

בעזה"י

שירת התורה

פרשת נח

תשפ"ז

שנה ז' גליון 315

תוכן העניינים

המים מחוסרי צורה	כא
המים מבטלים צורה ועושה צורה	כא
בריאית האדם והעולם ע"י מים	כא
האדם חלתו של עולם	כא
המים נצרך לעצם מקום היישוב של בני אדם ..	כא
התאווה הוא מיסוד המים	כב
הקב"ה מונע הצפת המים	כב
המתרחקים מן החומריות מתקיימים ע"ג מיסכב	
דור המבול ומצרים שנמשכו אחר התאווה נשטפו	
במים	כב
משה רבינו משוי מן המים	כב
בקרי"ס התחדש יבשה בתוך המים	כב
הצמאון מושך למים ועיקרו בשביל תורה	כג
הדגים יסודם ממים	כג
אכילת נח השפיע אוכל לכל הבהמות והחיות ..	כג
לשבח אדם בפניו	כד
ההבדל בין צדיק לתמים	כד
נח מקטני אמנה הי'	כד
אמונה שלימה שיהי' נחשב כמציאות ממש	כד
האמונה בהבטחת הצדיקים	כו
אביי פקפק בדברי רבה	כו
מערכת הדגים	כו
שליטת האדם על הדגים והצללתם במבול	כו
בטעם היתר אכילת דגים	כו
גודל ענין אכילת דגים	כח
רק השפעת הטוב מגיע לים ולא הרע	כח
המים הוא מקום מובדל לעצמו	כח
האם דגים כשרים לקרבן בן נח	כח
איסור צידת דגים והאכלתם בשבת ויו"ט	כט
אי שייך בדגים ענין ניצודים ועומדים	כט
בהא דאסור להאכיל את הדגים	ל
הזכירה של הבהמות והחיות	ל
הפסק עליית נח אחר המבול	ל
טעם אריכות תולדות בני נח	לא
להורות על אמיתות חידוש העולם	לא
כאן כתוב המספר של שבעים אומות	לב
קיום שאל אביך ויגדך וגו'	לב
שבעים נפש לשלוט על שבעים אומות	לב
מציאות וקיום כל הגוים הוא מפרשה זו	לג
ביאור מה שנקראו ישראל עברים	לד

תוכן העניינים

פרשת נח	ד
מהותו ושמו של נח	ד
נח כולל נחת רוח מנוחה ונחמה	ד
מה הי' עיקר חטאם של דור המבול	ד
שורש חטאם הי' חוסר אמונה	ד
מבול יסודו מבילבול	ד
נח מלשון מנוחה ויישוב הדעת	ד
נח נקרא מהקב"ה ע"ש החן	ה
הנחת החימה והמנוחה ע"י נח	ה
נח היפוך בילבול ומבול	ו
נח בבחינת שבת	ו
הבית המקדש היא עיקר מקום המנוחה	ו
גן עדן היא מקום המנוחה	ז
מה שלא נקרא פרשת תולדות	ז
נח לא העמיד תולדות חוץ מבניו	ז
ביאור הא דיש דורשים לגנאי	ח
ההבדל בין נח לאברהם	ח
שייכות תורה שבע"פ לפרשת נח	ט
נח למד רק תורה שבכתב	ט
אברהם למד גם תורה שבע"פ	ט
תורה שבע"פ רחמים לעומת תורה שבכתב	ט
מי שמזלזל בנח הוא שייגעץ	י
התביעה על נח שלא התפלל על דורו	י
הטעם שלא התפלל נח על דורו	יא
האם הוכיח נח את דורו	יב
צורת השיחה של הסבא בענין נח	יד
נח מסכים שידרשוהו לגנאי	יז
הארות עצומות ע"י קדושת נח	יז
העזות דקדושה של נח	יז
למה התאחר נח כ"כ מלהוליד בנים	יח
נח בצדקותו לא הי' אכפ"ל ממה שצוחקים עליו	
.....	יח
הקשיים של החיים שמצילים מן המבול	יט
עד דור המבול לא סבלו משום דבר	יט
הסבל של האדם מקרב אותו להקב"ה	יט
ביאור מלת מפניהם	כ
נח עשה חמס בגופו	כ
מערכת המים	כ
בטעם שבחר הקב"ה במים כדי למחות את	
היקום	כ

תוכן העניינים

הפטרה לפרשת נח..... לו
החובה להתפלל בעת צרה גם אם לא יועיל..... לו
דברי הגר"ח שמואלביץ במלחמת יוהכ"פ..... לו
האם הנרצחים החילונים יש להם כפרה ונקראו
קדושים..... מ

בני עבר החזיקו בשפה וצורת החיים של הסבא
עבר..... לד
חטא וענין דור הפלגה..... לה
מהפסוקים משמע דהעיקר בענין פגם הדיבור. לה
דור המבול ודור הפלגה ברית מילה וברית הלשון
לה..... לה
לשון הקודש הוא לשון בעצם..... לו

לתגובות להנצחות ולקבלת הגליון במייל

שמעון יצחק ראקאו

0527614717

syrakow79@gmail.com

שיעור שבועי (עברית) בביהמ"ד משובב נתיבות אור ליום חמישי משעה 11:30 - 11

אפשר לשמוע בקול הלשון: 7-916717 - 03-6171111

בענגלאנד: 7-916717 - 02 08-1917000

או בקו משובב נתיבות-7-0733718341

מה הי' עיקר חטאם של דור המבול

הנה יש לעיין מה הי' עיקר חטא דור המבול. ואם נעיין בפסוקים י"א י"ב נראה שמבואר ג' ענינים: עבודה זרה זנות וגזל. "ותשחת הארץ לפני האלקים" השחתה הוא לשון ע"ז וזנות. "ותמלא הארץ חמס" זה גזל. ואח"כ כתוב "וירא אלקים את הארץ והנה נשחתה" היינו חלק הזנות והע"ז, "כי השחית כל בשר את דרכו אל הארץ" היינו זנות, שגם בהמות וחיות נזקקין לשאינן מינן. אח"כ בפסוק י"ג כתוב "ויאמר אלקים לנח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם" וגו' היינו גזל. ומשמע דעיקר המבול הוא בשביל חטא הגזל. וכבר תי' רש"י דלא נגמר דינם אלא על הגזל. ונמצא דהחטא דבעבורו נגמר הדין אין לו קשר כלל ועיקר לעיקר חטאם שהי' בשביל זנות וע"ז, וזה דוחק דהתורה הדגישה כמה פעמים חלק ההשחתה וע"ז, ולא נגמר דינם בהם כלל.

שורש חטאם הי' חוסר אמונה

ונראה בעז"ה דלא כתוב כאן לשון גזל אלא לשון חמס. ובתרגום פירש "חטופין" והכוונה, דשורש הענין הוא, לא זה שגזל מחבירו ומחסרו, רק מה שחוטף לעצמו מה שלא מגיע לו ושורש החטא בא מחוסר אמונה מהקב"ה, ומה שחשבו שאפשר להם לקחת לעצמם מה שלא נגזר להם מן השמים, ולכן עסקו כל ימיהם בחטיפה, שזה כולל לחטוף הנאות עוה"ז בלי גבול, וכן עוון גילוי עריות הוא חטיפות הנאות שאינם שלו וכלול בזה גם לקחת אשתו של חבירו, וא"כ ג' העבירות מתקשרים היטב, דכיון דעבדו ע"ז, ממילא לא הי' להם שום אמונה, ולכן עסקו בחטיפה כל ימיהם, ולזה נגמר דינם על החטיפה.

מבול יסודו מבילבול

בזה יובן שורש ענין המבול דיסודו ענין בלבול כדכתב רש"י פסוק י"ז, וזה מדה כנגד מדה דמי שעוסק כל ימיו בחטיפה אין לו כלל מנוחת הנפש ותמיד הוא מבולבל, דתמיד הוא מתעסק לראות מה עוד הוא יכול לחטוף, משא"כ מי שחי באמונה יש לו מנוחת הנפש דידוע שלא יוכל לקבל יותר ממה שנגזר לו ולכן הי' עונשם מי המבול שהוא כולו בלבול מגבוה לנמוך כדפירש"י.

נח מלשון מנוחה ויישוב הדעת

עפי"ז נבין היטב דכל ענינו של נח היה ההיפך הגמור מזה, דהי' כולו במצב של מנוחת הנפש כדהשריש גם במעשי ידיים שהי' מלא עצבון והוא הסיר העצבון, שנאמר **ינחמנו מעצבון ידינו** דהעצבות מגיע כשחושב

פרשת נח

הנה פרשה זו נקראת פרשת נח ע"ש נח. והנה עיקר הפרשה סובב על ענין המבול רק שנח הוא זה שניצל מן המבול, ואם שמו של הפרשה נקרא על שמו של נח, נראה שבשמו של נח מונח כל עצמותו, שבשביל זה הוא ניצל מן המבול. וגם מונח בזה יסוד הפרשה, ועוד דהרי הי' אפשר לקרות פרשה זו פרשת תולדות ופרשת תולדות יהי' נקרא יצחק ולמה נבחר להקרא בשם פרשת נח, וכדהעיר באמת הגרא"ז גורביץ זצ"ל ועוד, ¹ ונראה מזה דבשמו של נח אפשר למצוא כל מהותו ואיך ניצל מן המבול, וא"כ הבה נראה ונתבונן בשמו של נח, וממנו נראה איך זה מתקשר לכל ענינו של דור המבול, והצלת נח מן המבול.

מהותו ושמו של נח

בפרשת בראשית כתוב: **"ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו ממצעבוננו ומעצבון ידינו מן האדמה אשר ארבה ה'":** [ה' כ"ט] ויל"ע מאיזה לשון הוא נח, האם מלשון נחמה או מלשון מנוחה, או מלשון נחת רוח, כדאיתא באבות פ"ג מ"י **"כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו וכו' ושם זה ענין נחת רוח והנאה?**

נח כולל נחת רוח מנוחה ונחמה

הנה ברש"י שם פי' **"עד שבא נח לא הי' להם כלי מחרישה והוא הכין להם והיתה הארץ מוציאה קוצים ודרדרים כשזורעים חטים מקללתו של אדם הראשון ובימי נח נחה וזהו ינחמנו, ינח ממנו. ואם לא תפרשהו כך אין טעם הלשון נופל על השם, ואתה צריך לקרות שמו מנחם"** ² ולפ"ז נח הוא מלשון מנוחה ולא מלשון נחמה. וכן מבואר בספורנו שם שכתב **"התפלל שזה ינחמנו בהמציאו מנוחה ממעשיהם כי מלת נח תורה מנוחה כמו ונח מאויביהם."** אולם רשב"ם פירש דזה הי' תפלה **"הוא ינחמנו יניח ממנו כלומר שיעשה לנו הנחה וקורת רוח"** ולפירושו נח מענין נחת רוח. ובאבן עזרא כתב ב' אופנים **"ונח היפך העצבון, והטעם זה ינחמנו וננוח מעצבון ידינו גם נחמה מנוחה מעצבון הלב."** היינו דבאמת כל ענין נחמה הוא מלשון מנוחה, דזה מנוחה מעצבון הלב. הנה מבואר שכללו בזה גם ענין קורת רוח וגם ענין מנוחה וגם ענין נחמה, ויל"ע אי יש שייכות ביניהם. וגם אם תכונה זו הרמוזה בשמו של נח קשור לענין הצלתו מן המבול.

¹ עי' ספר בצל הקודש עמוד קמ"ט בשם דו"ז הג"ר בצלאל שהעיר כן בשמו, ותשובת דו"ז הבאתי לקמן.

² עי' לקמן בהג"ה בשם ילקוט שאכן שמו האמיתי הי' מנחם.

שהי' יכול לקחת יותר ממה שמגיע לו, וגם השריש הענין שלא להיות בהול [עי' פ' רש"ר הירש דנח ההיפך של נע שהוא תנועה אלא שנח מתנועתו] ובזה הי' כל כולו נחת רוח ששמה בעמלו, וכן הי' נוח לשמים ונח לבריות כיון שלא היה מקנא באף אחד, ולכן היה עניו ושפל רוח וכדפירש"י בע"ז ו. ד"ה תמים בדרכיו עניו ושפל רוח, וכיון שבני אדם מרגישים שאינו מקנא בהם ואינו מנסה לקחת מהם, ממילא הוא מוצא חן בעיני כל רואיו. ולא בחנם כתוב בסו"פ בראשית ונח מצא חן בעיני ה' דכל ענינו של החן בא מזה גופא שהוא כולו במנוחת הנפש ונוח לשמים ונח לבריות ועניו ושפל רוח.

נח נקרא מהקב"ה ע"ש החן

ובזה נבין, דוודאי לא מקרה הוא דנח אותיות חן דזוהר תוצאה ישירה מהנהגתו בשמו נח, ודבר נפלא מצאתי בזוה"ק סו"פ בראשית [נח:] עה"פ אשר שם שמות בארץ כל הענין ששמה גרים, שאביו למך קראו נח³

³ כ"ה פשטי' דקרא, אכן בספר הישר כ' דמתושלח הוא שקראו נח אבל אביו למך קראו מנחם וכפי הפי' שרש"י שולל, וצ"ע דזה נגד פשטי' דקרא, ותי' גיסי הג"ר רפאל הלוי דינר שליט"א בספרו נפלאות מתורתך סו"פ בראשית, דבכל קריאת שמות עד כאן כ' רק ויקרא ותקרא בלי "לאמר" וכן נתוסף מלת "לאמר" וכמו ביוסף כ' ותקרא שמו יוסף לאמר ופי' שם רשבים' דיוסף כולל ב' כוונות אסף ה' את חרפתי ויוסף ה' לי בן אחר, וא"כ י"ל דכאן אכן קראו למך בתחלה מנחם ע"ש זה ינחמנו אך כאשר אביו מתושלח קראו נח ע"ש שנחה גם הוא המשיך לקרוא לו כן, כדי לכלול גם כוונת אביו. וע"ע בילקוט שמעוני פרשת בראשית רמז מב שמתושלח חכם גדול היה והיה מזהיר ללמך שלא יפרסמו בשמו האמיתי, שאנשי דור המבול מכשפים הן שמא יהרגוהו בכשפים, וכיון שנולד אמר לכולם שנקרא נח אבל לאביו אמר ששמו האמיתי הוא מנחם שהוא מנחם את דורו, שאם אתם חוזרים בתשובה הוא מנחם אתכם. ובטעמא דקרא יישב לפ"ז הא דמצינו כמה תנאים ואמוראים שנקראו בשם מנחם אע"ג דבתנ"ך נזכר רק פעם אחת שם מנחם אצל רשע והוא מנחם בן גדי [מלכים ב' טו יד] וא"כ איך נקראו בשמו של רשע, ולהנ"ל א"ש דגם נח הצדיק נקרא באמת מנחם.

אגב- ראה טעמא דקרא סו"פ נח שהביא משו"ת מבי"ט סי' רע"ו שאין להעלות שם אלא מאברהם ואליה ובפ"ת יו"ד רס"ה סק"ו הביא שהאחרונים הקשו מאיזה מקומות והגרח"ק מצא בל"ג מקומות שנראה שלא חשו לזה וכתבו על סדר התורה ובאות י"ב על נח ציין לאוצר הגאונים ח"ו דף לא מביא ר' נח הכהן בן מבורך בזמן הגאונים ובסדר הדורות הביא ר' נח דיי"ן פסח ובשה"ג החדש הביא ה"ר נח.

כאן המקום להזכיר את אחד מגדולי ליטא הג"ר הג"ר נח רבינובין זצ"ל אב"ד טימקאוויטש חותנו הראשון של מרן הגר"ד ליבוובין זצ"ל, ידידו ותלמידו האהוב של הבית הלוי ועוזרו ברבנות סלוצק והי' ידוע בשיבת וואלוזין בשם ר' נח הו"טל"א כיון שהי' מוצאו מזעטיל, מח"ס שו"ת מי נח עם הסכמת הבית הלוי ודו"ז בעל המלבושי יו"ט ממיר, הי' גם דרשן גדול והדפיס בספר תולדות נח ד' חלקים, והי' רב גם בסעלוב ואח"כ בשאדעווא ויש תשובה אליו בשו"ת מלבושי יו"ט ח"א סי' כ"ד, בספר מי נח יש הרבה הערות על חיי אדם ובפרט בסי' י"ח ששם הוזכרו מדבריו בפוסקים, ובספרי האחרונים באו"ח סי' תרל"ה הובא פסק שלו בענין להניח סכך פסול דרופן עקומה לפני הנחת סכך כשר.

עוד אזכיר מש"כ דו"ז בהקדמת ספרו מלבושי יו"ט בתוך רשימת הייחוס שלו בן אחר בן לרבינו הש"ך שזה גם הייחוס שלנו [אחותו הי' נשוי לאא"ז ר' יהודה ראקאוויטש זצ"ל], ושם אביו ר' יהודה זאב הכהן בהג"ר שבתי הכהן, בהג"ר נח הכהן, שהניח אחריו חבור גדול עה"ת בחי' נפלאים ונשרף, בהג"ר ר' שבתי כ"ץ בהג"ר נח צוק"ל כ"ץ שהי' נקרא רבי נח הן מפני שאמר קודם פטירתו כאשר ישאלו אותי בעלמא דקשוט עסקת בתורה אשיב הן כי גמרת' הש"ס ג"ה פעמים כמנין ה"ן והוא הי' נכד רבינו שבתי הכהן הש"ך.

לאמר זה ינחמנו וגו', אבל הקב"ה קראו נח ע"ש החן.⁴ ובסנהדרין ק"ח: מבואר דגם על נח נחתם גז"ד אלא שמצא חן, ויתבאר עפ"י ד' אור החיים הק' סו"פ בראשית דכיון דהי' כאן נחמה על עצם הבריאה אין מקום לחלק בין טובים ורעים, וכלשון רש"י [ו' י"ג] "והורגת טובים ורעים" אלא שנח מצא חן "דיש מצוות שתועלתם היא להמשיך חן על האדם או בבחי' ג' או ד' מצוות ידועות" והי' לא הודיע אלו המצוות ונח זכה מצא חן גם שמו יגיד כן כי "נח חן" וכ"כ בנחל קדומים בראשית אות כ"ה בשם ספר חרדים "כל מי שאינו כועס מוצא חן ונח כשמו כן הוא נח ואינו כועס ולכן מצא חן כי נח אותיות חן" ורבינו בחיי לעיל שם כ' דשמו הי' צריך להיות "נחם" ומה שנתקצר לנח הי' כדי שיכלול ענין חן, ולדברינו א"ש דהי' נח במעשיו ולכן מצא חן, והלימוד בזה לדורינו שהוא דור של בילבול והיפך יישוב הדעת להתנהג במדתו של נח במדת הסבלנות ומנוחה ועי"ז יצאל מן הבילבול.

הנחת החימה והמנוחה ע"י נח

עוד שם שהקב"ה קראו נח שהוא יביא מנוחה לארץ, וע"ע בזוה"ק דכל ענינו של התיבה הי' להשקיט מדת הכעס והרוגז והדינים, וכ"כ אח"כ כמה פעמים בפסוק ענין ההנחה ושיכוך הכעס, שכתוב ויעבר אלקים רוח על

⁴ וז"ל הזוה"ק בראשית דף "נח:" ת"ח נח כד אתיליד קרון ליה על שמא דנחמה (נח נייחא ליה נייחא לעלמא נייחא לאבהן נייחא לבנין נייחא לעלאין נייחא לתתאין נייחא לעלמא דין נייחא לעלמא דאתי) ולחיו (ד"א ולמהו) שמא גרים אבל (נ"א לגבי) קודשא בריך הוא לאו הכי, נח בהפוך אתון חן כמה דאת אמר נח מצא חן, א"ר יוסי חן היינו נח, בצדיקייא שמהון גרים לטב בחייביא שמהון גרים לביש, בנח כתיב ונח מצא חן בעיני יי', בער בכור יהודה אתהפכו אתווי לביש, ע"ר ר"ע, רע בעיני יי', וכ"כ בזוהר חדש לו, וראה עוד מסכת כלה רכתי פ"ב הלכה ז' ע"ר מאי עובדיה, כמעשה אונן, והיינו דכתיב וימת גם אותו. תאנא למפרע הוא רע, וכיוצא בו נח למפרע חן". וראה בש"ך עה"ת סו"פ בראשית ותחלת פ' נח, דבנח הי' שיריים של זוהמת הנח"ש וזוה בא שם "נח" וכשהי' בסדר א"ב הפוך דח"ת אחרי הנו"ן נולד מזה ח"ס שקיבל זוהמת הנחש, אבל כשמצא חן והתהפך כפי סדר הא"ב נולד מזה שם.

ובתורת המגיד פרשת נח פי' ענין מציאות החן, וגם גבי יוסף נאמר מציאת חן, מפני ששניהם היו בבחינת צדיק יסוד עולם שממשיך השפע מלמעלה למטה. והנה ידוע כי שם חן הוא בה' תתאה, הנקרא עולם, ר"ל מלכות. ואפשר לומר כי הצדיקים הללו גרמו במעשיהם הטובים, והמציאו מעילא לתתא את חן לה' תתאה, כי השם הנזכר הוא השם הכללי כל הד' שמות ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן, ולשון מצא כמו המפנק ומשפיע, כמו אם את כל דגי הים יאסף ומצא להם (במדבר יא, כב), ולכן הצדיקים הללו זנו ופרנסו את העולם, כי נח זן לאשר אתו בתיבה, וביוסף נאמר (לקמן מב, ו) הוא המשביר וגו' ויכלכל יוסף וגו', שהמציאו והשפיעו מתחילה שם ז"ן אל ה' תתאה, על דרך שנאמר (משלי לא, טו) ותתן טרף לביתה, ואחר כך כאשר השיגו יותר שהיא אלף בינה שהוא אלף שבין הב' ויין של השם נעשה שם חן.

וגבי נח שנאמר בו ח"ן כמה פעמים, כי גם שמא גרים, שאותיותיו הם חן בהפוך לאתון, להורות על גודל הטרחא והיגיעה שלו, עד שהמציא מדה הנזכר מפני מניעת דורו כנזכר. אכן ביוסף שלא היה לו שום עיכוב ומגיעה, נאמר בו פעם אחת ח"ן, שבנקל היה לו להמציא שם זה, ולא כן נח, אף שהיה לו סיוע מלמעלה עכ"ז הוצרך גם הוא להתחזק ביותר. ע"כ מדברי המגיד.

הי' בזה קדושת משכן, וגם החיים שם הי' כולו נס כמועט המחזיק את המרובה כמו ביהמ"ק וקיבלו משם ניקה וחיות חדשה, ואלו שיצאו מן התיבה צמחו והפריחו מכח קדושת ביהמ"ק עם הבנה חדשה, ⁷ והביאור הוא דביהמ"ק נקרא בית מנוחה [דברי הימים א' כ"ח ב'] על שם ששם עיקר המנוחה, כיון דמשם בא ההכרה לאדם שאין לו משלו כלום, וזה הי' בחינת נח שע"ז נקרא נח, דזה ינחמנו ממחשבה של כוחי ועצם ידי ומקללת אדם הראשון, שיסודו בא מחטא עץ הדעת שאפשר לקחת לבר, ולכן נח בחינת שבת דשבת נקרא יום מנוחה ממה שבכל השבוע הוא חושב כוחי ועוצם ידי ומכיר שהכל מידו של הקב"ה, וכמ"ש "יכירו בניך וידעו כי מאתך היא מנוחתם".

אמה אורך התיבה. וה"א אחרונה של הוי"ה עם יו"ד של אדני הם חמשים אמה רחבה, ס"ה מספר שלום עם הכולל. אלא שהג"ר אליהו דיסקין שליט"א הוסיף לדמות למדות המשכן, לפי סדר הקדושות, עשר, עשרים, שלש מאות, חמשים, ק"ק זה עשר אורך, היכל עשרים אורך, השטח הכולל של היכל וק"ק שהוא עשר על שלשים זה שלש מאות אמה, החצר הי' חמשים על חמשים. וזה מרומז בסו"פ תצוה [נשמות כט מן] וידעו כי אני וגו' לשכני יש במלת לשכני כל המספרים הנ"ל, וכן במש"כ [לקמן ט כן] יפת אלקים ליפת וישלן באהלי שם דקאי על בית המקדש.

⁷ עי' משך חכמה [ח יט] דבעצם הי' הקב"ה יכול למחות כל היקום כרגע! אולם "כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ", ונשחת תכונת הבעל חי לגמרי, וטבעם היה לאהוב הרע והחמס, ולזה היה צריך חינוך שנים עשר חודש, ולהיות נעצרים מתשמיש, ומורגלים בצמצום מזונותיהם, ולהיות ניוונים מידו של אדם ויהיה מוראו עליהם, ולא יטרפו טרף. ואחרי שיהיו מגודלים בחנוך טוב וישר כזה, אז יצאו לאור העולם, ויחיו הנהגה מיושרה, וכמו שאמרו ז"ל שמן המבול ואילך גדרו עובדי כוכבים מן העריות, וכמו שאיתא במדרש פרשת ויצא פרשת ע' יעוין שם. ולהתהפך הטבע, ולהעשות על ידי הפחד וההרגל טבע שני, שיערה החכמה העליונה שצריך שנים עשר חודש, לכן אמר ש"למשפחותיהם יצאו מן התיבה", כי קיבלו עליהן להידבק במינן [רש"י]. וכמו שאמר רבי יוחנן סנהדרין קח: וכולן חזרו חוץ מתשולמי, והוא מפני שנשתנה טבעיהן ומזגן מהחינוך והפחד והאלקי הבלתי טבעי. ולזה אמר רבי יוחנן "ולא הם", כי נעשו כבריה אחרת, והרואה אותם אחר המבול יאמר כי המה ברואים אחרים. כי מהו צורת הבעל חי אם לא טבעו ותכונותו, וזה נתחלף בחילוף גמור, והבין. ולדברינו בפנים י"ל דעצם השהייה ל"ב חודש במקום קדוש כזה הי' לו ג"כ השפעה על כל תכונות בעלי החיים לתקנם על מכונם.

אלא שצ"ע מה שהעיר בנוז הקודש על המדרש פכ"ח סי' ט ושם פל"ב סי' ה' דמבואר במדרש שם דעל דור המבול עצמם נאמר משפט רשעים בגיהנום י"ב חודש וקשה מאי נפ"מ בדין הי"ב חודש כיון שכבר מתו משעה הראשונה. ועכ"פ במ' ימים ראשונים הלא כתיב בארבעים יום וימח את כל היקום, וא"ל דקאי אדין נפש, הא ליתא דהנפש נידון בגיהנום י"ב חודש ומה צורך למי המבול. [וכן העיר באמרי אמת תרצ"ב וכן דבהכרח קאי על מה שנשאר אצל נח כדי לבררם] ותי' שדין המבול י"ב חודש היה בגוף ונפש, דאע"פ שכבר מתו מ"מ שוב חזר להם כח חיוני בגופם לסבול צער המבול הקשה כגיהנום בגוף ונפש בדוגמת חיבוט הקבר, וכענין שאמרו ברכות יח: קשה רימה למת כמחט בכשר החי. וזה הוא כמו דין הרשעים לעתיד בתחיית המתים בגיהנום כדאיתא בפ"ק דר"ה, והיינו כמ"ש המפרשים דאע"פ שכבר נידונים בגיהנום לאחר מותן מ"מ אין זה אלא בנפש, ושוב חיים ונידונים בתחיית המתים בגוף ונפש, אבל בדור המבול אמרינן לעיל פכ"ו [יא] ובפ' חלק דאינן חיים ואינן נידונים לעתיד דהיינו בגוף ונפש, ולפיכך קיבלו דינם בגוף ונפש ב"ב חודש של ימות המבול שהיה קשה להם כגיהנום. ומ"מ עיקר צערם היה במ' יום של ירידת המבול שאז נתגבר הדין ביותר. וכן מפורש בזוהר סח: להדיא וז"ל, מ' יום לקן דכתיב ויהי המבול מ' יום על הארץ גו', וכל שאר זימנא אתמחון מעלמא, הה"ד וימחו מן הארץ וכו' עכ"ל.

הארץ וישכו המים [ח' א'] וברש"י ויעבר אלקים רוח "רוח תנחומין והנחה עברה לפניו" וישכו כמו "וחמת המלך שככה לשון הנחת חימה" אח"כ פסוק ד' "ותנח התיבה וגו' על הרי אררט" ושם פסוק ט' "ולא מצאה היונה מנוח לכף רגליה" נמצא דאחר כל המבול הי' מצב כולו מנוחה והנחה ושיכוך כעס וחימה וכל זה תוצאה מהנהגתו של נח שהי' כולו מנוחה ונחת רוח והיפוך מכעס ועצבון.

נח היפוך בילבול ומבול

ולכן ניצל נח מכל ענינו של המבול שאין לו שייכות לבילבול, ולזה כתוב אח"כ שהקריב קרבן וירח ה' את ריח הניחוח שאיש כזה כשמקריב קרבן ממילא גורם נחת רוח למעלה. וכן גרם מנוחה ונייחא לכל העולמות, וכמ"ש במדרש רבה [ל' ה'] "אלה תולדות נח נח אתמהה לא הוי צריך לומר, אלא אלה תולדות נח שם? אלא נייחא לו נייחא לעולם, נייחא לאבות נייחא לבנים, נייחא לעליונים נייחא לתחתונים, נייחא בעוה"ז נייחא בעוה"ב" ובזוה"ק כל נייחא מסטרא דקדושה.

נח בבחינת שבת

וא"ש מש"כ בתיקוני זוהר [נד: קלח:] דנח הוא בחי' שבת ⁵ ובשפת אמת הביאו הרבה פעמים [תרל"א תרל"ה תרל"ח תרמ"ט תרנ"ד תרנ"ה תר"ס תרס"א תרס"ג] והאריך בזה דענינו של שבת הוא הביטול וההבנה שכל חיותו מלמעלה ואין לו משלו כלום והכל חוזר לשורשו וזה גם עיקר המנוחה ולכן נקרא שבת יום מנוחה, ובזה פירש "אלה תולדות נח בחינת מנוחה ויישוב הדעת לחזור כל אחד לשורשו ולהבין שאין לו חיות מעצמו כלל ועי"ז עושה תולדות" וכו'.

הבית המקדש היא עיקר מקום המנוחה

ונוסיף בזה ממה ששמעתי מפי הג"ר ישראל דוד שלעזינגער שליט"א בענין הנ"ל: במדרש [לעיל סו"פ בראשית כ"ז ב'] "שתולים בבית ה'" זו נח ששתלו הקב"ה בתיבה "בחצרות אלוקיננו יפריחו הוא שם וחס ויפת" הרי דתיבת נח נקרא בית ה' כבית המקדש, ויש גם במדות התיבה רמזים לביהמ"ק כמבואר במלבי"ם, ⁶ גם

⁵ ועי' בספר הקדוש בת עין [ד"ה ובזה נוכל לומר] איך שפי' לפ"ז הפסוק ויולד נח שלשה בנים איך שע"י נייחא דשבת אפשר להגיע לתקן ג' לבושים דמחשבה דיבור ומעשה.

⁶ לא מצאתי שם רמזים לבית המקדש רק עי' בדבריו בפסוק טו וז"ל "בא לרמוז שה' יפרוש על העולם החדש סוכת שלום כמו שבאר בתקוני זוהר. שהוא יחוד הוי"ה ואדני. ששם הוי"ה מורה על שמהוה ומחדש, ושם אדני מורה על השמירה והשגחה, ועת יסכך הוי"ה על אדני שמנינו עולה סוכה, יצא מספר שלום, כיצד כשתכפול יו"ד של הוי"ה עם א' של אדני הוא עשרה וה"א של הוי"ה עם ד' של אדני הוא עשרים והם שלשים אמה קומתה. וא"ו של הוי"ה עם נו"ן של אדני הם שלש מאות

גן עדן היא מקום המנוחה

וגם גן עדן נקרא מקום מנוחה שנא' "ויקח ה' אלקים את האדם ויניחהו בגן עדן" [לעיל ב' ט"ו וזה מקום הראשון שכתוב בתורה לשון נח] היינו שפייסו בדברים לומר ששם עיקר המנוחה לחיות מידיו של הקב"ה, אף שאינו יכול לצאת מג"ע לטייל בעולם. ועיקר איך נתודע לנח שקלו המים מעל הארץ, ה' ע"י שהיונה הביאה עלה זית טרף בפיה מגן עדן [ב"ר ל"ג ו] ואמרה "יהיו מזונותי מרורין כזית מידיו של הקב"ה" וכו' [עירובין יח: ופרקי דר"א פרק כ"ג] ובזה רצתה היונה להגיד לו שמצאה מנוח, אף שעדיין יש מים בארץ דעדיין לא נתייבשו, כיון דעיקר המנוחה הוא לחיות מידיו של הקב"ה ולכן כשמגיע יום המנוחה אנו שרים "יונה מצאה בו מנוח ושם יניחו יגיעי כח" נקט הפייטן דמעשה היונה ה' ביום ש"ק,⁸ דרק בשבת מוצאים המנוחה האמיתית דאז אנו חיים חיי גן עדן וחיי עוה"ב. וזה ה' ציור העולם אחרי שיצאו מן התיבה. ע"כ מדברי הרב שליט"א.

מה שלא נקרא פרשת תולדות

עכ"פ לפי הדברים האלה מיושב היטב מה שהערנו בריש דברינו מה שנקרא הפרשה ע"ש נח ולא ע"ש המבול וגם לא פרשת תולדות, כיון דעיקר ההצלה מן המבול נובע ממנהו ושמו של נח, ורוצים להורות לנו הדרך איך לא להסחב למצב של דור המבול, ובלי מציאות של נח לא ה' שייך מציאות של תולדות דכל התולדות וההשארות של נח ה' אך ורק ע"י הבחי' נח שלו.

נח לא העמיד תולדות חוץ מבניו

ובשפ"א תרנ"ה כ' [וכע"ז כ' הר"ר יונתן בתפארת יונתן] דאלה תולדות נח אלה משמע פסל את הראשונים ומה פסל כאן פסל דור המבול, דכל הצדיקים היו מתפללין ומצילין בני דורם כאברהם ומשה, ונח לא הצילם, והתירוץ הוא כי הצדיקים שבני דורם מקבלים מהם דרך בעבודת ה' כמו שלימד משה רבינו את התורה לכן

⁸ ע' פרדס יוסף עה"פ שם ח ט בשם פי' מטה יהודה על זמירות שבת, שיונה ששלח מהתיבה ביום השביעי מצאה מנוח, שסתם שביעי הוא שבת, עוד הביא שם בשם יעב"ץ דיש קבלה דיונה אינה תולשת מן המחובר בשבת וגם לא אוכלת ממה שנקצרה בשבת וא"כ זה מופת לשבת כמו סמבטיון, ולכן חזרה לנח רק לעת ערב שלא רצתה לתלוש עד מוצ"ש, וזה"פ יונה מצאה בו מנוח מלתלוש ולקצור, וה' שצדדו דא"כ י"ל דקאי על כל יונה ולא דוקא על יונת נח, אלא דלשון "מצאה" בלשון עבר מורה דקאי על יונה של נח.

והעירני ידידי הרב אלכסנדר כהן שליט"א בקי בתורתו של היעב"ץ, כי כפה"נ רבנו היעב"ץ גופיה לא ס"ל כמ"ש הפרד"י משמו, שבספרו מגדל עוז בית מדות עלית הטבע במוסגר בתו"ד כתב שיש עוד סימן ליום השבת מלבד הסמבטיון והוא מה שאין היונה אוכלת מהנתלש בשבת, דכנסת ישראל נמשלה ליונה, ובסודו כתב לבאר הזמר אודות כנסת ישראל.

נתקשרו בו ונקראו תולדותיו, וכן באברהם כתיב את הנפש אשר עשו בחרן, אבל דור המבול לא קיבלו תורה מנח כדאיתא במדרש, שלא רצו לשמוע לו, ולזה פסל את דור המבול שלא ה' בכלל תולדותיו רק בניו ולכן לא ה' יכול להצילם, וזה באמת מיעוט בנח עצמו שלא העמיד תולדות זולת בניו הגם שה' מחמת רשעת בני דורו אבל עכ"פ נחסר זכות זה אל הצדיק ולכן גם הוא לא ה' כדאי להנצל דדור המבול עשו בנח גופא פגם ולכן הוצרך להסתור בתיבה ע"ש באריכות.

ויש להוסיף דגם אנחנו איננו התולדות שלו דהרי הנודר מבני נח מותר בישראל [נדרים לא.] ובזה יל"פ וישאר אך נח [לקמן ז' כ"ג] ופירש"י לבד נח וצ"ב מאי קמ"ל, וי"ל דקמ"ל שנשאר לבד היינו שלא העמיד תולדות כמו האבות הקדושים, דעיקר תולדותיו ה' רק מעשיו הטובים, אבל כל הגוים שיצאו ממנו אינם נחשבים תולדות גמורים.

ולדבריו א"ש דלא נקרא הפרשה תולדות כיון דהתורה בא למעטו מתולדות שלא ה' לו תולדות כי אם בניו ולא בני דורו.¹⁰

ודו"ז הג"ר בצלאל צ"ל תי' ¹¹ דנח ה' הצדיק הראשון שהתחיל להנהיג דור לצוות ז' מצוות בני נח, והקב"ה דיבר עמו כמ"פ ולכן נקרא הפרשה על שמו, אבל יצחק ה' כבר בנו של אברהם הוא ה' כבר התולדות למי שקדם לו אברהם ונח ולכן נקרא פרשת תולדות, ועי"ש בפרשת תולדות שהוספנו דעיקר מציאותו של יצחק ה' בגדר תולדה שלא ה' לו מציאות עצמית כלל.

⁹ והגר"ש סופר אבד"ק קראקא פי' ע"פ הפי' האחר שפי' שם רש"י שהי' גונח ממה שהכישו ארי, ובעל חסד גמור לא ה' מצטער מזה, נמצא דהי' בזה חסרון, ובתחלת הפרשה נכפל נח, דנח לשמים וגם לבריות כמשאחז"ל, וכאן הוסר הנח לבריות כיון שהצטער מזה, ולכן נשאר רק נח אחד. - הגרמ"י רייזמן שליט"א. והתולדות יעקב יוסף בפי' פנחס ובספרו בן פורת יוסף פרשת נח משבח כמה פעמים מה שראה בספר מעין גנים, או עין יהוסף, או עין יהושע, דלמאן דדריש נח לגנאי בתחלת הפרשה א"כ י"ל דלא ה' נקרא בתואר צדיק תמים רק לעומת בני דורו, אבל עכשיו שכולם נאבדו מן העולם נשאר נח לבד בלי התוארים. ויש להמתיק הפי' לפמש"כ באמרי אמת תרצ"א לפרש וישאר אך נח שהי' משים עצמו כשיריים בעונה ושפלות ולכן ניצל, וא"כ י"ל דאה"נ הקב"ה קרא עליו תוארים מופלגים אבל הוא הרגיש עצמו כאין לו כלום.

¹⁰ ובזה ביאר ידידי הג"ר דוד סיימון שליט"א למה רש"י מדגיש פעמיים מה שאברהם אינו כנח, והרי כעת אין אנו עסוקים עם אברהם והתורה מעידה על נח שהוא צדיק תמים, אלא שבלומדינו פ' נח נתעורר לנו שאלה גדולה למה לא העמיד הקב"ה את האילן הגדול של כלל ישראל מנח דמה ה' חסר מצדקותו, לזה יש צורך להדגיש כאן המעלה של אברהם על נח.

¹¹ בצל הקודש עמוד קמ"ט.

ביאור הא דיש דורשים לגנאי

אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים הי'
בדורותיו וגו' [ו' ט']

וברש"י יש מרבתינו דורשים אותו לשבח כש"כ אילו הי' בדורו של צדיקים הי' צדיק יותר, ויש שדורשים אותו לגנאי לפי דורו הי' צדיק ואילו הי' בדורו של אברהם לא הי' נחשב לכולם.

וצ"ע איך יתכן לגנותו בשעה שהתורה רוצה לשבח¹², [ובשלמי דוד לאא"ז הג"ר דוד פרידמן זצ"ל אבדק"ק צעלים פי' בדרך הלצה ע"פ הגמ' ערכין ט"ז. לעולם לא יספר אדם בשבח של חבירו שמתוך שבחו אתה בא לידי גנותו, והכא סיפר הכתוב בשבח, ומיד יש מרבתינו מספרים בגנותו]

הנה כבר הרחיבו המפרשים בביאור דברי רש"י אלו והעולה מדברי הרא"ם והט"ז בדברי דוד, דלכו"ע אילו הי' נח בדרגת צדיק שהי' עכשיו בדור של אברהם לא הי' נחשב, ולכו"ע אילו הי' נמצא באמת בדורו של אברהם הי' מתעלה יותר ולומד מאברהם אבינו, וכל מה שהי' רק בדרגה זו הי' מעוון הדור וכמ"ש לעיל מהשפ"א, דהדור עשו בו פגם שניסה להוכיחם ולא קיבלו, וא"כ לא באו חז"ל לומר גנותו של נח רק גנותו של הדור שגרמו ירידה למדרגת נח. וכ"כ בפנינים חדשים של מרן החת"ס בספר סופרי המלך¹³ ובטעמא דקרא בשם החזו"א.

והג"ר משה וואלפין שליט"א פי' דהתורה בא לקבוע צורת הדין איך הוא ניצל, וכמו דמש"כ צדיק תמים בא להורות טעם ההצלה ה"נ מש"כ בדורותיו בא לקבוע טעם ההצלה, ולאותם הדורשים לשבח, בא לומר דאף דמצד דרגתו עכשיו לא הי' ראוי להנצל, אבל כיון שיש בו תכונה זו שאילו הי' במצב ובסביבה יותר טוב הי' במדרגה גדולה יותר שאז הי' ראוי להנצל א"כ הקב"ה בחסדו מתחשב עם זה להצילו, כאילו הוא נמצא עכשיו בדרגה זו, כיון שאין הוא אשם בזה שנמצא בדור גרוע כזה, ולאותם הדורשים לגנאי כוונת הפסוק לומר דהגם דאילו הי' בדורו של אברהם לא הי' נחשב לכולם מ"מ אנו דנים אותו כפי מצבו שנמצא בו עכשיו וכיון שלפי מצב הדור שהוא כ"כ גרוע לא הי' ביכולתו להתרומם

¹² והג"ר אליקים שלינגר שליט"א ר"י הרמה בספרו בית אב פי' ע"פ דברי החזו"א באגרותיו ח"ב קל"ג, כי ראוי למחזיקים בתורת ה' לדעת אופי' של גדולי' וכמו שמותר לה"ר לתועלת על אומן כש"כ על גדולי הדור שכל העתיד הרוחני תלוי בהם יש לדעת אצל מי ילמד ומה ילמד ובמה אין כוחו יפה, אבל יש לזהר טובא שלא יכשל במוציא ש"ר על ת"ח וה"נ בנח מיד הוזכר שבחו, ומ"מ יש להדגיש באיזה מדה הוא צדקתו כי גופי תורה תלויין בו.

¹³ יצא לאור ע"י אאמור"ר שליט"א לע"נ הג"ר אברהם שישא זצ"ל ע"י בנו הג"ר יוסף שליט"א.

יותר א"כ הוא אנוס בזה ולכן הוא ניצל כיון דסו"ס הוא יותר טוב מכל בני דורו.

ואחי הרב יעקב שליט"א מסר לי מה ששמע מפי הגרי"ט ווייס זצ"ל גאב"ד ירושלים בעל שערי טובי' [בליל ש"ק נח תשס"ד]¹⁴ כי יש אומרים שהפשט השני של רש"י אינו מרבתינו, כי בפשט הראשון כתב רש"י "יש מרבתינו" ובפשט השני כותב רק "יש שדורשים" ולא "יש מרבתינו שדורשים", ושקר הוא וח"ו לומר כן כי זה מדרש מחלוקת רבותינו ז"ל [וכן בגמ' סנהדרין קח. מח' ריו"ח ור"ל]. אלא הביאור הוא, כי בא להראות שאותו נח שאם היה חי בימי אברהם לא היה נחשב לכולם, הוא למעשה הציל את כל העולם מאבדון, לומר לך, שאל יאמר האדם מה אני ומי אני כבר, האם מעשי הטובים אפשר לפעול משהו, כי אי אפשר לדעת, פעמים שיש אדם שאינו נחשב לכולם כלפי אחרים אבל למעשה הוא מציל את כל העולם כולו.

ההבדל בין נח לאברהם

את האלקים התהלך נח [שם]

וברש"י "ובאברהם הוא אומר" אשר התהלכתי לפניו, נח היה צריך סעד לתמכו, אבל אברהם היה מתחזק ומהלך בצדקו מאליו. וצ"ב הרי מבואר בסוף סוכה דיצרו של אדם מתגבר עליו כל יום, ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו, ואיך יתכן דלא הי' צריך סייעתא דשמיא, ומבואר בגמ' סוף קידושין כמה מעשיות על אמוראים שחשבו שניצחו את היצר לגמרי והי' להם נסיונות גדולות מאד, ובלי סייעתא דשמיא לא היו מתגברים, ובכלל צ"ב במה זה מתבטא ומה הפי' בחילוק זה.

ושמעתי מפי הג"ר אברהם יצחק ברזל זצ"ל דהנה קרא דאשר התהלכתי לפניו הכתוב בפרשת חיי שרה קאי על מה שא"ל הקב"ה התהלך לפני והי' תמים, ואחז"ל דעד אז היו ה' אברים שלא היו נמסרים בידו ומעכשיו היו נמסרים בידו, שהקב"ה השליטו על כל אבריו ולכן נתוסף ה' על שמו, והביאור ע"פ החילוק בין צדיק וישר לב דצדיק הוא הלוחם ביצרו תמיד כגון שיש לו נסיון לקום בבוקר שהיצר בא עם טענות שקר בחוץ שיהי' עייף אח"כ ויש לו נסיון להתגבר על טענות אלו, אבל ישר לב הלב שלו כבר נקי מתאוות ועצלות, והטבע שלו

¹⁴ מסרו לע"נ ידיד נעורי הג"ר שלמה יהודה זילביגר זצ"ל נכדו חביבו של מרן זצ"ל אשר מעת עברו לגור בירושלים עיה"ק בשנת תשס"ג [בערך] כדי להיות סמוך לסבו שנעשה אז לגאב"ד, הי' כותב ומסדר כל כתביו ודרשותיו ושיעוריו, והי' מפלפל הרבה עם סבו בדברי תורתו, שהי' סומך בעיקר עליו נלב"ע בדמי ימיו ביום שמחת תורה תשפ"ב. יאה זכרו ברון.

רש"י (ז', ב') הטהורה העתידה להיות טהורה לישראל למדנו שלמד נח תורה. ויש לומר שאמנם נח למד תורה אבל רק תורה שבכתב, ואברהם למד גם תורה שבעל פה כמבואר לקמן [כ"ו ה'] ברש"י עה"פ **"עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו' ותורתי"** להביא תורה שבעל פה, וכן מבואר בספרים עה"פ **"ואקחה פת לחם"** ש"פת" בגימ' "תלמוד" ובזה סעדו את לבכם.

אברהם למד גם תורה שבע"פ

והנה ידוע הסגולות של תורה שבעל פה הלימוד גמ' ותוס', ולכן אברהם אבינו לא היה צריך סעד לתמכו כי היה לו תורה שבע"פ והיה יכול ללכת מאליו, משא"כ נח היה צריך סעד לתמכו. וזה מה שיש שדורשין לגנאי, לא שזה גנאי לנח, אלא בדורו היה נחשב לצדיק, כי על אף שלא היה לו תורה שבע"פ עדיין עמד בצדקו, וזהו חידוש, אבל אם היה חי בדורו של אברהם עם המדרגות של עכשיו לא היה אז נחשב לכלום, כי אין זה רבותא כ"כ כי אז היה לו תורה שבע"פ. וכתב בספר **אור לשמים להרה"ק ר' מאיר'ל מאפטא זצ"ל עה"פ "ותהי ראשית ממלכתו בבל"** [לקמן י' י"] דמהו הראשית לקבלת עול מלכות שמים, במה מתחילים? "בבל" ללמוד תורה שבעל פה, גמ' ותוס', בלי זה לא שייך קבלת עול מלכות שמים, כי בו יש כל הכוחות להתחיל ולעבוד השי"ת.

תורה שבע"פ רחמים לעומת תורה שבכתב

והנה ידוע שתורה שבכתב הוא מדת הדין, כי בתורה שבכתב כתיב עין תחת עין, והפשטות הוא שמי שדוקר את עין חברו מנקרים גם כן את עינו, אבל תורה שבע"פ הוא מדת הרחמים שמיקל הדין ומחייבים אותו רק ממון. וכן בתורה שבכתב כתיב ארבעים יכנו, ותורה שבע"פ הקיל שיש רק ל"ט, וזהו מה שכתב אצל נח את האלקים התהלך נח, מדת הדין, כי למד רק תורה שבכתב ולכן היה צריך סעד לתמכו, משא"כ אצל אברהם כתיב

בחלות איסור ולא נאסר לבן נח כלל, ובהכרח שלמד התורה שעתידיה להיות לישראל וזה מה שהוסיף רש"י. **והגרא"י ברזל זצ"ל** פ"י דאי נימא שכל מה שנאמר לו דין טומאה וטהרה הוא רק כדי לדעת איזה בהמות להכניס אי"ז נקרא תורה כלל כמבואר **בשור"ת בית הלוי ח"א סי' ו'** לענין ת"ת דנשים דכיון דכל התורה שלהם הוא רק לדעת איך לעשות המעשה אי"ז בגדר תורה רק בגדר הכשר מצוה, ולכן נראה דמה שגילה לו הקב"ה טמאה וטהורה לא הי' כדי שידע מה להכניס לתיבה דזה ידע בלא"ה ע"י קליטת התיבה כמבואר בזבחים שם א"כ מה נ"מ לדעת מה זה טהור ומה זה טמא ובהכרח שלמד תורה לשם תורה, וזה גופא הוא התורה שלמד, ובזה מיושב גם קו' הגר"י דמה שהי' צריך לדעת כדי לקיים ז' מצוות בני נח אינו בגדר תורה, ומה שבאמת ניתן לו תורה לשם תורה י"ל דזה כדי שיהי' זכות תורה לינצל מהמבול ולזה בעי' תורה ממש.

והנה בגר"א הקשה איך למד נח תורה הרי בן נח שלומד תורה חייב מיתה [סנהדרין נט.]. וכ' **בלבוש האורה** דדוחק לחלק בין קודם מתן תורה לאחר מתן תורה לענין בן נח, אולם י"ל דעיקר חיוב מיתה לבן נח הוא מזה שהתורה מאורסה לישראל, וזה נעשה רק במתן תורה.

הוא כבר ממילא עושה את הנכון מאליו, וזהו תכלית האדם למשול בגוף וכל תולדותיו כדכ' **רבינו יונה נשע"ת א' ין**, ואין נסיונות שלו בעניני הגוף רק בשכל ובענינים דקים, וכמו שמסופר על הגר"א שהי' מופקע לגמרי מנסיונות הגוף רק בשכל. והגמ' סוכה יתכן דקאי על נסיונות הגוף, ולפני שמסרו הקב"ה בידו לגמרי. ועדיין יל"ע מאמוראים הקדושים. [ראה **ברא"ש נדרים לב:** דאם מתגבר על יצרו סופו שהקב"ה מוסרו בידו]

שייכות תורה שבע"פ לפרשת נח

ונעתיק מה שאמר הגה"צ ר' שמואל דוד אונגר שליט"א [האדמו"ר מבאבוב-45 שליט"א¹⁵] בפתיחת הזמן שהשמיע לבני ישיבתו [בר"ח מרחשון תשס"ז] בענין חשיבות תורה שבעל פה הנוגע לדברי רש"י לעיל וכאן.

"הנה יל"ע למה צריכים לדורשו לגנאי כשאפשר לדורש לשבח, ויש להקדים בענין החילוק בין נח לאברהם, דבספר אגרא דכלא להרה"ק **בעל הבני יששכר זצ"ל** מדייק עוד, שהכא כתיב **"את האלקים התהלך נח"** שמורה על מדת הדין, ואצל אברהם כתיב **"ה' אשר התהלכתי לפניו"** [לקמן כ"ד, מ'] שמורה על מדת הרחמים.

הנה המדרש **תנחומא עה"פ אלה תולדות נח וכו'** נותן שבח והודאה להשי"ת על שנתן לנו תורה שבכתב ותורה שבעל פה, והתנחומא הולך ומאריך בשבח תורה שבעל פה, ומביא שם מה שמפורסם שישראל לא אמרו נעשה ונשמע רק על תורה שבכתב ולא על תורה שבעל פה שזה קשה וצריכים לזה הרבה עמל ויגיעה ע"ש, ויש לתמוה איזה שייכות הוא כל הענין של תורה שבעל פה לפרשת נח.

נח למד רק תורה שבכתב

ויש ליישב עם יסוד שבזה יתיישב הכל בעז"ה. הנה בספר **רביד הזהב** כתב שאברהם למד תורה ונח לא למד תורה. ורבים מקשים הלא ידוע שנח כן למד תורה,¹⁶ ע'

¹⁵ מאחי הרב יעקב שליט"א.

¹⁶ ובלא"ה צ"ע ממי למד תורה, הרי אצל אברהם הקשו חז"ל **בבר"ס א' דאב לא הי' לו רוב לא הי' לו ומהיכן למד תורה ואיך קיים כה"ת** כולה עד שלא ניתנה אלא זימן לו הקב"ה שתי כליותיו כמין שני רבנים והיו נובעות ומלמדות אותו תורה וחכמה וצ"ע שלא מצינו כן אצל נח, ולנתב' בפנים י"ל דרך על תורה שבע"פ יש להקשות כן, אבל תורה שבכתב שהי' כתוב לפניו במרום לפני בריאת העולם שאני. והנה עיקר הכרח חז"ל דלמד תורה הוא ממה שנאמר לו **טמאים וטהורים ומנא ידע מה זה, והק' רא"ם** הרי זה הוא קו' הגמ' **בזבחים קט"ז**. ומשני דכל שהתיבה קולטתו סימן שהי' טהור, ותי' **מהרש"א שם** דכוונת רש"י דאי לא למד תורה הרי ל"ש לומר לו טמא וטהור דלא נוגע כלל לבן נח ובהכרח שלמד תורה. **והגר"י [ברשימות תלמידים]** הק' דפשיטא שנח למד תורה מצד ז' מצוות בני נח, ותי' דאה"י שפשוט שלמד, אבל ענין טמא וטהור ל"ש אצלו כלל דשם טמא וטהור תלוי

"ה' אשר התהלכתי לפניו", מדת הרחמים, כי למד גם תושבע"פ ולכן היה יכול ללכת מאליו. ולפי כל זה מובן היטב מדוע במדרש תנחומא מאריך הכא על גודל חשיבות תושבע"פ, ונותן שבח והודאה להשי"ת על שנתן לנו גם תושבע"פ, שכעת יותר קל לנו להנצל מדור השחתה כמו דור המבול כי יש לנו תושבע"פ. ע"כ דברי האדמו"ר שליט"א.

מי שמזלזל בנח הוא שייגעץ

והנה הגם דנרמז בחז"ל איזה תביעות על נח, או בזה שיש דורשים אותו לגנאי, מ"מ זה פשוט שאין לנו שמץ השגה בדרגתו וקדושתו של נח, וכפי שהביא גיסי הג"ר רפאל הלוי דינר שליט"א בספרו נפלאות מתורתך כאן בשם מורינו הגה"צ ר' מתתיהו סלומון זצ"ל דזה גופא שהקב"ה דיבר אליו א"כ מבואר שהי' נביא, וכדי להיות נביא צריך שלא הי' לו שום מחשבה בטילה בכל עת ובכל שעה ומחשבתו הי' דבוקה תחת כסא הכבוד ועוד מעלות המנויים ברמב"ם פ"ו מיסודי התורה לתנאי הנבואה גם לפני משה רבינו. והביא שם מה ששמע מהג"ר יצחק קליימן זצ"ל מארה"ב שכשהי' מרן הגר"ד בעל הברכת שמואל זצ"ל בארה"ב, דרש רב אחד שנח הי' "צדיק אין פעלך" [שזה ביטוי לאדם שעטוף בצדקותיו לעצמו ולא איכפ"ל מאחרים] קם הגר"ד וצעק "שייגעץ שייגעץ" ותפסו והורידו מהבימה. ע"כ הסיפור.¹⁷

התביעה על נח שלא התפלל על דורו

והנה כוונת הדרשן מסתמא הי' לדברי הזוהר הקדוש [בראשית סז: ויקרא יד:]: עה"פ בהפטרה **פִּי מִי נָח זֶאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁפָּעְתִּי מַעֲבָר מִי נָח עוֹד עַל הָאָרֶץ** [ישעי' נד ט] וקשה דבתורה נקרא מי המבול ולמה כאן נקרא מי נח, ותי' דלכן נקרא על שמו לפי שלא התפלל על דורו לעומת משה רבינו שכן התפלל על כלל ישראל,¹⁸ ועי"ש שדרכו של הקב"ה שאם בני הדור חייבים כלי' הוא מדבר אל הצדיקים ומגלה להם את זה, ומקווה שיתפללו על הדור וכמו שרמז למשה באומרו "ועתה הניחה לי" ודרך הצדיק שלא חושב על עצמו כלל רק מיד מתפלל על הדור וכן עשה משה שמסר נפשו למיתה ואמר מחני נא וביקש על דורו, אבל כשגילה ה' לנח

¹⁷ וכעת יצא לאור ספר שלם בשם "נח איש צדיק" לברר צדקותו של נח.
¹⁸ כתב בבית אלוקים למבי"ט שער התפילה פרק יב "כי ענין תפלת הצדיקים על בני דורם הוא להתפלל לאל יתברך שידריכם וישיירם לעבודתו, וכמעט שיבואו לטהר יסייע אותם האל יתברך לשיהיו ראויים, וגם בכלל התפלה להוכיחם ולהשיבם בתשובה שיהיו ראויים לשיסלק האל ית' חרון אפו מעליהם, וישפיע ברכתו וטובו עליהם, וכשהצדיק מתרשל בזה הוא נענש, על שלא הכין לב האנשים בתפלתו ותוכחתו אליהם שישוּבו בתשובה, ונשארו העם יושבי בחשך בלתי ראויים ומוכנים לסילוק חרון אף מעליהם, כי גם הם לא נתעוררו מעצמם, ובוזה נענשים ונספים בחטאתם ח"ו" עי"ש עוד באריכות.

שמביא מבול אמר נח "ולי מה את עבד", וענה לו ה' והקימותי את בריתי אתך וגו' עשה לך תבת עצי גפר, ולא ביקש רחמים על העולם ובאו מים ונאבדו בני העולם ולכן נקרא מי נח, ור' יוסי דרש כן ממש"כ "ויחל נח איש האדמה" ויחל לשון חולין, דנעשה חול, איש האדמה דבשבילו נאבדו בני העולם דלא התפלל עליהם. ולכ"כ מי נח "זאת" לי שכיון שלא הי' צדיק שיגן ויתפלל עלה דור הוצרך לגלות את אות הברית של הקשת הנקראת זאת ומאריך שם בשבח רשב"י שהי' מבטל גזרות שהיו באים על העולם ולכן לא הוצרך הקשת להתגלות בימיו.

ובהשמטות לזוהר [ח"א נד:] ובזוהר חדש [נח לח:] איתא מה השיב הקדוש ברוך הוא לנח כשיצא מן התיבה וראה את העולם חרב והתחיל לבכות לפניו ואמר רבוננו של עולם נקראת רחום היה לך לרחם על בריותיך וכו' השיבו הקדוש ברוך הוא ואמר **רעיא שטיא השתא אמרת דא, למה לא אמרת בשעתא דאמרית לך כי אותך ראיתי צדיק לפני וגו' ואח"כ הנני מביא את המבול מים ואח"כ עשה לך תיבת עצי גופר כל מה שהתעכבתי ואמרתי לך היה כדי שתבקש רחמים על הדור,**¹⁹ וכששמעת שתנצל בתיבה לא עלה בלבך לבקש רחמים על יישוב העולם ועשית תיבה וניצלת ועכשיו שכבר נאבד העולם אתה מבקש רחמים, כיון שראה נח כך, הקריב קרבנות, אמר **רבי יוחנן** בא וראה מה בין צדיקים שהיו להם לישראל אחר נח ובין נח, נח לא הגין על דורו ולא התפלל עליהם, כאברהם דכיון דאמר הקב"ה לאברהם (שם י"ח) זעקת סדום ועמורה כי רבה מיד ויגש אברהם ויאמר וגו' והרבה תחנונים לפני הקדוש ברוך הוא עד ששאל שאם ימצא עשרה צדיקים שיכפר לכל המקום בעבורם וחשב אברהם שהיו בעיר עם לוט ואשתו ובנותיו עשרה צדיקים ולפיכך לא התפלל, אח"כ בא משה והתפלל והגין על דורו ... [ראה שפתי חיים עה"ת פ' נח בענין נח רעיא שטיא לעומת משה רעיא מהימנא]

רבי אליעזר ורבי יהושע הוו יתבי בפלכי טבריא אמר רבי יהושע מה ראה נח שלא בקש רחמים על דורו אמר לו אפילו הוא לא חשב בלבו שימלט. משל למוצא אשכול ענבים שאינם מבושלים בין הבוסרים דאלו הוה בין ענבים מבושלים לא הוו כלום. משמע דכתיב כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה. הול"ל צדיק לפני מהו בדור הזה כלומר לפי הדור ולפיכך לא בקש רחמים אמר בלבו ולואי שאבקש רחמים עלי ואמלט וכ"ש שאתפלל על

¹⁹ לשון צרור המור כאן "ולכן תמצא שהאריך השם עם נח בענין עשיית התיבה ובהבאת הבהמה והמאכל אולי יתן אל לבו ויעיר רוחו ויתפלל לפניו ולכן אמר לו וזה אשר תעשה אותה".

אחרים. **אמר רבי אליעזר** אפילו הכיר הוה ליה למבעי רחמי על עלמא בגין דניחא ליה לקב"ה מאן דיימר טבא על בנוי מנא לן מגדעון בר יואש דלא הוה זכאי ולא בר זכאי ומשום דאמר טיבותא על ישראל אמר ליה קודשא בריך הוא (שופטים ו') לך בכחך זה והושעת את ישראל מיד מדין, מהו בכחך זה טיבותא דאמרת על בני רבי אלעזר שאיל וכו': והאריך שם רבי אליעזר עוד בגודל העונש אפי' על צדיק גדול מאד שאומר לפני הקב"ה דבר רע על ישראל. **ע"כ מזוהר הקדוש. ואר"י ז"ל** [בשער הפסוקים בראשית ו'] הוסיף דכיון דמשה ה' גילגול נח בא לתקן את אשר עוות בזה אשר מסר נפשו על בני דורו ולכן אמר **מחני נא אותיות מי נח. נועי בצרור המור** שהאריך ג"כ בענין זה והוסיף דלכן אמר **ונח בן שש מאות שנה**. להורות כי לא נאמר שעשה כל זה ולא העיר רוחו לפי שהיה נער ועלם ועדיין לא נצנצה בו רוח חכמה. כי יש לך לדעת כי היה בן שש מאות שנה והוא שנת שהמבול היה מים על הארץ. ולזה תמצא שחזר לומר אחר כך פעם אחרת בשנת שש מאות שנה לחיי נח ובאחד מהם די ולהורות על זה אמר מפני מי המבול כמאמרם ז"ל שעדיין לא היה מאמין. **ואולי כל זה ששתק** היה לפי שחשב שהשם לא היה אובר עולמו מפני השוטים. או מפני שהיה רואה בעצמו שלא היה ראוי לבקש על עצמו כל שכן על אחרים ולכן שתק ולא ענה דבר כי מי יבא אחרי המלך את אשר כבר עשה [וגזר]

הרי לן להדיא מדברי הזוה"ק שהי' תביעה גדולה על נח שלא חשב על הדור וא"כ לכ' נכונים דברי הדרשן הנ"ל.

אולם באמת אם נתבונן נראה דבדברי חז"ל בגמ' ובמדרש לא מופיע כל ענין זה, והפשטות בביאור הפסוק כי מי נח זאת לי הוא להיפך, דכיון דמציאות העולם ניצל בזכות נח לכן נקראת על שמו, וכן פי' הר"י **בר יקר על תפלות דר"ה** בהא דאמרינן **"וגם את נח באהבה זכרת"**, באהבה ע"ש ונח מצא חן בעיני יי'. זכרת, ע"ש ויזכור אלקים את נח. ותפקדהו בדבר ישועה ורחמים. כתב ה"ר משה ותפקדהו בהמון רחמין, ע"ש דכתו' מעבור מי נח זאת עוד על הארץ כן נשבעתי מקצף עליך ומגער בך, נראה כי זכות נח גרם לרחמים אלו. הרי שהוכיח מפסוק זה גופא כי זכותו של נח גרם לרחמים על העולם, וכן בדרשות ר"י **אבן שועיב פרשת נח** הביא פסוק זה ופי' דהא דסמכם לנח כיון שהיה צדיק ובזכותו נצול העולם.

הטעם שלא התפלל נח על דורו

ובעיקר השאלה למה לא התפלל נח עמד בזה רבינו בחי' בפסוק י"ד וז"ל **"וכאן הבן שואל, כיון שהיה נח צדיק תמים כמו שהעיד עליו הכתוב והוא המוצא חן בעיני הש"י, למה לא היה מתפלל על בני דורו ויחזירם למוטב, כמו שמצינו באברהם אבינו כי מיד שהודיעו הקדוש**

ברוך הוא פורענות של סדום שהיו רשעים גמורים התפלל עליהם כמה פעמים לבלתי השחיתם, הוא שאמר: (בראשית יח, כז) **"הנה נא הואלתי לדבר אל אדני"**, ואמר עוד: אל נא יחר לאדני. כן היה מנהג הראשונים והנביאים שהיו נגשים אל ה' להתפלל לפניו על בני דורם, וכן ראוי לכל פרנס הדור להתפלל על הדור. **ותשובת הדבר: כי מה שחדל נח הצדיק להתפלל בעדם לא במרד ולא במעל**, אך מתוך שהיה יודע שקיום העולם בעשרה, וכענין שדרשו רז"ל: (אבות ה, א) בעשרה מאמרות נברא העולם, ואילו היה בבני הדור עשרה אנשים צדיקים לא היה מביא עליהם המבול כי היה העולם מתקיים בשבילם, אבל באי התיבה לא היו כי אם ח': נח ואשתו ושלושת בניו ושלושת נשי בניו, ולפי שלא נשלמו לעשרה לא היו ראויים שינצל הדור בשבילם, ודי שיציל נח שהיה עשירי את נפשו ונפשות ביתו. וזהו שתמצא בתפלתו של אברהם, כיון שהזכיר י' ואמר: לא אשחית בעבור העשרה, מיד אמר: וילך ה', לפי שגלוי וידוע לפניו שלא היה שם עשרה, **ואברהם לא היה רשאי להתחנן בתפלתו לבקש מלפניו על בני הדור בפחות מעשרה**, ולפיכך נאבדו מן העולם. והוא הענין בעצמו בנח שלא היה רשאי להתפלל עליהם כיון שלא היו שם עשרה. ועוד כי בכאן נתן להם זמן ארוך שיחזרו בתשובה, והם ק"כ שנים, ויתברך שמו של הרחמן שלא ענש אא"כ הזהיר. עכ"ל.

ובאור החיים הק' בפסוק י"ג ג"כ עמד בזה ולא הביא כלל דברי הזוהר הנ"ל והוסיף להקשות שראינו כי אבינו הגדול הוא אברהם למד ממנו כאומרים ז"ל **נב"ר פמ"ט והובא ברש"י לקמן יח לכן** שלא בקש רחמים על פחות מעשרה ממה שראה שנה לא בקש וכו', וקשה כי מי אמר לו שאם היה מבקש לא היה מתקבל:

ולזה תי' דמדברי ה' אשר דיבר לנח גילה דעתו לנח כי הדבר מוחלט בעיני ה' להשחית ולא נתן מקום לנח להתפלל, כאומרו קץ כל בשר וגו' והנני משחיתם בהחלט, מה מקום לו להתפלל, מה שאין כן כשדבר דבריו לאברהם לא מצאנוהו שדבר כדברים האלה אלא נתן לו מקום להתפלל דכתיב (וירא יח) ארדה נא ואראה הכצעקתה וגו'. והגם שאחר האמת גם שם עלתה להם הגזירה. אף על פי כן עשה ה' אשר זמם להראות לאברהם הנהגתו, וכמו שפירשנוהו במקומו, ואמר דברים שישמע מהם אברהם שיש לו רשות לבקש רחמים. וכן תמצא בדבריו למשה בתוכחות על עון ישראל לא החליט הגזירה וכו' **מצא מקום להתפלל** וכמו שפירשנוהו במקומו (שלח יד יא), מה שאין כן נח סתם ה' תפלתו:

ועוד לו כי לא מצא פתח כאברהם ומשה שטעמם ונימוקם עמם, להיות, שלא היה צד הכרח בדבר להודיעם ה', והרי זה מורה באצבע כי שואל מהם שיתפללו, מה שאין כן נח שאין מקום לומר למה הודיע ה', כי יש טעם בדבר שהוא להכין תיבה וצורכה, ונוסף שהחליט הגזרה, לזה לא התפלל. ומהמעשה למד אברהם כיון שה' לא נתן לו מקום להתפלל אמור מעתה כי פחות מעשרה לא יספיקו עכ"ד אור החיים הק'.

והשפת אמת בשנת תרסב כתב עה"פ וידבר אלקים אל נח צא מן התיבה ואיתא במדרש הוציאה ממסגר נפשי כו'. דהנה מתחלת בראשית עד עתה לא מצינו דיבור. שהדיבור ה' בגלות כמ"ש בזה"ק ביציאת מצרים שה' הדיבור בגלות עד דכתיב וידבר אלקים עשרת הדברות. כן בזמן אדם ונח ע"י החטא לא ה' נגלה הדיבור ולכן לא התפלל נח על דורו כי כח הדיבור ה' סגור עד שבא אברהם ושרי צלותין כמ"ש בזה"ק בהיכלות ע"ש.

האם הוכיח נח את דורו

עוד יש להוסיף דבצידה לדרך בפסוק ט מביא בשם בעל מעשי ה' (פכ"ד), שפי' במש"כ צדיק תמים בדורותיו שאכן היה צדיק אבל תמים היה בדורותיו, כלומר שלא היה מוכיחם, ומצד היותו צדיק היה ראוי להיות ניצול ומצד שלא היה מוכיח היה ראוי להיות נתפס בעוון הדור לכן נאמר שמצא חן ולא נתפס. וכ' ע"ז בצידה לדרך "ואני אומר אחר המחילה מכבוד תורתו כאן כבודו הגדול במקומו מונח אבל נעלמה ממנו תלמוד ערוך ברור מללו בסנהדרין קח. להפך מדבריו וז"ל, דרש רבי יוסי מאי דכתיב (איוב כד, יח) קל הוא על פני מים

²⁰ ובאילת השחר על רש"י וירא שם הק' באמת דמהיכן למד אברהם הרי באמת ה' תביעה על נח שלא התפלל, ובנור הקדוש על מדרש פכ"י סי' ב' במש"כ שם הטעם שלא הוליד נח בצעירותו שאם הם צדיקים אטריח עליו לעשות תיבות הרבה, וקשה הא אדרבא אם הם צדיקים יהיו הם ונשיהם יותר מעשרה, ואז לא יצטרכו לתיבות שיגינו על כל העולם, וכמ"ש אצל אברהם דאילו ה' עשרה ה' מועיל תפלתו, ותי' דאף עשרה לא מהנו אל ע"י תפילה, תדע שהרי מתחלה [בראשית יח, כח] אברהם ביקש רחמים על חמשים וענהו ה' לא אשחית בעבור חמשים, ושוב בקש על מ"ה וענהו ג"כ כזה, וכן ביקש אחת לאחת עד עשרה, ומדוע לא א"ל הש"י מיד לא אשחית אף בעבור העשרה, אלא ודאי בלא בקשת רחמים אף טפי מ' לא היו ראויים להגין, אבל באשר אברהם בקש רחמים נעתר לו ה'. אבל נח לא התפלל ולכן גם עשרה לא ה' מועיל. אלא דק' לד' הוזה"ק שה' תביעה על שלא התפלל, א"כ איך הוכיח אברהם מנח וצ"ל לשיטה זו דאברהם לא ידע מזה והיה סבור דמסתמא גם נח בקש רחמים על דורו ולא הועיל בפחות מ', וממילא לפי האמת שידע הקדוש ברוך הוא שנח לא יבקש רחמים על דורו אף ביותר מ' לא יגין עליהם, וא"כ יצטרך לתיבות הרבה. ואפילו את"ל דהמדרש לא ס"ל כשיטת הוזה"ר, וגם נח ביקש רחמים על דורו ולא הועיל, י"ל איפכא, דדוקא באברהם הועילו עשרה בכח תפלתו לפי שהיה צדיק גמור, אבל בנח לא הועילו עשרה בכח תפלתו באשר לא היה צדיק גמור אלא צדיק בדורותיו, ואלמלא היה בדורו של אברהם לא היה נחשב כלום, והא דהוי יליף אברהם מנח, היינו כי אברהם מגודל ענוותנותו לא החזיק עצמו לצדיק גדול מנח, אבל לפי האמת היה גדול ממנו ולא יועיל תפילת נח ובכן יצטרך לתיבות הרבה.

תקלל חלקתם בארץ, מלמד שהיה נח הצדיק ²¹ מוכיח בהם ואומר להם עשו תשובה, ואם לאו הקדוש ברוך הוא מביא עליכם את המבול, ומקפה נבלתכם על המים כזיקין, שנאמר קל הוא על פני המים וכו', דרש רבא מאי דכתיב (שם יב, ה) לפיד בוז לעשתות שאנן נכון למועדי רגל, מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח אותן, ואומר להם דברים שהם קשים כלפידים, והיו מבזין אותן, אמרו לו זקן תיבה זו למה, אמר להם הקדוש ברוך הוא מביא עליכם את המבול וכו'. הרי על פי שנים עדים יקום הדבר, שנח היה מוכיחם.... ועוד שהרי בזהר כתוב שה' תביעה על שלא התפלל על דורו, ואם איתא שלא היה נח מוכיח את דורו, קשה למה לא אמרו דלכך קראם מי נח כיון שחטא נח שלא היה מוכיח אותם אולי ישובו, הלא זה החטא יותר גדול ממה שלא התפלל עליהם מפני כמה טעמים, חדא שהרי תוכחה היא מצות עשה מן התורה כמו שנאמר (ויקרא יט, יז) הוכח תוכיח את עמיתך וגו', מה שאינו כן תפלה להתפלל על דורו. ועוד שהרי יש לנח התנצלות מה שלא התפלל עליהם, כמו שכתב רבינו בחיי לפי שידע נח שלא יועיל תפלתו כיון שלא היו עשרה צדיקים, מה שאין כן על שלא היה מוכיח אותם אין לו התנצלות, שהרי כבר ידוע [ערכין טז:] שחייב כל אדם להוכיח את חברו עד שיכהו וכו'. ועוד קשה על דברי החכם ר"א ז"ל, שהרי מפשטא דלישנא איש צדיק תמים וכו', משמע שבא לספר בשבחו וכדפירש רש"י בהדיא ולפי דבריו בא לספר בגנותו שלא היה מוכיח אותם עד שמפני כך היה ראוי להיותו נתפס בעון הדור, לולא שמצא חן. ועוד קשה שהרי מלת תמים שבכל התורה כולה נאמר לשבח ולא לגנות. עכ"ד הצידה לדרך.

ואותה הפלא שיש על בעל מעשי ה' יש ג"כ על מרן החת"ס והפמ"ג, דהחת"ס בתורת משה פסוק ט כתב "וזה נח גם כן ה' צדיק תמים, מ"מ זהו חסרוננו שה' נח לשמים ונח לבריות, כי את בני דורו לא הוכיח וה' נח להם, וכשאמר לו הקדוש ברוך הוא קץ כל בשר בא לפני שתק ולא התפלל כמו שהתפלל אאע"ה על אנשי סדום, אלא ה' נח לשמים לאמור ה' יעץ מי יפר... ובהפטרה במש"כ כי מי נח זאת לי. כתב "תלה במ"י נ"ח גימטרי' חמ"ס כי מלאה הארץ חמס גם נח חומס דבריו מאנשי דורו ולא הוכיחם, וגם לא התפלל עליהם, וכיון שזה התחייבות של צדיקו של דור ולא עשה כן ועשה חמס עם אנשי דורו, לכן נקראו מ"י נ"ח גימטרי' חמ"ס כנ"ל" ובחת"ס עה"ת כאן עמ' כ"ב ד"ה או יאמר כ' שחטא נח ה' בזה גופא שה' נח לבריות ולא התאכזר עליהם,

²¹ י"ל דלכן נקט הגמרא הלשון "צדיק" דממה שקראו הכתוב צדיק נראה שעשה הכל כדין וא"כ לא יתכן לומר שלא הוכיחם.

והפמ"ג בספרו תיבת גמא אות ד' כתב "כי לא הוכיח בני דורו ולא ראה כלל במעשיהם להתערב עמהם וכל הילוכו היה בהתבודדות עם ה'", ²² עיין יד יוסף, והמוכיח ודאי יש לו עבירות כי אומרים לו טול קורה, משא"כ אם אין מוכיח הכל מסכימין שהוא צדיק, וז"ש צדיק תמים בדורותיו (ראה ב"ר ל, ט) כי בדורו של משה ושמואל היו מחזיר בעיירות ומוכיחים היו מחפשים להם עונות. גם אם ידע ולא הוכיחם מטילין עליו עונות אחרים, מי שיש בידו למחות כמו ביהושע כהן גדול, משא"כ נח לא ראה ולא ידע הנסתרות לה" ו**בספר אפריון** כאן נראה דנקט שיש בזה מחלוקת, שמתחלה הביא פי' בעל מעשי ה' והוסיף בזה דברים, אח"כ כתב **ויש אומרים כי נח היה מוכיח לאנשי דורו**, ע' מדרש [רבה ל"א ג'] ויפה תואר, ובגמ' סנהדרין קח:, ויישב בזה מש"כ "איש" דבא להורות שהיה במדרגת איש להשפיע מוסר גם לאחרים. **ובערבי נחל דרוש ב'** נקט בפשיטות שיש בזה מחלוקת בין הבבלי והזוה"ק, דלד' הזוה"ק שלא התפלל עליהם ה"ה לא הוכיח אותם וזה שלא כדברי הש"ס שמפורש שהוכיח אותם וצ"ע מנ"ל לדמות תוכחה לתפלה. וי"ל ע"פ מש"כ לעיל בהג"ה בשם מבי"ט בבית אלקים פי"ב משער התפלה דבכלל תפלת המצדיקים על בני דורם הוא התוכחה עי"ש] **ובספורנו [סו"פ בראשית ו ח]** מצינו קצת פשרה בדבר שכתב "וכן נח אף על פי שהוכיח על המעשים המקלקלים ענין המדינות, לא הורה אותם לדעת האל יתברך וללכת בדרכיו, אף על פי שהוא היה צדיק תמים בעיון ובמעשה. כי אמנם צדיק המשלים עצמו בלבד, הוא ראוי שימלט עצמו בלבד, אבל המשלים גם את זולתו, הוא ראוי שימלט גם את זולתו, כי בזה יש תקוה שיחזירם בתשובה, כאמרם זכרונם לברכה "אם ראית תלמיד חכם שסרח ביום אל תהרהר אחריו בלילה, שודאי עשה תשובה" ויל"ע אם אפשר להכניס זה בלשון הגמ' "עשו תשובה".

אבל באמת בדברי מרן החת"ס יש גילוי בדבר זה, דבס' חת"ס עה"ת [לקמן ז א] עה"פ בא אתה וכל ביתך ד"ה או יאמר כתב כי בכל דורותיו וזמנו ה' תמים שפל רוח בלי להוכיח ולמחות בהם ובמדרש ²³ מאשים אותו ע"ז,

²² בנקודה זו לא הסכים החת"ס עה"ת בסו"פ בראשית דכ' רק על חנוך שחי בהתבודדות ולא התערב עם הבריות, אבל נח כן התערב עם הבריות אלא שלא הצליח להחזירם בתשובה, אבל אברהם השכיל גם להתערב עם הבריות וגם להחזירם בתשובה. וידידי הגי' דוד סיימן שליט"א העיר מלשון הרמח"ל בדרך ה' ח"ב פ"ד אות ג' בעסקו בדורות הראשונים לפני שנבחר אברהם להיות שורש כלל ישראל כתב "והנה כל אותו הזמן לא חדלו צדיקים דורשים האמת לרבים, כגון: חנוך, מתושלח, שם ועבר, ומזהירים אותם שיתקנו את עצמם" והשמיט את נח, אולי נקט דנח באמת לא ה' דורש האמת לרבים.

²³ לא מצאתי זה במדרש וכן מש"כ בהמשך דבריו דלכן ה' במאסר התיבה לעונש ע"ז לא מצאתי, ואולי כוונתו למש"כ בפרשה ל"א סי' ט' דקינים תעשה את התיבה דמה קן מטהר את המצורע כן תיבתך

אמנם במאה ועשרים שנה האחרונים בבנות התיבה כ"ז עסקו בבנין מיחה בהם יום יום והוכיחם על פניהם וע"כ כתיב הכא בדורותיו לשון רבים כי הרבה דורות עברו עליו שהי' עניו ת"פ שנים משנות נח, אבל לבסוף אותך ראיתי צדיק ולא תמים בדור הזה האחרון כי ק"כ שנים האחרונים לא הי' עניו עמהם כי הוכיחם וזה מרומז בהתיבה כשתצרף אמות ארכה ורחבה וקומתה יעלו ש"פ נגד שנותיו שלא הוכיח אותם כי על מאה שנים הראשונים לא נענשו קודם המבול ונשאר ש"פ ע"כ הי' במאסר בהתיבה שאמותיו ש"פ. **ובשער יוסף הביא מפנקס ר' פישל סופר בשם רבו החת"ס שהוסיף ע"ז דאף שהי' גלוי לפני ה' שלא יקבלו תוכחתו אבל כבר אחז"ל שבת נה. שיש קטרוג שהו"ל למחות כשלא ידעו שלא יקבלו, וזה אמר ה' כי אותך ראיתי צדיק "לפני" דרק לפני גלוי שלא היו מקבלים תוכחה אבל כיון שלפניהם לא הי' גלוי אתה מוכרח להיות בעונש התיבה. ולד' החת"ס אלו יתכן דגם מ"ש בספרו תורת משה שלא הוכיחם קאי רק על שנים הראשונות לפני בניית התיבה וכן מצאתי בדבריו בתורת משה בסו"פ בראשית [לעיל ו ז] **תוספת תיבה אחת** במש"כ כי נחמתי כי עשיתים, שבכל דור ודור הקדוש ברוך הוא מעמיד צדיקים שיוכיחו אנשי דורם וכן גם בדור המבול. ואותן יו"ד אנשים שנחשבו מאדם עד נח היו כולם צדיקים בדורם, וכן נח, אבל נח בתחלה לא הוכיח אותם כי אם הניחם לילך בשרירות לבם הרע, והעיקר אשר נחם הקדוש ברוך הוא הי' על שברא אותם עם נח דהו"ל להעמיד להם צדיק אחר שהי' מוכיח אותם ושמא הי' מחזירים למוטב (כי הבחירה נתונה מאתו ית' לבני אדם לבחור בטוב ולמאוס ברע), וז"ש נחמתי כי עשיתים ונח היינו עם נח בדור אחד. וא"כ כוונת החת"ס שלא הוכיחם בתחלה רק אחרי שכבר נגזרה עליהם גזירת המבול וכבר הי' מאוחר מדי. וכדברים האלה נקט בנו **הכתב סופר** ופי' מש"כ כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה דרק בדור הזה שהתחלת להוכיח אותם אתה צדיק לפני וכן מה שהתחילו לשנוא את נח הי' רק משעת בניית התיבה דאז התחיל להוכיח אותם. וא"כ יתכן דזה גם כוונת בעל מעשי ה' והפמ"ג דללא התחיל להוכיח אותם רק משעת שיצא עליהם הגזירה והתחיל לבנות התיבה.**

מטהרתך ולא נתפרש מאיזה עון הי' צריך כפרה, ויפה תאר הציע דאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא [קהלת ז, כ]. או לפי שלא התפלל על דורו וכל שכן למ"ד בדורותיו לגנאי, וכל שכן שהיה מקטני אמנה וטהרתו בתיבה היינו בעמלו שטרה במעשיה ובפרנסת הבעלי חיים בה י"ב חודש, והיותו אסור וחבוש בה י"ב חודש, אבל לא מפורש במדרש על מה הי' צריך כפרה.

שזה פנימיות התורה ואין ללמוד הפנימיות לפני שמבינים הפשט.

צורת השיחה של הסבא בענין נח

ודוגמא לצורת שיחה שאפשר להגיד בנוסח שלא ישמע זילזול כלפי נח אנו אנו מוצאים בשיחותיו של הסבא מסלבודקה בספר אור הצפון ח"א וכותרת השיחה הוא "דקות התביעה בקצה השלמות" ונביא חלק מדבריו:

"כתוב בתורה: 'נח איש צדיק תמים היה בדורותיו את האלהים התהלך נח'. תיאור זה מורה על מדרגה גדולה מאד שהיתה לנח, כלומר: שעל כל צעד ושעל ובכל פסיעה ופסיעה התהלך נח את ד', ולא הסיח דעתו אף רגע כי לפני האלהים הוא עומד, בכל מעשה קל ובכל תנועה קלה, בשכבו ובקומו, בשבתו ובלכתו, בדיבורו ובמחשבתו, שיהיה את ד' לנגד עיניו, כדברי הכתוב (תהלים טז): 'שויתי ד' לנגדי תמיד'. ואכן בגלל זה נאמר עליו: 'צדיק תמים היה בדורותיו'.²⁴

ואמנם במעלותיו אלה ראו חז"ל תולדותיו של נח, וזו לשונם: "אלה תולדות נח: נח. אתמהא! לא היה צריך קרא למימר אלא 'אלה תולדות נח: שם'. אלא נייחא לו, נייחא לעולם, נייחא לאבות, נייחא לבנים, נייחא לעליונים, נייחא לתחתונים, נייחא בעולם הזה, נייחא לעולם הבא, 'ואלה תולדות נח' - הדא הוא דכתיב (משלי יא): 'פרי צדיק עץ חיים'. מה הן פירותיו של צדיק? מצוות ומעשים טובים" (בראשית רבה ל). לא ציינו חז"ל בתולדותיו של נח את מעשיהם של הבנים כי אם את מעשיו עצמו, שהיה צדיק תמים ואת עצם מציאותו שהביא נחת לכל העולמות, עד שאותם המלאכים שקטרגו על בני האדם וטענו: "מה אנוש כי תזכרנו?", כיון שבא נח נחו מקטרוגם (ראה רש"י שם).

והנה נח הלך והשתלם בעבודת ד' ועלה במדות הטוב והחסד מעלה מעלה עד שבזמן שנכנס לתיבה עמד, כביכול, במקומו של הקדוש ברוך הוא, כפי דברי חז"ל, שזן ופרנס את כל ברואי העולם אשר אתו בתיבה י"ב חדשים שלמים, ולא עוד אלא כלכל את כל אחד בעתו ובמקומו ומנע מהם כל טרחה וצער כל שהוא. את שדרכו לאכול ביום האכילו ביום, את שדרכו בלילה

אבל עדיין צ"ע ממש"כ החת"ס בספרו תורת משה [לקמן ז א] עה"פ בא אתה וכל ביתך וגו' דשם נקט להדיא שגם בשעת בניית התיבה לא הוכיחם כיון שסבר שבוודאי ירחם ה' ולא יבוא המבול ויצחקו ממנו ולכן נענש להיות מסוגר בתיבה. וצ"ע.

ואפש"ל עוד ע"פ השפת אמת תרסא שכתב דאיתא בזוה"ק נח הוא בחי' שבת ונקרא נח ע"ש המנוחה כי הגם שגם נח הוכיח את דורו כדאיתא במדרש אך בעבור כי לא קבלו ממנו ה' ירא לנפשו פן יחטיאו גם אותו וביקש להציל א"ע ובמדה זו נהג עמו הקדוש ברוך הוא והסתירו בתיבה וכמ"ש במדרש המשל מי שנטבע בטיט עבה והצילו המלך ע"ש. אבל אברהם אע"ה ה' חסיד לפני משורת הדין ומסר את נפשו להלחם עם הרשעים לברר בע"כ מלכותו של הקדוש ברוך הוא אפילו אחר קללה והכאה שמן הדין פטור מלהוכיח וכתוב ומקללך אאור א"כ ה' לו הרבה מקללים. וגם הכאה שהשליכהו לכבשן האש. ובאמת הרמז עד הכאה שרואה שמבטלין אותו מעבודת הבורא ומחטיאין אותו ואעפ"כ מסר א"א את גופו ונפשו לשם שמים... וע"ע מש"כ בפ' לך לך תרמ"ב מש"כ בהפרש בין נח הצדיק לאברהם החסיד, דנח עשה כפי הדין ואברהם לפני משורת הדין, א"כ י"ל דיש שתי מדרגות בתוכחה ובוודאי נח יצא יד"ח תוכחה כפי הדין אבל מ"מ לא עשה כאברהם אבינו שעשה תוכחה יותר מן הדין.

עכ"פ למדנו מכ"ז דמצד אחד סתימת הדברים שנח ה' איש צדיק תמים שמסר נפשו להוכיח את דורו, וה' לו סבה טובה מאד למה לא התפלל עליהם, מצד שני הזוה"ק מגלה לנו שה' תביעה עליו על שלא התפלל ויש מרבותינו שמדגישים התביעה עליו שלא הוכיח אותם וא"כ מה כ"כ הטענה של ר' ברוך בער על הדרשן הרי בסך הכל בנה דבריו ע"פ זוה"ק.

והנראה בעז"ה, דהגם דדברי הזוה"ק הם בוודאי השלמה לדברי חז"ל, וכן יש מרבותינו שכתבו שה' איזה חסרון בתוכחתו של נח, מ"מ כיון דלפי פשוטו של מקרא וחז"ל במדרשים נח מתואר כצדיק תמים שמסר נפשו להצלת העולם והוכיח את דורו בכל כוחו, אז מקודם עלינו לתרץ את כל מעשיו ולהעלות על נס צדקותו וגדלותו, ורק אחרי שאנו מבינים היטב גדלותו של נח אנו יכולין להביא דברי הזוה"ק שלפי עוצם דרגתו של נח ה' עליו איזה תביעה על שלא התפלל על דורו. או לומר שה' איזה חסרון בתוכחה שלו, אבל ח"ו להגיד דרשא ברבים ולהלביש עליו איזה ביטוי לגנאי לומר שה' צדיק אין פעלץ בשעה שהתורה העידה עליו שה' צדיק תמים. וסימנא מילתא שזה כתוב רק בזוהר הקדוש

²⁴ ידידי הרב אליהו לאבינשטיין שליט"א ציין לדברי הגר"א בביאוריו לשו"ע אור"ח סי' א' ס"א במש"כ הרמ"א "שויתי ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלהים... כ' ע"ז הגר"א "כמ"ש איש צדיק תמים את האלהים התהלך נח וכן בחנוך וכן באבות אשר התהלכו אבותי לפניו (בראשית מ"ח) וזהו כל מעלת הצדיקים" הדגיש שממה שהצמיד שם צדיק לנח וכתוב ע"ז מיד את האלקים התהלך נח, חזינן דזהו הגדרתו של צדיק, והגר"א הוסיף מילה אחד על הרמ"א ד"זה כל מעלת הצדיקים" הרי דנח הוא הרבי שלנו בסעיף הראשון בשו"ע וביסוד מעלת הצדיק.

כאשר יבשה הארץ, עד שאמר לו הקדוש ברוך הוא: "צא מן התיבה", כי אמר: "כשם שנכנסתי בתיבה ברשות כך אני יוצא אלא ברשות, ואמר ר' יודן: אילו הייתי שם הייתי שוברה ויוצא לי" (ילקוט נח פ' ח).

(אגב יש להתבונן מכאן עד כמה מגיעה מדת דרך ארץ, שכדאי היה לנח לסבול יסורי גיהנם אלו אף לאחר שכבר יבשה הארץ ולא היה לו שום ציווי על זה, רק משום מדה זו של דרך ארץ שלא נאה לצאת בלא רשות לאחר שנכנס ברשות).

כוחות אלה הם למעלה מהשגותינו ואינם אלא כוחות רוחניים כבירים למעלה מכל מושג גשמי. והנה כמה היה ראוי נח לקבל שכר ושלטון על כל ברואי העולם בשכר כוחותיו ופעולותיו אלה. למדנו בנבוכדנצר שבשכר ארבע פסיעות שרץ לכבודו של מקום להשיב את השליח ששלח בלאדן לחזקתו ולשנות את נוסח הספרים להקדים שלום הקדוש ברוך הוא לשלום המלך, זכה למלכות בכפה על כל דרי העולם ולהטיל אימה על כל הברואה עד שבמשך כל ימיו לא נמצא שחוק בפי כל בריה (ראה סנהדרין צו ושבת קמט). ואם בשכר ד' פסיעות כך, לאיזה כבוד ושלטון פי כמה וכמה היה ראוי נח לזכות בשביל זה שהתהלך כל ימיו לפני האלהים ובשכר הצער הנורא והטרחה הרבה שסבל בתיבה במשך שנה שלימה לשם קיום רצונו של מקום.

והנה מופלא הדבר שלאחר כל עבודתו וטרתו של נח, לא נוקה מעונש קשה, כפי שאומרים חז"ל (ב"ר ל): "אחר כל השבח הזה, 'הן צדיק בארץ ישלם' בא לצאת ונשתלם. אתמהא! דאמר רב הונא משום ר"א בנו של ריה"ג: נח כשיצא מן התיבה הכישו ארי ושברו ולא היה כשר להקריב והקריב שם בנו תחתיו, ק"ו, אף כי רשע וחוטא - זה דור המבול". וחז"ל פירשו למה נענש בעונש כה חמור, גשמי ורוחני כאחד (תנחומא ט'): פעם אחת שהה נח לזון את הארי, הכישו הארי ויצא צולע שנאמר: 'וישאר אך נח' אך - שלא היה שלם ולא היה כשר להקריב קרבן והקריב שם בנו תחתיו, ועליו נאמר: 'הן צדיק בארץ ישלם' ר"ה בשם ר"י אומר: יצא גונח וכוהה דם מן הצינה, לפיכך הוא אומר: 'הוציאה ממסגר נפשי' וכו'".

מכאן כמה דורשים מן האדם השתלמות לאין שיעור, וכמה גדול כח ההרס של כל פגם קטן ואפילו אם אינו אלא בהפסקת העליה במעלת השלימות, עד שמביא לידי עונשין איומים ונוראים. הרי נח שהתורה העידה עליו שהתהלך את האלהים והתעלה בדרכיו של הקדוש ברוך הוא וזן ופירנס כל הבריות הנמצאות בעולם שהיו אתו

האכילה בלילה וכו' וכו' והשביע את רצונה של כל בריה בבחינת 'עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו' (תהלים קמה). ואף כי לא נצטוו אלא 'להחיות אתך', והיה יכול לצאת ידי חובתו בזימון פרנסתם והכנסת מזונם בתיבה בלבד ודיו, אבל הוא השכיל והבין לקיים את הציווי 'להחיות אתך' בשלימותו, עד שטרם לפנייהם בכל כחו ואונו כל י"ב חדשים אלה להחיות אותם כדרך שהקב"ה זן ומפרנס לכל אחד ואחד בעתו ובזמנו ובמאכלו שהורגל בו וכו' וכו', בבחינת 'ישמע חכם ויוסף לקח'.

וכמה צער נצטער אותו צדיק להשלים מצותו זאת במלוא מובנה. חז"ל מוסיפים (תנחומא נח סי' ב): "ולוקח נפשות חכם" - זה נח וכו'. ורבותינו אומרים: כל אחד ואחד מכל מין ומין האכילים מה שלמד: הגמל תבן, והחמור שעורים, וכן כולם, מה שלמד היה אוכל. יש בהמה שהיא אוכלת בשעה אחת ויש בשנים ויש בשלש ויש בשליש הלילה ויש באמצעו ויש בקרות הגבר, אמרו רבותינו י"ב חודש בתיבה לא ראה שינה לא ביום ולא בלילה שהיה עוסק וזן הבריות שעמו, הרי - 'ולוקח נפשות חכם'".

וכן אמרו חז"ל (סנהדרין ק"ח): "אמר לו אליעזר לשם רבה: כתיב 'למשפחותיהם יצאו מן התיבה' אתון היכן הוויתון? א"ל: צער גדול היה לנו בתיבה, בריה שדרכה לאכול ביום האכלנוה ביום, בלילה האכלנוה בלילה. האי זקיתא לא הוה ידע אבא מה אכלה. יומא חד הוה יתיב וקא פאלי רמונא, נפל תולעתא מיניה אכלה, מיכן ואילך הוה גביל לה חזרא, כי מיתלע אכלה וכו'. אורשינא (מין עוף הנקרא חול) אשכחינהא אבא דגני בספנא דתיבותא, א"ל לא בעית מזוני? א"ל: חזיתך דהוית טרידא, אמינא לא אצערך. א"ל יהא רעוא דלא תמות, שנאמר 'ואומר עם קני אגוע וכחול ארבה ימים'".

ואמנם היה לו לנח גיהנום בתיבה הזאת בדבר הזה בלבד שהיה צריך לדור עם כל החיות הטורפות, נחשים ועקרבים וכו' כמ"ש חז"ל: "אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת" (כתובות ע"ב). וגם שדים היו בתיבה, כמו שאמרו חז"ל (בר"ר פ' לא): "אפילו רוחות נכנסים עם נח אל התיבה, שנאמר: 'מכל החי'". ולא די בזה, אלא שהעמיד עצמו לשרותם, לזונם ולכלכלם ולא נתן שינה לעיניו וכו' כנ"ל, ויסורים גדולים אלו הרי נתרבו ונעשו קשים יותר מיום ומחודש לחודש, כפי סברתו הידועה של הגר"ד זצ"ל מבריסק על ההלכה "משלשין בממון ואין משלשין במכות" (מכות ה), משום שכל מכה הבאה אחרי המכה הקודמת לה, קשה יותר מאשר המכה שלפניה. ועם כל זה, לא רצה נח לצאת מהתיבה

והם ביזו אותו ולעגו לדבריו (ראה בר"ר ל). והוא לא שם לב לדבריהם והוכיחם עוד והשתדל שישובו. ומ"מ נתבע על אשר לא מסר נפשו עליהם בתפלה כמו שעשה אברהם אבינו בהתפללו על אנשי סדום. ויש להוסיף שהרי מן הדין לא נצטוו נח כלל על התפלה, באשר איננה משבע מצות שנצטוו בני נח, ובכ"ז על אשר לא הגיע למדרגה העליונה של אברהם אבינו בזה, נתבע כה קשות ונחרת עליו בתורה לעולמי עד ב' פעמים "מי נח", כאילו נח הוא שהביא את המבול בידיו על בני דורו והשחית והשמיד את כל העולם כולו. וכל זה מפני שלא הגיע לקץ מעלת ההשתתפות בצער בני האדם במסירות נפש כאברהם אבינו ולא התפלל עליהם.

הוא אשר אמרנו עד כמה חובת אדם לעלות בסולם מעלות הרוחניות בתמידות ורציפות ללא הפסק והיסח הדעת כל שהוא, ושחסרון מעלה בשלימות הטוב לא זו בלבד שנתבע האדם על אשר לא הגיע לכך, אלא רואים אותו כאילו הוא פועל רע בידים.

חז"ל מעבירים קו הקבלה גם בין נח למשה שמשם התפלל ומסר נפשו על דורו ולא עשה כמו נח, הרי נתבע נח על אשר לא מסר נפשו על בני דורו ולא בקש את ה' שמוטב שימחה גם הוא ביחד עם כל בני העולם מאשר יביא את המבול, כמו שעשה משה ואמר: "מחני נא מספרך", ומכיון שלא עשה כך נחשב כאילו הוא הרג את העולם והמבול נקרא על שמו. ומכאן שכדאי היה לנח להמחות מן העולם מאשר יכתבו עליו "מי נח" שכאילו הוא הביא את המבול.

הרי עד כמה גדולה דקות התביעה על בני האדם הגדולים והשלמים ביותר, שעם קצה מעלותיהם העליונות יש עוד מקום לדרוש התעלות יותר עליונה לאין סוף ושיעור.

ובחבורות שיחה ט - חסד ביחס לרעים כתב במה שמצינו אצל נח שתובעים אותו על שלא התפלל על דור המבול, אף על פי שרשעים היו, העונש המגיע להם עבור מעשיהם הרעים נקרא על שמו, כאלו הוא גרם לזה, מפני שלא התפלל. ואף על פי שאם הי' מתפלל לא היתה תפלתו נשמעת, כי הלא לא היו שם עשרה צדיקים, בכל זאת כיון שלא ידע הי' לו להתפלל ולבקש רחמים.

עד כדי כך מגיע גודל חיוב החסד אפילו עם הרעים שברעים, ²⁵ מתנגדיו ושונאיו בוזיו ומלעיגיו, אשר

בתיבה בזמנם ובעתם, תוך צער ויסורי גיהנם ממש, עד שנאמר עליו; "פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם", ובכל זאת על שאיחר פעם בשנים עשר חדש את מזונותיו של הארי שלא נתן לו טרפו בזמנו, עקב טרדתו הגדולה ותוך סבלו המר שהיה גונח ושותת דם מפני הצינה, נענש בעונש כזה שנשתלם בגופו ונעשה צולע ונוטל ממנו השלטון והאימה מעל הבריות עד שהכישו הארי, וגם לקה במובן הרוחני שבגלל זה שנעשה בעל מום נפסל לעבודה להקרבת קרבנות לפני הקדוש ברוך הוא.

מצינו עוד בחז"ל (בר"ר ל): "נח איש צדיק תמים היה בדורותיו את האלהים התהלך נח", אצל אברהם כתיב: 'התהלך לפני והיה תמים' (בראשית יז). משל למלך שהיו לו שני בנים אחד גדול ואחד קטן. אמר לקטן: הלך עמי, ואמר לגדול: בא והלך לפני: כך אברהם שהיה כחו יפה - 'התהלך לפני והיה תמים' אבל נח שהיה כחו רע - 'את האלקים התהלך נח'. במקום אחר (תנחומא ה') מוסיפים חז"ל ומסבירים: "'את האלקים התהלך נח' - שהיה הקדוש ברוך הוא סומכו שלא ישתקע במעשה דור המבול, משל למלך שהי' לו בן והיה הולך בשליחות אביו והיה לפניו דרך משוקע בטיט והיה המלך סומכו שלא ישקע בטיט. אבל אברהם כתוב בו 'התהלך לפני'; ובאבות כתיב: האלקים אשר התהלכו אבותי לפניו (שם מח), שהיו מרווחים לשכינה והיו מקדימים והולכים לפניו לעשות רצונו".

הרי לפנינו שאחרי כל אותם המעשים הנפלאים והכוחות העצומים שראינו בנח, בהליכתו בדרכיו של הקדוש ברוך הוא לעשות חסד עם כל העולם כולו לזונם ולפרנסם ולכלכלם וכו', וכו', ושמשום כך אמנם נאמר עליו השבח הגדול "את האלהים התהלך נח", בכ"ז יש במעלה גדולה זו עוד תביעה כי רק את האלהים התהלך נח ולא לפני האלהים, שכחו היה רע והיה צריך סעד!... כי למעלות הרוחניות אין קץ וסוף והאדם נתבע לעלות ולעלות תמיד בלא הפסק כלל.

ולא עוד, אלא שמכיון שלא הגיע למעלתו של אברהם אבינו ולא היה כחו יפה כמוהו להתהלך לפני הקדוש ברוך הוא, כבר היה צריך סעד שלא ישתקע גם הוא במעשה דור המבול...

כאן העתיק דברי הזוה"ק הנ"ל הנ"ל שהי' טענה על נח על שלא התפלל על דורו, וע"ז הביא שמספרים חז"ל, התקין נח את התיבה מאה ועשרים שנה בפרהסיא והוכיח לאנשי דורו באמרו להם כי עתיד הקדוש ברוך הוא להביא מבול לעולם וכו', כדי שיחזרו בתשובה.

²⁵ אולי כאן המקום להזכיר את מורינו הגה"צ ר' חיים בהגה"צ ר' שמואל שמעלקא פינטר זצ"ל רב דביהמ"ד ישועות חיים בוקאווסק לונדון [נלב"ע כ' חשו"ת תשפ"ד] הנודע בפי כל בלשון חיבה "פינטער'ס", אשר הי' מיוחד במדת החסד והארת פנים לכאו"א, פעם כשהתפללתי שם דיברתי אתו על המיוחדות של ביהמ"ד זה, ואמר לי בשם אביו הבלתי נשכח הגה"צ ר' שמעלקא זצ"ל שאחד מהיסודות של

נח מסכים שידרשוהו לגנאי

אבל הגרמ"י רייזמן שליט"א אמר דגם מה שיש רמז תביעה עליו, י"ל דגם נח בעצמו הסכים לכך שיכתב בתורה בצורה שנו' קצת תביעה עליו, ויש להוסיף דכ"ז נכלל במהותו של נח שהארכנו בזה לעיל שהי' נייחא לעליונים ותחתונים דאיש כזה לא איכפ"ל ממה שיגידו עליו דהוא סובל הכל ומוחל על עלבוננו כיון שחי עם הקב"ה, והסכים שיגידו עליו בצורה שנו' לגנאי דאז עכ"פ יהי' מזה איזה לימוד. [ועי' אמרי אמת תרצ"א שהפליג בשבח ענותנותו של נח] וכן יש בספרים שהדגישו איזה נקודות בנח שאין ללמוד ממנו, ובאריז"ל הרי מבואר דמשה גילגולו של נח, ותיקן הטענה עליו שכ' עליו "כי מי נח הוא לי" שלא הגין על דורו, בזה שמסר נפשו על כלל ישראל ולזה אמר מחני נא אותיות מי נח, וא"כ כמו בכל צדיק מתחלה יש לו הרבה נסיונות עד שמגיע לשלמותו, כן משה רבינו הגם דבגילגול שני נולד בשלימות התיקון, זה רק כיון שתחלת עבודתו הי' כבר בגילגול ראשון ואז הי' לו ההתמודדות שיש לכל הצדיקים בתחלת עבודתם.

הארות עצומות ע"י קדושת נח

והגה"צ רבי צבי מאיר זילברברג שליט"א מפליג תמיד בקדושתו של נח, אשר א' מהלימודים הוא העזות ועקשנות דקדושה, אשר בזה הי' המשך לאדם הראשון שהתחזק אחרי שנכשל בחטא עץ הדעת במשך תתק"ל שנים, והכנה לאברהם אבינו, ומאיר לכל הדורות כולם, וידוע מה שהביא השם משמואל שפעם אחת הי' יהודי אחד אצל הר"ר בונם מפרשיסחא זי"ע לש"ק פרשת נח, והר"ר בונם קראו כל השבת בשם ר' נח, באמרו שבהיות שדבוק ומקושר בהחזיקים של פרשת נח ע"כ נתעברה בו נשמת נח, וכך גם כל איש מישראל הדבוק בחיזוק של פרשת נח זוכה לקבל קדושתו והארותיו של נח איש צדיק.

העזות דקדושה של נח

וא' מהארותיו הגדולות ביותר של פרשת נח הוא כח העזות והעקשנות דקדושה, שהרי א"ל הקב"ה לבנות התיבה ולא אמר לו לכמה זמן יבנה ומתי יבוא המבול, רק א"ל שיבנה תיבה ועי"ז יעורר כל בני דורו לתשובה, ושיזכו עי"ז להיות דור מקבלי התורה, וכמו יוצאי מצרים שבזמן קצר התהפכו להיות מקבלי תורה.

ברשעתם הורסים ומקלקלים את אשר במסירת נפשו בנה ותקן, וגם אסור להתחבר עמהם אף לדור בשכנותם, שהרי אברהם אבינו נתרחק מפלשתים, ובמושב לצים לא ישב (ראה ע"ז י"ט), שלא חטאו בליצנות אלא לאחר מאות שנים, - ועל אחת כמה וכמה נתרחק מסדומים (ראה שם), אשר רשעתם עד לשמים הגיעה, ובכל זאת עשה עמהם חסד, והתפלל עליהם, מפני שמחויב הוא לסבול גם אותם, כמו שהשי"ת ברב טובו סובל את החוטא, ואיננו מסיר חסדו ממנו אף בעת חטאו, כן גם האדם, מה הוא אף אתה.

ובאור הצפון ח"ג בכותרת "עומק רחמי ה'" כתב דנח, עם כל הכרתו בדרכי החסד של הקדוש ברוך הוא כלפי בריותיו ועם כל הליכתו באותם הדרכים של הקדוש ברוך הוא, עדיין לא השיג אותם בכל היקפם ועומקם, שיש מקום לרחמי ה' גם על הרשעים הגמורים ואף לאחר שנגזרה עליהם כליה. ולכן בשעה שגילה לו הקדוש ברוך הוא שהוא עומד להביא מבול על הארץ לשחת כל בשר, לא עמד כנגדו לבטל את הגזירה ולבקש רחמים עליהם, אמנם נח הוכיח לבני דורו, בנה את התיבה מאה ועשרים שנה כדי להזהיר אותם שהקב"ה עתיד להביא מבול לעולם ושיחזרו בתשובה, והם לעגו לו וביזו אותו (ראה בר"ר ל), אבל עם כל זה לא השיג נח שאחרי כל שחיתותם ומרידתם, עדיין לא תמו רחמי הקדוש ברוך הוא ויש עוד מקום להרבות תפילה ותחנונים לפניו ולא להניח לו לקיים את הגזירה האיומה הזאת למחות את כל היקום אשר על פני האדמה, והואיל ונח לא עמד על הכרה זו ולא עמד בפרץ במלוא כוחו לבטל את הגזירה, ראוהו בשמים כאילו הוא אחראי להבאת המבול על העולם. עכ"ד הסבא מסלבודקה.

הנה זהו צורה נכונה איך להגיד שיחה בענין התביעה על נח שמקודם מעלים על נס גודל המדרגה של נח, וגם מסבירים למה לא העלה בדעתו שיוכל להתפלל, ואח"כ יש להסביר דלפי גודל דרגתו הי' לו לעשות יותר. ומזה ללמוד מוסר שגם אחרי שכבר התעלה האדם מאד תמיד יש מקום להתעלות יותר.²⁶

"פינטערס" הוא שכל אחד מישראל יש לו כאן מקום, ואין דבר כזה שזורקים ח"ו יהודי מהביה"מ, "היה הרבה פעמים שאנשים מגיעים אלי ואומרים שאסור להרשות פלוני ואלמוני ליכנס לביה"מ וכו' וכו' אבל אני על המשמר אעמודה כפי שקבלתי מאבי זצ"ל שלא זורקים שום יהודי מ"פינטערס" ביה"מ", ועד היום הזה כל אחד יכול להעיד שכל יהודי באשר הוא מכל החוגים והעדות מרגיש ש"פינטערס" הוא מקומו.

²⁶ בדרשת נעילת החג דסוכות תשפ"ה תבע מוריניו הג"ר אפרים רוטשילד שליט"א מן הציבור להתפלל ולבקש על תושבי הארץ הנתונים בצרה, וכן להתחזק בהתמדת התורה, והשווה דברי הוזה"ק על נח שהי'

תביעה עליו בזה ונקרא רעיא שטיא, וא' בא אליו בטענות על שמאשים את הציבור ברפיון, והמלצתי בזה דברי הסבא שגם אם לומדים ומתפללים חזק יש תביעה שצריך לעשות יותר.

וכבר התחיל נח לבנות את התיבה בתקוה לראות התעוררות תשובה אצל בני דורו, והנה חולף ועובר יום, שבוע, חודש, שנה, שנתיים ועוד, ושום בעל תשובה לא נעשה מבניית התיבה, ולא הי' שום התגלות של תשובה ותיקון, [וגם גרמו לנח עצמו פגם וכפי שכתבנו בשם שפ"א] ולא עוד אלא שכולם עושים ליצנות ממנו ומדבריו וגם איימו לשבור את התיבה בהכנסו שמה, ואף אמרו לו הנה זקין מתושלח הצדיק אינו יודע משום מבול, ואתה בא לחדש ענינים חדשים שיהי' מבול ושצריך לבנות תיבה, [וגם מתחלה צחקו עליו שאין לו ילדים ראה מש"כ בפסוק הבא] וכך עבר עליו ק"כ שנה בלי שיקבל שום גילוי מן השמים באמצע, [שכן לא הי' אליו הדיבור מאז ציווי בניית התיבה] ויחד עם זאת התעורר אצלו הרגשות שברון לב שלבסוף הוא עצמו הי' מקטני אמנה, ולשבר את האוזן להבין גודל הנסיונות של נח נתוסף לו נסיון שנתמנה להיות מנהל גן החיות להאכיל אריות וחתולים, אך נח איש צדיק לא התפעל אלא במשך כל הק"כ שנה המשיך עם ה"נח איש צדיק תמים" לבנות את התיבה.²⁷

ולהתעורר יותר יש לצייר אילו הי' צדיק אחד שהי' חי לפני ק"כ שנה בשנת תרס"ה, והתחיל לבנות תיבה עם גילוי מן השמים שע"י בנייתו יש בכוחו להפוך כל הדור להיות ראוי לקבל פני משיח, ועברו עליו המלחמה הראשונה והשני' וכל השאר הדברים הנוראים שקרו מאז ועד עתה, ולמעשה לא נעשה מכ"ז אפי' בעל תשובה אחד, ולא הי' לו שום גילוי מן השמים למה, והי' יכול להתרפות ולהתיימשך לגמרי שמסתמא נפל ממדרגתו או שלא הבין כראוי ציווי ה' והוא עדיין ממשיך בעזות דקדושה לבנות התיבה עד תשפ"ד.

אבל מ"מ אף שלא הועיל נח לדור ההוא, מ"מ נתן הכח לדור לפני משיח להיות דור מקבלי תורתו של משיח, וכ' בספה"ק דיש בחינה שכל היראה תשובה שעולה בלב כל איש ישראל הכל הוא בכוחו של נח איש צדיק. ע"כ מדברי הגה"צ שליט"א.

למה התאחר נח כ"כ מלהוליד בנים

ויולד נח שלשה בנים את שם ואת חם ואת יפת:
[שם י']

הנה לעיל בסו"פ בראשית [ה' לב'] כבר כתוב ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת וא"כ למה נכפל כאן.

²⁷ ויש להוסיף דהי' יכול להיות שבור מזה שלא השאיר אחריו המשך גמור, כדביארנו לעיל דכלל ישראל לא מתייחסים אחריו.

נח בצדקותו לא הי' איכפ"ל ממה שצוחקים עליו

אבל נראה בעו"ה, דזה גם מגלה צדקותו ותמימותו של נח, שכבר הארכנו לעיל. דהנה נתאר לעצמינו שכל הרשעים הולידו בערך מבין שישים שנה, וכולם עשו שלום זכר, קידושים, בר מצוות, וחתונות, ורק נח הצדיק לא הי' לו ילדים, וכולם צחקו עליו "תראה הסבל של הצדיק הזה, הרי אין לו המשך כלל ואיך הוא מוכיח אותנו הרי לנו יש הרבה ילדים ונחת וחיים טובים ולנו יהי' המשך ולו אין שום נחת בחיים וגם לא יהי' לו המשך"? אבל הוא בתמימותו וצדקותו וברוב מנוחת נפשו, האמין באמונה שלימה שהכל הוא מהקב"ה והכל הוא לטובה ולא נתפעל כלל וכלל והמשיך בעבודתו להוכיח בני דורו. ומה הי' התוצאה? ההיפוך הגמור: דכל עיקר זה שלא הי' לו ילדים עד חמש מאות שנה, הי' גופא כדי שיהי' לו המשך וקיום, אבל שאר בני דורו בלא"ה לא יהי' להם קיום והמשך, וממילא לא איכפ"ל להקב"ה שיהי' להם ילדים.²⁹

וא"ש דהתורה מדגישה ענין תולדות נח בתחילת הפרשה דזה ג"כ המשך ביטוי לצדקותו של נח אשר בעבורו מצא חן בעיני הקב"ה.

²⁸ וצ"ב הרי בלא"ה מה שהחזיק התיבה כל החיות והבהמות הי' בגדר נס שמועט החזיק את המרובה וכמ"ש הרמב"ן, וא"כ מה איכפ"ל שיהי' לו עוד בנים, ועוד הרי הם יוכלו לעזור לו בבניית התיבה כמו ששם עזר לנח כמבואר ברש"י סוכה נ"ב וכפי שציין בצ"פ עה"ת וחקר האם הי' מדין שליחות, וגיסו הג"ר רפאל הלוי דינר שליט"א בספרו הג"ל תי' דכיון דכל ענין התיבה לא הי' דבר פשוט כלל וכמבואר בספרים דכל ענין התיבה צורתה ומדותי' ומהותו היו בה דברים גבוהים, וכמ"ש בבית הלוי דהתיבה הי' עולם אחר, שלא הי' בו שליטת הרע, והי' בגדר סוכה דמגין מכל רע, ולכן לא הי' פשוט ששאר בניו יוכלו לעזור לו, וכן יתכן דבשביל בהמות שיש להם השגחה כללית דעיקרם לצורך האדם מספיק מקום קטן, אבל לאדם שפיר יש כוונה מיוחדת שיהי' מדה מדויקת לכל אדם.

²⁹ אולם כבר הוכיח הגר"ז [רשימות תלמידים] דעשרים שנה לפני שנולד לנח בנו בכורו, כבר ידע שיהי' לו ילדים דהרי ק"כ שנה לפני המבול הורה לו הקב"ה לבנות תיבה כמבואר ברש"י וכבר נאמר לו אז שיכניס לשם את אשתו ובניו, והרי בנו בכורו נולד לו רק מאה שנה לפני המבול כמבואר ברש"י לקמן י' כ"א, א"כ כבר ידע מתחלת הבניה שיהי' לו ילדים.

הקשיים של החיים שמצילים מן המבול

דברים נפלאים אמר הג"ר אליהו דיסקין שליט"א:

"הנה הקב"ה ברא בריאה נפלאה כדי להטיב לבני אדם, כמש"כ בפסוקי דזמרה "כי טוב זמרה אלוֹקֵינוּ וגו' המכסה שמים בעבים המכין לארץ מטר" וגו' [נתהילים קמ"ז] איזה חכמה והטבה יש בכל דבר בבריאה, כמו בגוף האדם ובצמחים ומאכלי האדם ושמש וירח, והכל עשה בחן בחסד וברחמים, אבל בכל זאת, יש צרות וקשיים בעולם. לפעמים נראה לנו שאם היו מציעים לנו לתכנן את הבריאה הי' לנו כמה הצעות לשיפור. ולדוגמא שלש הצעות:

א: הנה ימי שנותינו בהם שבעים שנה וגו' ושנים אלו עוברים ממש כצל עובר, רק מתחילים כבר נגמר, למה לא עשה הקב"ה שנחי' 800 שנה?

ב: יש מחלות בעולם רח"ל, מגיעים לגיל מסויים יש סובלים מלחץ דם, ויש מבעיות בלב, או אירוע מוחי רח"ל, וזה מפחד ממחלות או אבא שלו חולה או אשתו, או ילדים חולים, יש כ"כ הרבה שמבלים שעות בבתי חולים, תתארו לכם שהקב"ה הי' בורא עולם נקי ממחלות, לא הי' שום פחד ממחלות איזה אושר הי' לנו בחיים.

ג: ענין מזג אויר: נתאר אם הי' לנו מזג אויר נפלא כל הזמן, ולא הי' שום צורך למיזוג וחימום איזה נחת הי' לנו בחיים. הקב"ה כ"כ טוב ומטיב למה לא נתן לנו שלשת המתנות האלה?

עד דור המבול לא סבלו משום דבר

נגלה לכם סוד, ששלשים אחוז מימות עולם העולם נראה בדיקן כפי שלשת ההצעות האלה, דרך ברא הקב"ה את העולם עד שנת אלף תרנ"ו עד המבול. הרי כולם חיו בערך 800 שנה, וחנוך נפטר "בדמי ימיו" בערך שלש מאות שנה, מחלות לא היו עד יעקב אבינו, ומזג האויר היה תמיד שווה כמו שכתב הספורנו והמלבי"ם [לקמן ח כב]³⁰ דעד המבול היה מהלך השמש

³⁰ וז"ל המלבי"ם "הנה התברר לחוקרי הטבע שכדור הארץ שינה מקומו בזמן מן הזמנים, באשר החופרים במעמקי האדמה בארצות הקרות מצאו עמוק עמוק באדמה עצמות פילים וקופים ויתר ברואים שלא יחיו רק באזור החם, וע"כ שהיה עת שעמד האקלים ההוא קרוב לקו המשוה, וזה עדות שבימי המבול התמוטט כדור הארץ מדרום לצפון והמדינה שעמדה עד העת ההיא תחת קו המשוה באה רחוקה מן המשוה לצפון ונעשה שם אזור הקר, והשנהבים והקופים שחיו באקלים ההוא מצאו שם קבר. וזה אחד מן ההשחתות שהיה לארץ, שהארץ החמה שגרו עליה כל בני האדם אשר השחיתו את דרכם נעתקה מנגד השמש, ותחת מגד תבואות שמש נהיה שם קרח וקפאון ושמומות עולם. זאת שנית בארו חכמינו כי קודם המבול לא נטה השמש במעגלו השנתי כ"ג

תמיד שווה,³¹ וממילא לא הי' שינוי במזג האויר, ולמה זה הפסיק? דהטבע של האדם הוא שאם מדי טוב לו אז "ורם לבבך ושכחת וגו' הוא שוכח מהקב"ה.

וכן מפורש בסנהדרין קח. "ת"ר דור המבול לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם. ומה כתיב בהם, בתייהם שלום מפחד וגו' ישאו בתוף וכינור וישמחו לקול עוגב [ימיהם היו מלאים חגיגות]- יכלו ימיהם בטוב ושנותם בנעימים [הרכוש, והילדים הכל הי' בשפע ולא הי' מחלות]- וכתיב ברגע שאול יחתו, והיא גרמה שאמרו לאל סור מנו, ודעת דרכיך לא חפצנו וכו' אמרו כלום צריכין אנו לו אלא לטיפה של גשמים, יש לנו נהרות ומעינות שאנו מסתפקין מהן, אמר הקב"ה בטובה שהשפיעתי להם, בה הם מכעיסין ובה אני דן אותן וכו' עי"ש היינו שכל הקילקול וההשחתה הי' גופא מחמת רוב השפע.

הסבל של האדם מקרב אותו להקב"ה

זה נוגע לכל אחד מאתנו. אדם חושב אילו הייתי מסודר בקשיים שלי, הי' יוצא ממני גדול הדור. אבל באמת אם הי' מסודר לגמרי הי' מגיע לדור המבול. כ"א יבדוק בעצמו שאם יש לו קצת הכנעה מהגאווה שלו, וקצת קרבת אלקים וטעם בתפלה אמונה ובטחון, זה דוקא מהקושיים והנסיונות שהיה לו. זה בונה האישיות שלו וכל קומה רוחני שלו. שמעתי מבן עלי' מופלג שהי' לו תקופה מאוד קשה בישיבה קטנה, ועכשיו הוא רואה שכל מה שיש לו היום הוא ממה שעבר אז. איתא בילקוט ראובני [פ' וישלח עה"פ ותצא דינה בת לאה], דלכן הי' ליעקב אבינו כ"כ הרבה סבל בחייו כדי שלא יתגאה על עשיו, דהיינו הדבר הכי מסוכן להאדם, הוא גאווה, והקב"ה עושה חסד עם האדם להכניע את לבבו. "ע"כ מדברי הרב שליט"א.³²

מעלות מן המשוה לצפון ולדרום כמו שהוא עתה, רק מסלול השנתי היה אז ג"כ על קו המשוה או סמוך לו, וע"כ חיו בני אדם חיים ארוכים, כי לא ידעו מנגעי התקופות ושנוי העתים שזה סבה לשנוי האויר ונגעי בני אדם ומחלותם, והעתק הזה שנעשה בכדור הארץ במצבו נגד השמש שנה את האויר והפירות והחליש תוקף האדמה וכחה בהשקף על חיי האדם ובע"ח אשר עליה, וכמ"ש במד' שקודם המבול לא היה חלי בעולם, וספרו מגבורות בני אדם וכחם, ושלחו כצאן עויליהם וילדיהם ירקדון כבני צאן בהולדם, ושהגשם לא ירד רק א' למ' שנה, והיו זורעים בעת ההיא והי' די למ' שנה, וכ"ז נשתנה אחר המבול לרוע, וכ"ז נולד משנוי מצב הארץ נגד השמש. "עכ"ד המלבי"ם ועי"ש איך שביאר עפי"ז הפסוק עוד כל ימי הארץ וגו'.

³¹ צ"ע מגמ' מפורשת ע"ז ח. דראה אדם הראשון שהיום מתמעט והולך, אמר אוי לי בשביל שסרתני וכו' כיון שראה תקופת טבת וראה שיום מאריך והולך וכו' הרי מפורש דכבר הי' השינוי במהלך השמש מאדם הראשון, וכן שאל בספר שמחת מרדכי למרן הגר"ק צ"ל והסכים שזה אכן שאלה טובה.

³² זה טובה לכל אדם גם לגוי בפרט אדם מוצלח שיהי' לו אופוזיציא שמבקר אותו בכל הזדמנות גם אם מעורב בשקרים מחמת קנאה ושנאה

ויאמר אלקים לנח וגו' כי מלאה הארץ חמס מפניהם וגו' [שם י"ג]

מלת מפניהם צ"ב דלכאורה הכוונה כמו שהי' כתוב "מהם" וכ"כ ש"ב הר"ר ראובן בוכינגר ז"ל בהערות החומש שלו,³³ וא"כ צ"ב למה נקט לשון זה, וכתב בזה א"ז הג"ר דוד פרידמן זצ"ל אב"ד דק"ק צעלים,³⁴ בספרו שלמי דוד³⁵ בשם אביו הג"ר ישראל קערט זצ"ל ע"פ מש"כ רש"י עה"פ והרעב הי' ע"פ כל הארץ [בראשית מ"א נ"ו] דפני הארץ אלו העשירים, וא"כ ה"נ הכוונה דגם העשירים היו גוזלים וחומסים, דהנה אם העני גונב אין זה כ"כ טענה דהרי הוא עושה כן למלאות רעבונו, וכמ"ש במשלי [ו' ל'] לא יבזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב אבל אם העשיר גונב זה כבר עוולה גדולה שאין כמוהו.

עוד הוסיף הג"ר דוד זצ"ל דפני הארץ קאי על החשובים והגדולים דהיינו שעשו להם חוקים רעים ללכת בהם, וזה הי' הדרך הנכון בעיניהם, ולזה אין תקוה כלל שישובו ע"י יסורים, דרך אם בעצם הם יודעים החוקים הטובים רק מחמת יצרם הם לא מקיימים אותם, אז ע"י יסורים יתעוררו לשוב בדרך הטובה, אבל כיון שהי' להם חוקים ונימוסים שאינם טובים א"כ לא יעזור שום יסורים, דאדרבה אם הקב"ה יעניש אותם, יאמרו לית דין ולית דין, דהרי סוברים שהם מקיימים החוקים כדין ולמה מביא עלינו הרעה הזאת ולכן לא הי' עצה רק לכלותם לגמרי.

ובזה הסביר מה שכפל בפסוק "וירא אלקים את הארץ והנה נשחתה" והרי כבר כתוב "ותשחת הארץ", אלא שבא לפרש מדוע עשה משפט לכלותם לגמרי, ולא הענישם באופן שיכלו לשוב, אלא שכיון שראה שהשחת כל בשר את "דרכו" היינו שעשו להם דרך חדש מיוחדת של רוע והשחתה, ובזה הם הולכים, לכן לא הי' עצה רק לכלותם לגמרי.

מ"מ סו"ס זה מוריד קצת מן הגאווה שלו וממילא יש לו יותר סיעתא דשמאי, וי"ל דזה"פ "עזר כנגדו" דכל סוג כנגדו הוא עזר לאדם, והרבה פעמים זה יכול להיות אשתו כיון שהיא מכירה היטב חסרונותיו וא"כ לאדם רגיל שאין אחרים מן השוק מבקרים אותו יש לו להכיר טובה לאשתו אם היא מעירה אותו על חסרונותיו.

³³ הי' נשוי לש"ב מרת לאה שטראסער ע"ה בת הרה"ק ר' יונתן שטראסער הי"ד דומ"ץ דק"ק ראאב שהי' חתן א"ז הג"ר בנציון סניידערס הי"ד רב דק"ק הנ"ל, לא השאיר אחריו זש"ק, וש"ב בן גיטו הרבני הנגיד הר"ר יונתן שטראסער שליט"א הוציא ספר לזכרו בשם "דברי ראובן" ושמה נדפס גם הד"ת ממנו, ויהא זה לע"נ.

³⁴ חתן הג"ר מנחם כ"ץ מפרוסטיץ תלמיד החת"ס, וחתנו של א"ז הג"ר בנציון סניידערס זצ"ל.

³⁵ י"ל ע"י אאמור"ר שליט"א.

ומרן החת"ס בדברי סיום למס' נדרים שהי' בב' דר"ח חשוון שנת תקפ"ח בפרשת נח,³⁶ ג"כ עמד בתיבת מפניהם, דק' דהלא על אנשי הארץ קאי קראי ומאי מפניהם, עוד הק' דקץ כל בשר לכ' לאו דוקא דהא איכא נח, ותי' כי גם נח עשה חמס גדול בגופו, והתהלך את האלקים יותר מן הראוי הרבה, וזהו חמס. ומה שהוצרך לכך כיון שהיו אנשי דורו רעים מאד, וא"א היה להתחבר עמהם, ולכן התבודד יותר מדאי, והיינו קץ שכל בשר אפי' של נח כי מלאה הארץ חמס אפי' בנח מלא חמס מפניהם מפני אנשי דורו שגרמו לכך, ומסיים במה דאיתא בנדרים שם "מים גנובים ימתקו" מי התורה הגנובים מן הלומדים מתוך דוחק ועוני וחומסים גופם למלאות נפשם וכו'. ע"ש.³⁷

מערכת המים

בטעם שבחר הקב"ה במים כדי למחות את

היקום

ואני הנני מביא את המבול מים על הארץ וגו' [שם י"ח]

הנה פרשה זו עוסקת הרבה בענין כח המים, שבזה בחר הקב"ה למחות את כל היקום, וגם הצורה איך לינצל מן המים המתגברים, ויל"ע למה בחר הקב"ה דוקא במים כדי לשחת כל בשר הרי הרבה דרכים למקום. וגם מה מונח בכל העסק סביב המים בפרשה זו, וגם ענין התיבה

³⁶ מעניין שבתחלת הזמן עשה סיום עמ"ס נדרים. וכנר' שפעם לא הי' המושג שמתחילין הזמן עם מס' חדשה רק לומדים מס' אחרי מסכתא וגם בבין הזמנים ממשיכים, ויתכן לגמור המס' ביום הראשון של הזמן.

³⁷ אולם בספר מראה יחזקאל [לר"ח פאנעט מדעשן בתוס' ביאור מהגרמ" רייזמן שליט"א, פירש נח לגנאי, [עכ"פ בדרך העבודה] באופן שנח הי' סוג צדיק כזה שענינו נוחיות כשמו היינו שהי' לו "באקוועם" [נח] בגשמיות שאכל ושתה ונהנה מן העולם, ויש סימוכים למהלך כזה בעבודת ה' בדברי הרס"ג דס"ל דיש מ"ע תמיד כי תאוה נפשך לאכול בשר, והגר"פ פערלא מצא עוד ה' ראשונים שהלכו בדרך זה וכ"ה פשטות קצת מאמרי חז"ל כמו ר' אלעזר שהידר לקנות מכל פרי חדש, והביאור ע"פ האדמו"ר מלעלוב שראה בקבר רחל שאוכלים ושותים שם, ואמר דאמא מתענגת לראות ילדי' אוכלים ושותים ונהנים וא"כ למה לא יהי' להקב"ה נח"ר אם יהודי מתענג באכילתו ונהנה, והרי כן אנו מברכים "אשר ברא בו בריות טובות להנות בהם בנ"א", והארקנו בזה טובא בפרשת תולדות, אולם החסרון במהלך כזה הוא, דהגם דאפשר לחיות כן לכל החיים בלי לעבור שום עבירה ולקיים כל המצוות, מ"מ ל"ש להתעלות בעבודת ה' דאיש כזה התפלה שלו והשבת שלו נשאר בדיוק כילד קטן, ויש יהודים הרבה כאלה, וגם לא נוח להם כשמגביהים קצת הקול בתפלה, דזה בא מחמת השתוקקות להתעלות בעבודת ה', וע"ז אמרו חז"ל "עד שלא יתפלל שיכנס ד"ת" וכו' ופת במלח תאכל וכו' ולא כ' חלבוניס וכדו', וברמב"ם שמי שרוצה ליכות לכתר תורה לא יאבד אפי' לילה א' בשינה, דהגם שלא מתאים עם כללי הבריאות שברמב"ם בפ"ד דדעות מ"מ כן הוא דרכה של תורה למי שרוצה להתעלות בעבודת ה'. וזה כוונת החת"ס לתלמידים שעושים חמס בגופם, וכן פי' החת"ס גם בנח.

ובמס' ביצה לה: בריש פרק משילין חזינן דהגשם הם גם מקלקלים, דלזה משילין הפירות מן הגג או מכסין אותם, שלא יתקלקלו מן הגשם, וכן הלבנים מתקלקלים מן הגשם כמבואר שם דף ל"ו. ופירש"י ד"ה ואפי' דאם הגשמים נוטפים על הלבנים הם נימוחים ושם ד"ה ע"ג אבנים דאבנים המוכנים לבנין אם מתלחלים צריך לחזור ולנגבן שאינן מקבלות את הטיט יפה, ושם בע"ב בריחיי דאביי דהריחיים היו נעשין בטיט והיו נימוחים מפני הגשמים.

בריאת האדם והעולם ע"י מים

וכן הי' עצם בריאת האדם עפר ומים ביחד וכן כ' כהקדמת בריאת האדם "ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה וייצר ה' את האדם עפר מן האדמה וגו' [לעיל ב' ו- ז] וכדפירש"י שם דמיירי לענין ברייתו של אדם שהעלה את התהום והשקה את העננים לשרות העפר ונברא האדם, כגבל זה שנותן מים ואח"כ לש העיסה אף כאן והשקה ואח"כ וייצר.

האדם חלתו של עולם

וראה באור החיים הק' שם דבעצם כל מציאות העולם להוציא ממנו צמחים הוא רק ע"י השקאת הארץ וזהו כדוגמת גילגול בעיסה, ולכן העולם הי' כמו עיסה שצריך הפרשת חלה ובלי זה אסורים באכילה ולזה אמרו חז"ל ב"ר י"ד א' דאדם היא חלתו של עולם. וזה כוונת הכתוב וכל שיח השדה טרם יצמח כי עדיין לא הופרש האדם שהוא החלה, ולזה אד יעלה מן הארץ ועשה גילגול בעיסה והפריש את האדם, ובזה הותרה כל הארץ, ואם הי' מגלגל רק חלק מן הארץ במים אז רק החלק שנתגלגל הי' יוצאת מכלל טבל. נולזה האשה שאיבדה חלתו של עולם חייבת בהפרשת חלה כמבואר ברש"י שבת דף לב. ד"ה הריני נוטל ע"פ מדרש]

המים נצרך לעצם מקום היישוב של בני אדם

ובזה מובן סדר הבריאה, דמקודם הי' מים תחתונים לעצמם שהוא מחוסר צורה ול"ש בזה קיום כלל, וביום שלישי נגמר מלאכת המים ואין הפי' שבמקרה נתרקן איזה מקומות ממים וכבר ממילא הי' כאן יבשה, דא"כ זה לא נקרא גמר מלאכת המים אלא הפי' דהמים הם הם הבונים עצם היבשה, דהם בונים עצם הצורה של יישוב בני אדם, דבעי' דוקא הצירוף של יבשה ומים דמדבר בלי מים לא ראוי לדירורין כלל, ומים בלי יבשה גם לא ראוי לדירורין. וזה הי' שלימות יום השלישי.

שהוא כל כולו לינצל מן המים.³⁸ גם מצינו אצל מצרים שהקב"ה הטביעם בים סוף, ובוודאי לא מקרה היא שהטביעם במים דוקא, וגם מה הי' הענין שכלל ישראל יעברו דוקא בתוך הים, ושהקב"ה יעשה להם בריאה חדשה של יבשה בתוך הים, דאפילו אי נמצא טעם להטביע את מצרים במים דוקא, לא הי' מוכרח שגם כלל ישראל יעברו בתוך המים דוקא ובוודאי שכ"ז צריך ביאור רחב.

והנראה בעז"ה ע"פ דברים יסודיים ששמעתי מפי הג"ר משה שפירא זצ"ל ממה שאמר בפרשת בשלח, ונביא תמצית דבריו מכמה שיעורים יחד מה שאמר בענין זה ובקצת תוספת.³⁹

המים מחוסרי צורה

הנה מים הוא דבר מחוסר צורה לגמרי ואין לו קיום בלי כלי, וגם בכוחו להמחות דברים מסויימים שלא יהי' לו צורה, עי' פ"ח דאהלות מ"ה וגמ' ב"ב כ. מתוספתא דשלג וברד כפור גליד ומים כולם אין חוצצין ואין ממעטין בחלון, ופי' הרמב"ם בפיה"מ "לפי שכולם אין להן קיום והן במהירות ההתכה" ובתוס' ב"ב שם "דאין מתקיימין ונמסין במים" וברש"י שם "וכן במים שבכלי הואיל ואם ינטל הכלי אין עומדין בפנ"ע אין ממעטין" ומבואר דגם דבר הנמחה במים מחוסר חשיבות הוא, וכוחן של המים הוא להמחות דבר גוש לנוזל, ודבר נוזלי כבר אין לו צורה וקיום בלי כלי.

המים מבטלים צורה ועושה צורה

והנה ביום שני לבריאה נברא מחיצה בין מים עליונים ותחתונים, ומים עליונים הכוונה לכל ההשפעות הטובות וע"ז אנו מתפללים כסדר, וע"ז יש סוגיא שלימה בתענית דף ז' על גודל יום הגשמים, אבל מים תחתונים הם מחוסרי צורה לגמרי, ותפקיד המים מצד אחד לבטל כל צורה לחומר נוזלי, מצד שני תפקיד המים לייצר צורות דהרי א"א לייצר שום צורה בלי תערובות מים, וכל עפר ל"ש לעשות בו כלום עד שיהי' מגובל במים.

³⁸ עצם מציאות התיבה, כבר פירשו דזה הי' אנטונומיה רוחני להיות מופקע לגמרי מכלל מציאות העולם וממילא לא שלט בה המבול, ולא רק מצד שהי' תיבה ולא יכלו המים ליכנס, וענין התיבה נוגע לכל דור להיות ניצול ממבול עוה"ז, ותיבה מסמל הבית היהודי או הביהמ"ד, וכן תיבות תורה ותפלה כדאמר הבעש"ט על צהר תעשה לתיבה, שיכנס האדם לגמרי בתוך הדיבורים וידבק בהם עי' בעש"ט עה"ת אריכות בענין תפלה בפרשת זו. וי"ל דכ"ז נוגע בזמן מלחמה, דהדרך להנצל הוא ליכנס בתוך תיבת נח שלנו שהוא כותלי בית המדרש, ולעשות צהר לתיבה ע"י שנתדבק טובא בדיבורי תורה ותפלה.

³⁹ וקצת מזה מצאתי גם בספר הנפלא עיני ישראל להג"ר ישראל אלי וויינשטויב זצ"ל בהתחלה.

התאווה הוא מיסוד המים

והנה יסוד התאווה הוא בכח יסוד המים שבאדם [וכעס מן האש וגאווה מן הרוח ועצלות מן העפר] והביאור בזה, דטבע המים הוא להתפשט בלי גבול ומעצור כ"ז שלא יוגבל לגמרי במחיצה, ואם רק יהי' סדק קטן בכלי כבר יזובו ממנו כל המים, וזה רמז לחומר בלי צורה, וזה כעין החומר שאין לו מעצור שאפשר לעשות עם חומר מה שרוצים, ועבד דומה לחומר דבהפקירא נחא לי' זילא לי' שכיחא לי' פריצה לי' [גיטין י"ג]. דהיינו שברגע שאין עליו שליטת האדון אין לו שום גבול, וכן כל בעל תאווה הוא כולו חומר, ותמיד הוא מחפש תענוגים ותמיד לשונו בחוץ לחפש מה אפשר ללקק וכמו שנקרא עמלק ע"ש זה.

הקב"ה מונע הצפת המים

והנה בתחלת הבריאה, נברא האדם באופן שיוכל להתקיים במים, דאדם נברא כדי להתענג ע"ג המים דאדם נברא להתענג על ה' ונהר הרי יוצא מעדן להשקות את הגן, דהמים הוא זה שעל ידו מגיעים אל הענג דענג ר"ת "נהר עדן גן" אבל אחר שחטא שמו הקב"ה בעולם באופן שיוכל להגיע לזה אח"כ, דהיינו שהקב"ה שמו ביבשה, שברא הקב"ה מציאות שלא יוכל להתקיים רק ביבשה, דהארץ היא זה שניתן לבני אדם, ושמה דוקא הוא מקום מגוריו, והקב"ה מונע כסדר את המים מלהציף את היבשה דבעצם מצד כמות המים יש בו מספיק לשטוף כל העולם, רק הקב"ה בחסדו רוקע הארץ על המים, ובזכות זה אנו נמצאים תמיד מעל המים.

המתרחקים מן החומריות מתקיימים ע"ג מים

והנה התפקיד של האדם הוא להתרחק לגמרי מבחינת התאווה שבמים, ועד כמה שמתרחק מצד החומריות שבמים, ומתחבר להיות יותר צורה כך הוא זוכה להיות לו מציאות וקיום גם במים גופא, ולכן באלף השביעי שהעולם יחזור למים הקב"ה בורא כנפים לצדיקים כדי לשוט ע"ג המים, [סנהדרין צב:]⁴⁰ אבל מי שנמשך לגמרי לבחינת החומריות שבמים ומתרחק והולך מן הטוב

⁴⁰ ומה שלא נברא האדם מעיקרא עם כנפים תי' בשו"ת הלכות קטנות ח"א סימן רכג "כדי שלא יהא קל לדבר עבירה ושיהיה לו שכר פסיעות ובעוד שהולך לחטא רגליו יעכבוהו ויחזור יצרו צעדי אוננו ותשליכהו עצתו גם בדרך כשהסכל הולך". ובס' דף על הדף סנהדרין צב: הביא בשם ס' פרשת מרדכי (לר' אליעזר אלטשולר) שמבאר את הפסוק בקהלת (ג' י"א) את הכל עשה יפה בעתו, שהיופי של מעשי ה' ניכר "בעיתו", ולמשל פעמים שאדם הולך בדרך מגיע לנהר ואינו יכול לעבור וחושב בלבו חבל שאין לי כנפים. אבל בהזדמנות אחרת כשרודף אחרי גנב שנמלט לאחר שגזל ממנו רכושו וכשמגיע לנהר אינו יכול יותר לברוח, ואז רואה שטוב הדבר שאין לאדם כנפים...

האמתי והחיבור להחיים האמתיים, אז ממילא באים המים ושוטפים אותו.

דור המבול ומצרים שנמשכו אחר התאווה

נשטפו במים

ובזה יובן היטב כל ענין המבול וכן ענין טביעת מצרים בים, דהנה יסוד דור המבול הי' שנמשכו לגמרי אחר התאוות בלי מעצור ובלי גבול, והנה מי שנמשך אחר בחינת המים, עונשו מדה כנגד מדה שהמים באים ושוטפים אותו, דכל הגבלת המים הוא ע"י צורה ומי שאין לו הגבלה של צורה והוא כולו חומר לכן גם המים לא הי' לו צורה כלפיו ונשטף בו.

ולכן הביא הקב"ה את המבול, ולשונות הפסוקים הם שבזה המחה את הכל היקום שנא' וימח את כל היקום דהיינו שנתהפכו כל הצורות לחומר בלי צורה, וכן א"ש במצריים אשר עליהם נאמר אשר בשר חמורים בשרם [יחזקאל כג כ] א"כ הי' מוטל על המים לבטל את התורה שלהם וכ"ה לשון הרמב"ם פ"ח מיסודי התורה ה"א דמשה רבינו לא האמינו בו מפני האותות וכו' לפי הצורך עשאו, לא להביא ראיה אל הנבואה הי' צריך להשקיע את המצריים, קרע את הים והצלילם בו" מבואר דעיקר תכלית קרי"ס לא הי' להציל כלל ישראל גרידא, רק גם להטביע את המצרים בים דוקא, ולזה גופא סיבב הקב"ה שירדפו את ישראל לים סוף.

משה רבינו משוי מן המים

והנה מצד שני אצל כלל ישראל הוא להיפך, הרי משה רבינו גופא נקרא ע"ש שהי' משוי מן המים היינו שהי' כולו בעל צורה בלי חומר כלל,⁴¹ ולא הי' נתפס אצלו ענין גוף ותאווה כלל ולכן לא ידע איש את קבורתו. [נולא משום שהקב"ה הצליח להחביא אותו טוב עי' ש"ך עה"ת דברים ל"ד]

בקרי"ס התחדש יבשה בתוך המים

ובקריעת ים סוף כמו שלמצרים הי' תפקיד המים להטביעם, באותו זמן הי' כאן בריאה חדשה בשביל כלל ישראל להיות ביבשה בתוך הים וזה ממש המשך למה שנאמר ביום שלישי ותראה היבשה, וזה התחדש בקרי"ס דדוקא ליוצאי מצרים היינו שמופקעין מההליכה אחרי החומריות, לאלו יהי' מציאות של יבשה בתוך הים, ובזה אדרבה המים הם מסייעים לבנות את

⁴¹ ובפסוק זה דכי מן המים משיתיהו רמז הארז"ל זה דמשה גילגולו של נח, דהוא הי' משוי ממי המבול, ולהנחב' בהמשך א"ש דאילו זכה דור המבול הי' מוריד להם התורה בבחי' מים עליונים וכיון שלא זכו לכך הורידו משה בגלגול אחר.

משיג ותופס את הצורות האמיתיות, וכדכ' הרמב"ם סוה"ל טומאה וטהרה, דהרמז במקוה הוא לטבול במי הדעת שזהו המים של תפיסת הצורות והדעות הנכונות.

הדגים יסודם ממים

וזהו התכונות שנקבעו בעצמותם של כלל ישראל שקיבלו בקרי"ס גם עשאוהו למצרים כמצולה שאין בו דגים, והכוונה דכל עיקר בריאת הדגים יסודם ממים, ומרמז לתאוה, ואח"כ במדבר התאוננו על מה שאכלו דגים במצרים חנם, היינו שרצו לחזור ולחיות בצורת המים של המצרים ולשקוע בחומריות של המצרים, אבל בעצם יצאו הרי ממצרים ורוקנוהו מן הדגים, ובמכת דם מתו כל הדגה אשר ביאור, ולקחנו כח זה של דגים לקדושה ולהנאה מרוחניות דכל ההנאה שלנו מכוון לתורה ועובדת ה'. ע"כ ע"פ מה ששמעתי מפי הגר"ר משה שפירא זצ"ל.

אכילת נח השפיע אוכל לכל הבהמות והחיות

ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל וגו' והי' לך ולהם לאכלה: [שם כ"א]

וכבר העיר הר"ר יהונתן [כתפארת יהונתן] דכמו דע"פ דרך הטבע לא הי' שייך שיכיל התיבה כל החיות והבהמות רק הי' בדרך נס, גם יכבד על נח להכין אוכל לכולם וגם שעדיין לא ידע כלל מספר הבהמות שיגיעו, ולזה א"ל הקב"ה שיכין רק לעצמו ולבני ביתו ליי"ב חודש, ויהי' מספיק גם לכולם בדרך נס, וזה שאמר הכ' ואתה קח לך מכל מאכל שיהא מאכל רק לך ומ"מ יהי' בזה לך ולהם לאכלה. והגר"א בקול אליהו הוסיף דהקב"ה צוהו להכין כביצה שזה שיעור אכילת אדם כמבואר ביומא פ. והקב"ה כבר ישלח ברכתו, ומיושב שלא הוזכר הנס שנכנסו כל האוכלים בתיבה.

וא"ז הגר"ר דוד פרידמן זצ"ל בס' שלמי דוד הוסיף, דעצם אכילת נח יגרום ברכה לאוכל וכמו בעלמא אכילת הצדיק גורם ברכה, ויש להוסיף ולבאר למה באמת נעשה הנס בצורה כזו, כיון דכל עיקר הצלת העולם הי' בזכותו של נח, הי' צריך להיות דכל השפעת המזון יהי' מכוחו דוקא, ועוד דרק באכילת נח הי' קיום מצוה דהקב"ה צוהו לאכול, והו"ל כאכילת הקרבנות שנא' בו למשחה לגדולה, ונאכל על השובע ולכן נשתלח ברכה באכילתו, והי' מספיק לכל העולם.

ולמשנ"ת לעיל בשם החת"ס דנח הי' עושה חמס בגופו, והקב"ה לא הי' ניח"ל בזה א"כ י"ל דכאן גילה לו הקב"ה שאני רוצה שתהנה מן העולם, ולכן אני נותן לך מצות אכילה דאכילת הצדיק הוא זה שמביא ברכה לכל

הצורה שלהם, וזה נטבע בעצם מהות שלנו ולכן אנו נקראים עברים ע"ש ההעברה בים. [ע"י בר"ה לא. דביום ג' השיר הוא אלקים נצב בעדת קל ע"ש שגילה ארץ בחכמתו והכין תבל עדתו. מבואר דהתראות היבשה מתייחס לכלל ישראל]

הצמאון מושך למים ועיקרו בשביל תורה

והנה בעצם כיון שכל חיותו של העולם הוא רק ע"י המים טבע האדם הוא להיות נמשך למים והוא נעשה צמא מאד למים, וצמא מלשון צימצום דבלי מים אין לו יכולת להתפשט ולהתרחב, לזה נתן הקב"ה בחי' מים עליונים ואין מים אלא תורה, שכולל בתוכו כל ההשפעות והברכות והתענוגים האמיתיים ובהו יוכל האדם באמת להרוות צמאונו ולהתפשט בלי גבול, וזה"פ דישאל נסעו ג' ימים ולא מצאו מים והי' צמאים מאד, ובהו שהוריהו ה' עץ הי' הסימן, שלא יחשוב האדם שע"י שירוה צמאונו במעדנים ובמאכלים גשמיים בזה ישקיט צמאונו דאדרבה בזה עוד יוגבר תאוותו, כיון דבעצם הם מים מלוחים ורק אם משקיע בתורה אף שמתחלה מורגש כמים מרים, אבל אח"כ יהי' מתוק וירוה צמאונו בזה, ולזה תיקן אז משה קריאת התורה דע"י כח קריה"ת אפשר לקבל כח מים העליונים.

וא"ש דמתחלה ירדו גשמים לדור המבול ואילו היו עושים תשובה היו זוכין לגשמי ברכה, ואיתא שהי' זמן מסוגל לקבה"ת ע"י משה רבינו, וכמו שנרמז בשגם הוא בשר, בשגם גי' משה [חולין קלט:] דאז היו זוכין למים העליונים, וכיון שלא זכו נתהפך למים התחתונים שמהפכים כל דבר לחומר.

בנוסח אחר וביתר עומק ענין הנ"ל: יש ב' תכונות למים: א: אינו מקבל צורה כלל ואינו בר עיצוב והוא כל כולו חומר. ב: ל"ש לעשות צורה בלי תערובות מים. והנה דבר שכבר יש בו צורה הרי הוא כבר מעוצב ול"ש לשנותו לצורה אחרת, ורק במי שמחוסר צורה אפשר לקובעו כצורה מסויימת.

כל צורה בעולם צריך תערובות מים לעצבו ובריאת האדם הי' צריך גשם כדי לעצבו, שנא' ואד יעלה מן הארץ. ומים הוא גם שורש הראשון של כל החיים דל"ש לחיות כלל בלי מים, והחיות הראשון שנברא בעולם הי' ביום חמישי, והי' ע"י ישרצו המים שרץ נפש חי' וגו' והעופות ע"י רקק שהם תערובות טיט ומים.

מי שמשתמש במים בתור חומר בלי צורה הנה הוא חומר גרידא וא"כ אין לו שום דרך להתקיים על המים שהמים שוטפים את החומר, דמים הם ג"כ חומר בלי צורה, אבל מי שמשתמש במים לייצר צורות והוא בעל צורה אז אדרבה יש לו קיום ביבשה בתוך בים, והוא

הי' צדיק ותמים, אבל כאן הקב"ה מדבר אליו לענין דור המבול כ' רק צדיק.

ובצבי לצדיק פי', ע"פ מה שכ' **אריז"ל** דמשה גילגולו של נח, א"כ י"ל דדרגת תמים הי' רק כשנתגלגל במשה, ולכן בדור הזה הנך צדיק דייקא, אבל בדור אחר הנך תמים, ומדוייק ל' חז"ל אומרים מקצת שבחו רק בפניו, דרך לא בפניו הוא בדור אחר שהי' כבר למשה רבינו.

ובספר סופרי המלך [פנינים חדשים למן החת"ס] כתב דמכאן יש לדקדק "בדור הזה" לאפוקי דורו של אברהם, וזה תלוי אי י"ל דבדור הזה לאפוקי דורו של אנוש, דהנה נחלקו בזה ר' יהודה ור' נחמי' במדרש תהילים, במש"כ **אשרי איש זה נח שלא הלך בעצת רשעים** זה דור אנוש, **ובמושב לצים לא ישב** זה דור הפלגה דברי ר' יהודה, ר' נחמי' אומר בדור אנוש קטן הי', וא"כ לד' רבי יהודה דגם בדור אנוש הי' צדיק בהכרח דמש"כ בדור הזה בא לאפוקי דורו של אברהם, ולר' נחמי' יתכן דבא לאפוקי רק דור אנוש וא"כ אין מקור לאפוקי דורו של אברהם, וא"ש לשיטתייהו דהם הם שנחלקו בתחלת הפרשה אי דורשין לשבח או לגנאי, דר' יהודה הוא זה שדרש שם לגנאי כיון דכן מוכח ממש"כ כאן בדור הזה.

נח מקטני אמנה הי'

ויבא נח ובניו ואשתו וגו' מפני מי המבול: [ז' א']

וברש"י אף נח מקטני אמנה הי' מאמין ואינו מאמין שיבא המבול, ולא נכנס לתיבה עד שדחקהו המים. ותמוה טובא איך יתכן לומר על נח שהתורה העידה עליו איש צדיק תמים, ומסר נפשו ק"כ שנה בבניית התיבה, ולא הושפע כלל מאנשי דורו, שהיה מקטני אמנה? ובכלל ק' הרי נח הי' נביא, ואיך אפשר לקרוא לו אינו מאמין, הרי כולנו מאמינים ואם ישאלו מאתנו האם אתה מאמין אנו נענה בוודאי אנו מאמינים, וכן משה רבינו נתבע על אמונה, ואיך יתכן זה? וי"א דנח ידע שאולי הקב"ה יחזור בו ע"י שיעשו תשובה, ולכן לא הי' בטוח שיהי' מבול, אולם לשון חז"ל הוא שהי' מקטני אמנה היינו שהי' חסרון באמונה.

אמונה שלימה שיהי' נחשב כמציאות ממש

ושמעתי מפי הג"ר אברהם יצחק ברזל זצ"ל שביאר בשם הג"ר יעקב קמינצקי זצ"ל⁴³ דיש הרבה דרגות באמונה, וביאר ע"פ מעשה שהי' בשנת תר"ע, שקבעו המדענים, שעפ"י חשבון יש כוכב א' [שביט] שאמור להפגש עם העולם וכל העולם יחרב, וכל העולם פחדו מאד, אבל

העולם, וא"ש דמיד אחר המבול שתה מן היין דהבין דרצון הקב"ה שיהנה מן העולם אלא דהי' תביעה עליו בזה וכדכתבנו שם.

לשבח אדם בפניו

ויאמר ה' לנח וגו' כי אתך ראיתי צדיק לפני בדור הזה: [ז' א']

וברש"י לא נאמר צדיק תמים, מכאן שאומרים מקצת שבחו בפניו וכולו שלא בפניו. ולכאורה טעם הדבר כדי שלא יבוא לידי גאווה, והק' **באילת השחר** דא"כ עדיף שלא לשבחו כלל, וי"ל ע"פ מה שיסד לן הג"ר ישראל סלנטר זצ"ל שאין למנוע מלעזור לשני באוכל טעים או כבוד וכדו' מחשש מכשול של תאוה וגאווה דזה לא החשבון שלך, ובוזה הי' מסביר הג"ר אברהם יצחק ברזל זצ"ל מה שמשה רבינו לא רצה מתחלה לקחת העגלות מהנשיאים עד שא"ל הקב"ה קח מאתם, [במדבר ז ה וברש"י שם] דמשה סבר דאולי עדיף שיהי' להם קושי בקיום מצות נשיאת המשכן ויקבלו יותר שכר, לזה אמר הקב"ה דאי"ז החשבון שלך שמצדך אתה צריך לעזור להם כמה שיותר. ועד"ז לא ימנע אדם מלנדב מזגן לביהמ"ד כדי שיהי' להלומדים יותר שכר בלימודם.⁴² אולם ז"פ דמותר רק עד כמה שנחוצן לו שירגיש טוב אבל סתם להרבות בגשמיות בלי גבול אין סבה, וכמו שפשוט שאין להכשילו בחשש איסור עבור הרגשתו הטובה.

ולפ"ז י"ל דלשבח אדם בפניו הרי הוא מחזקו ומשמחו ומכבדו וזה דבר טוב ואין זה ענין שלו לחוש שמא יכשל בגאווה, אבל אין צורך בשביל זה להפריז כ"כ בשבחו ולהגיד כל שבחו, דמספיק לזה להגיד מקצת שבחו.

ההבדל בין צדיק לתמים

ובאמת לבד ההבדל שכאן כ' רק צדיק ובתחלת הפרשת כתוב גם תמים, יש עוד הבדל דלעיל כ' **בדורותיו** ל' רבים וכאן כ' בדור הזה, והביא החיד"א **בפני דוד בשם מרן הב"י** כיון דנח הי' בדור המבול ובדור הפלגה, ודור המבול חטאם הי' בעריות ותאוה ודור הפלגה הי' חטאם בע"ז וכפירה, וצדיק הוא לענין עריות וזה לענין דור המבול, ותמים הוא לאפוקי מע"ז, ולכן בתחלת הפרשת כ' בדורותיו בל' רבים, דלענין דור המבול ודור הפלגה

⁴² סיפר הג"ר מיכל שורקין שליט"א, מתלמידי ישיבת בית התלמוד בארה"ב דפעם בקיץ ביום חם מאד, התקינו מתקן של מים קרים בישיבה, וא' מהאלטע מירערס הג"ר אליעזר הורדייסקי זצ"ל פירקו מיד ואמר **"כאן לא זה גינה"** אולם שם זה הי' בדור הקודם, וחשבו שאינו נחוץ כ"כ ומקלקל עצם צורת הישיבה, אבל בזמנינו בוודאי ל"ש זה.

⁴³ לא נדפס באמת ליעקב. ורעיון זה כבר כ' בכמה ספרים.

שביהמ"ק יפול רק ביד מלך. וק' מהיכן הי' לו לריו"ח בטחון כה גדול לקבוע שהוא מלך, הרי ידע שאם אינו נכון יהרג מדין מורד במלכות, אלא שהיתה לו וודאות כ"כ מוחלטת בדברי הנביאים ובדרשות חז"ל, עד שהי' אצלו כמציאות ולא התחשב כלל עם המציאות שנראה לעיניים, אלא דרש את הפסוקים והבין שכך צריך להיות, וזה נקרא אמונה שלימה.

וכן אמר החפץ חיים זי"ע שמה שהשמש יזרח למחר אינו מחמת שזרח אתמול, רק כיון שכתוב להלן "יום ולילה לא ישבותו" א"כ כך חייב להיות, היינו שדברי הקב"ה ותורתו הוא יותר מהמציאות.⁴⁵

סיפר הג"ר ישראל יצחק מנדלזון שליט"א על אביו הרב מקוממיות זצ"ל שנשלח פעם ע"י מרן הגרי"ז זצ"ל בהתלוות הג"ר חיים ברים זצ"ל לפעול אצל ראש עיריית טבריה שלא יחפור בבתי קברות שם, וניסה להסבירו ענין השארת הנפש וחומר ענין חטוטי שכבי, ענה ראש העיר "הרב מסביר לי מדברי חז"ל אבל אני רוצה פסוק מפורש בתורה שאסור", הניח הרב עשר אצבעותיו על השלחן, ואמר "אתה מאמין שהאצבעות שלי מונחים על השלחן?" ענה "כן אני מאמין כי אני רואה את האצבעות על השלחן לכן אני מאמין". הגבי' הרב את קולו מעט ואמר "אני מאמין בכל מילה הכתובה בחז"ל, הרבה יותר ממה שאתה מאמין שהאצבעות שלי מונחות על השלחן". ראש העיר קם, פתח את המגירה הביא את המסמכים החוקיים וקרע אותם א' אחרי השני. ר' חיים ברים שאל את ראש העיר האם הגעת כבר כ"כ מהר לדרגה כזו של אמונה, שאתה כבכר קורע את המסמכים? השיב ראש העיר, אני לא מעוניין לגלות לך הדרגה שלי באמונה,

⁴⁵ הפלגה גדולה בענין זה ראיתי מובא בשם ספר מעשה איש (חלק ו' ע' מ"ו) מה שסיפר הגאון ר' יעקב גלינסקי זצ"ל: באתי פעם לחזון איש זצ"ל, ויצא מחדרו אדם גדול, ונכנסתי אני לחדרו. אמר לי החזון"א: שאלו אותי על מה שאמר חז"ל "ליתן דג טהור הוא שנאמר וכו'", [חולין סז: ונשאלתי הרי כתוב בחז"ל "ב"ב ע"ה]. "עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לויתן", ונביא מכאן ראייה שלויתן דג טהור הוא, דאטו הקדוש ברוך הוא יתן לצדיקים דבר שאינו טהור? ממשיך בעל המעשה: המתנתי שהחזון"א יגיד את התירוץ על קושיא זו, ושקט שרר בחדר, העזתי פני ושאלתי: ומה התירוץ? החזון"א היה נראה כמתחמק ומסרב מלומר לי את תירוצו על הקושיא, ולאחר שהפצתי בו, ענה לי: "ראייה מכאן שאם אין פסוק בתורה להכשיר - גם אצל הקדוש ברוך הוא לא אוכלים" כפי לא בשמים היא. ובנוס"א הי' אפשר' שאין פוסקים הלכות ע"פ מדרשים ואגדות. והנה הגר"ש קלוגר זצ"ל הי' פוסק הלכה ע"פ מדרש ראה לדוגמא הגהות חכמת שלמה סי' תרכ"ה דלמי שאין ידו משגת יקדים ד' מינים לסוכה דד' מינים הוא פרסומי ניסא דמבואר במדרש דזה סימן שניצחנו בדין, ומסופר שפעם חזר ת"ח אחד לפני הגרי"ז על פסק אחד של הגר"ש קלוגר שבנוי על מדרש, והרגיש הגרי"ז שאותו ת"ח אומרו בדרך זילזול, ונתמלא בחרדה ואמר כמ"פ "האתם יודעים על מי מדובר?? הרי מדובר על הגר"ש קלוגר". [ובעיקר הקושיא ע' מהרש"א חולין שם שתי' דהספק הי' אם הוא מין דג או עוף הגדל במים ובלב אר' ומהר"ן חיות ועיין יעקב תי' דס"ד דתורה חדשה מאיתי תצא להתיר את האיסור וכמו שאמר במדרש שמיני בהא שישחט הלוי' בסנפירין מצד תורה חדשה]

גדולי ישראל אמרו שאין מה לפחד ולכן לא פחדו החרדים, וכשהגיע היום שאמרו שאז יבוא הכוכב, הי' יום בהיר מאד והשמש האיר בלי שום עננים, פתאום היו ברקים ורעמים ועננים שחורים, וכולם גם החרדים לדבר הי' פחדו שיקרה משהו. ולכאורה מה קרה עכשיו שפחדו, הרי עד אז האמינו במה שאמרו גדולי ישראל, אלא התשובה היא, דכשבא למעשה חושבים אולי יש בזה משהו, וזה כבר נקרא קטני אמנה שחסר חוט השערה באמונה, וכן אצל נח, דאם הי' דבר הי' מוחלט אצלו בוודאות מוחלטת בלי שום פיקפוק לא הי' הבדל אצלו כלל בין ראי' לשמיעה, ואם הקב"ה אומר שיהי' מבול אז הו"ל להיות אצלו כמציאות ממש.

אם רוצים דוגמא לכמה אנו צריכים להגיע באמונה מוחלטת, הנה אמרו חז"ל ביצה טו: "א"ל הקב"ה לישראל בני לוו עלי והאמינו בי ואני פורע" הנה נצייר אדם בא לביתו, ואומר לאשתו הנה בשבוע זו אין לנו כסף לשבת ונצטרך לאכול לחם שחור, והיא אומרת למה לא תלך ללוות, והוא עונה אני לא מוכן ללוות כשאני לא יודע איך לשלם, ואומרת לו בתמימות הרי אני למדתי בסמינר שהקב"ה אומר לוו עלי ואני פורע, עונה לה הבעל, שזה רק איזה ענין או שזה רק למי שיש לו זכותים וכו' וכו' זה נקרא שהבעל הוא מקטני אמנה, דהרי אם הי' מתקשר אליו עכשיו דוד עשיר ומבטיח לו אלף דולר בוודאי הי' סומך ע"ז, נמצא דחסר לו באמונה המוחלטת בהקב"ה.

אבל אצל אברהם אבינו מצינו שהתורה משבח אותו והאמין בה' ויחשבה לו צדקה [ט"ו ו'] וכבר הק' הרמב"ן איזה מעלה היא לאברהם להיות מאמין, ולכ"פ באופ"א, אבל רש"י מפרש אמונה כפשוטו הרי מבואר דאמונה אינו כ"כ פשוט, אלא שאצל אברהם הי' דברי הקב"ה כמציאות מוחלטת ולא הי' שום הבדל כלל אם אכן נראה הדבר במציאות או רק הובטח, הרי חזינן שהלך להלחם עם המלכים בעפר ונעשו חרבות, כיון שאצלו לא הי' שום נפק"מ בין חרב לעפר, וזה נקרא להשתמש עם אמונה בפועל ולמעשה, קל מאד לדבר על אמונה כמ"ש האמנתי כי אדבר אבל קשה מאד ליישמו למעשה. ע"כ מדברי הרב זצ"ל.

גם המשגיח הגה"צ ר' שלמה וולבה זצ"ל בשיעוריו עה"ת הלך בדרך זו, ⁴⁴ והשווה גמ' גיטין נ"ו: שריו"ח בן זכאי בא לפני אספסינוס והי' בטוח שהוא מלך כיון שירושלים וביהמ"ק נפל בידו, וכתוב והלבנון באדיר יפול ואין לבנון אלא ביהמ"ק ואין אדיר אלא מלך

⁴⁴ וע"ע בתפארת שמשון עה"ת בדרך זה.

אבל דבר אחד אני אומר לך כי אני מאמין באמונה שלמה שהרב מקוממיות מאמין במה שהוא אמר ולכבודו קרעתי את המסמכים.

עכ"פ למדנו מזה דכ"ז שהמציאות הנר' לעיניים עדיין תופסת מקום חוץ מדבר ה', נקרא מקטני אמונה. ולכן כשאמר הקב"ה לנח בא אל התיבה ה' לו לרוץ תיכף ומיד לתיבה, ולא להמתין עד שדחקהו המים.

האמונה בהבטחת הצדיקים

ועד"ז הוא האמונה בהבטחת הצדיקים, דפעמים אין ההבטחה מתקיימת רק אם יהי' לו הדבר כמציאות וכברור לו שאכן כן יהי', וכבר שמענו הרבה סיפורים על אלו שהובטחו מפי צדיקים על איזה ישועה וכפי גודל בטחונם כך היתה ישועתם, וכפי שמסופר על א' הצדיקים שהבטיח לשני חסידיו זש"ק ואחד נושע ואחד לא, והתברר שאשתו של אותו שנושע מיד אחרי ששמעה על ההבטחה כבר קנתה מה שצריך לתינוק, דהי' כבר אצלה כמציאות ולכן באמת הי' לה ישועה, אבל השני כנר' שעדיין פקפק אם יבוא הישועה וכדי לקבל הישועה הי' נצרך אז לדרגה גבוהה של אמונה בדברי הצדיק.

אביי פקפק בדברי רבה

ובזה יל"פ הגמ' בביצה ל"ו: דגשם הי' נוטף על רחיים של אביי והי' חשש שיתקלקל, ושאל לרבה והתיר לו להכניס המטה שלו לשם ואז להוציא הריחיים מצד גרף של רעי. והי' קשיא לי' לאביי וכי עושין גרף של רעי לכתחלה, [עי' תוד"ה תיתי דעת רבה בזה] אדהכי והכי נפל בי ריחיא דאביי אמר אביי תיתי לי דעברי אדמר. [תבואני זאת בשכרי שעברתי על דברי רבי- רש"י, ובמהרש"ל הוסיף לבאר יה"ר שיבוא זה ההפסד בשכרי ולא אקבל עונש ממקום אחר] ⁴⁶ והנה ממש"כ "אדהכי והכי" משמע שהי' בדעתו לשמוע

⁴⁶ וכן פ"י בספרו יש"ש סי' ד' ומוכיח מזה דיש עונש גם היכא דרוצה להחמיר יותר ממה שאמר לו רבו. אמנם האחרונים כתבו בדעת הרמב"ם דפוסק כאביי דגם במקום פסידא אסור לעשות גרף של רעי, ולדידיה יקשה אמאי נענש אביי הא נהג כדין. ותי' הגר"ש"א זצ"ל בהערות, דנענש משום קפידא דרבה, דכיון דאמר ליה העצה דעייליה לפוריק להתם הוה כאומר לו דאם לא יעשה כדבריו לא יהיו לו ריחיים. וכ"ז נפק"מ למי שביקר אצל רבו שכיבדו באיזה פרי שסומך על כשרותו והוא מקפיד לעשר שוב, האם יכול להחמיר בפני רבו, אולם הגר"צ זילברשטיין שליט"א בחשו"ק חמד כאן דחה שאין ראוי מכאן שבא לשאול את רבו במיוחד ע"ז, ועוד דהחומרא לעשר שוב הוא הוראה כללית שהרבה יראי ה' נוהגין כך, ואין כאן פגיעה אישית ברב הסומך על הכשרות, לעומת זאת אביי שפקפק על דברי רבה, אין כאן הוראה כללית, אלא שרבה סובר מותר לעשות גרף של רעי, ואביי חולק עליו. שוב מצא במג"א סי' ס"ג סק"ב בשם יש"ש (פ"ז דביק סימן מא) שמי שמחמיר בפני רבו ורבו מיקל מנדין אותו אפי' עביד לש"ש, ואפילו אין פשוט כ"כ להתיר לא יחמיר נגד דברי רבו אם לא שיש לו ראייה לסתור דבריו, וכן כששאל את גיסו הגר"ח זצ"ל השיב דוודאי זה פגיעה ברבו ועליו לאכול מה שנותן לו בלי לעשר.

לפסק של רבו, אולם השתהה קצת בדבר כיון שפקפק בדברי רבו, ולזה נענש שהריחיים התקלקל, וזה רמז דאם מורה לו רבו לעשות דבר מה יש לו לקבל הדברים מיד בהחלטיות בלי שום פיקפוק, ולפעול עפ"ז, ואולי אח"כ כשנוגע ללימוד יוכל לפלפל עם רבו, אבל מצד הוראה למעשה יש להאמין מיד לדברי הרב.

מערכת הדגים

שליטת האדם על הדגים והצלתם במבול

כל אשר נשמת רוח חיים באפיו מכל אשר בחרבה מתו [ז' כ"ב] ומש"כ אח"כ ומוראכם וחתכם יהי' ע"כ חית הארץ וגו' ובכל דגי הים בידכם ניתנו וגו' [ט' א- ב]

ופירש"י כל אשר בחרבה, ולא דגים שבים. והוא מגמ' קידושין יג. וזבחים קיג. ואיתא שם דלא נגזרה גזירה כלל על הדגים. והטעם כתבו הראשונים [הריטב"א קידושין שם וחזקוני ועוד] כיון שלא השחיתו דרכם, וכמדוקדק בקרא כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ דוקא.

והטעם שלא השחיתו פ"י המהר"ל בגור אריה דהרי יסוד הא דהשחיתו כל בשר את דרכו הוא מחמת השפעת האדם וכדהאריך בזה בבית הלוי, ודגים כיון שנמצאים בים הם נחשבים כמקום מובדל ומקום לעצמו וממילא לא מגיע שם הפגם כ"כ. ויש להוסיף דגם שליטת האדם לא מגיע לשם כ"כ, וכמבואר בחזקוני עה"פ ויצר ה' אלקים וגו' ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו וגו' [לעיל ב' יט'] שקרא אדם שמות לחיות ולבהמות ועוף השמים ולא כתוב שם דגים, ופ"י דלא יוכל להביאם שימותו ואין לו רדייה עליהם. מבואר דחסר בשליטת האדם על הדגים. ואף שכתוב ורדו בדגת הים מ"מ חסר בשליטתו עליהם. וידידי הג"ר יצחק עליפנט שליט"א בעמח"ס ביאורי משפט, פ"י דכיון דהדגים לא רואים הקילקולים אינו משפיע עליהם וכדברי הגר"ז על ותראו את שיקוציהם וגו'.

בטעם היתר אכילת דגים

והנה בגמ' סנהדרין נט: מבואר דאדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה, דכתיב [לעיל א כט-ל] לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ - ולא חית הארץ לכם וכשבאו בני נח התיר להם, שנאמר [ט ג] "כירק עשב נתתי לכם את כל" וביאר הרמב"ן [לעיל א' כ"ט] הטעם דבאמת גם לבעלי חיים יש קצת דעת ולכן לא הותרו לאדם הראשון, אבל "כאשר חטאו, והשחית כל בשר את דרכו על הארץ, ונגזר שימותו במבול, ובעבור נח הציל מהם לקיום המין, נתן להם רשות לשחוט ולאכול, כי קיומם

בעבורו" עכ"ל. ולכ' לפ"ז אי נימא דהדגים לא חטאו ולכן לא נגזרה עליהם שימותו במבול לא ניצלו בזכות נח וא"כ איסור הראשון במקומה עומדת ואיך מותר לאכול דגים.

ויש שרצו להוכיח מזה, דלא נאסר לאדם הראשון רק בשר בהמה ועופות דכך הוא צורת הדרשא "לכם יהי" לאכלה ולכל חית הארץ" ולא חית הארץ לכם, א"כ עיקר האיסור על חית הארץ וכן במש"כ שם בהמשך הפסוק "ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ" אבל דגים לא הוזכרו שם,⁴⁷ [בפשטות הטעם דדגים לא אוכלים ירקות] ומביאים ראיה לדבריהם ממש"כ "ורדו בדגת הים" דזה בהכרח לענין אכילה דל"ש בו עבודה. [ניתכן דזה תלוי אי דגים בכלל בשר כדהעיר במרגליות הים בסנהדרין שם, דבחולין קד. תנן הנודר מן הבשר, מותר בבשר דגים וחגבים וברש"י דכל מין בשר אדם קוראו בשר חוץ מבשר דגים וחגבים ע"כ, ולפי"ז מבואר דדגים לא נקרא בשר, מצד שני המשנה עצמו קוראת לו "בשר דגים" ובנדרים נד: רשב"ג אומר, הנודר מן הבשר אסור וכו' ומותר בראש וכו' ואין צריך לומר בשר דגים וכו' ופריך מ"ש בשר עוף לת"ק דאסור וכו' בשר דגים נמי וכו' ומבואר דלולא הקזת הדם או בכאיב ל' עיניו גם דגים בכלל בשר כיון דמימלך עלי' שליח עי"ש בר"ן ובשם רמב"ם ויל"ע, ובאבן עזרא במש"כ לענין דגים [ויקרא יא י'] מבשרם לא תאכלו, כתב וז"ל: "והנה הדג יקרא בשר, רק מה שאמרו חז"ל בנדרים הוא על מנהג דברי אלה הדורות" עי' בשואל ומשיב ח"א מהדו"ק סי' רל"ז מש"כ בדברי האבן עזרא הנ"ל. וע"ע במג"א סי' תקנ"ב סק"ב בטעם איסור אכילת דגים בסעודת המפסקת כיון דלפעמים דגים בכלל בשר בהל' נדרים, וע"ע בפרדס יוסף החדש פ' בהעלתך [במדבר יא ד] עה"פ מי יאכילנו בשר זכרנו את הדגה]

אבל כל זה אינו, דמפורש בגמ' סנהדרין שם בהמשך דפריך מורדו בדגת הים מאי לאו לאכילה ומשני לא לעבודה דשייך עבודה בדגים מהבעיא "המנהיג עז בשיבוטא מהו" עי"ש ברש"י, הרי מבואר להדיא דאיסור

⁴⁷ וקצת סמך לדבר ממה שפירש"י [לעיל א כ"ב] דהא דהוצרכו דגים לברכה מיוחדת ביום חמישי כיון דניצודים לאכילה וק' הרי עדיין לא הותר להם ובפשטות זה ה' ע"ש העתיד אבל אי הותרו מיד א"ש טפי. ובחיי אגדות מהר"ל סנהדרין נט: הביא דיש מפרשים הטעם דאדם נאסר בבשר, כי עדיין לא נתברכו החיות מפני הנחש שעתיד להתקלל ולא תהא הנחש בכלל, ומעתה הבהמות אם יהיו צדין ואוכלין אותם יהיו מתמעטים והרי לא נתברכו ויהיו חסרים, שלכך הוצרכו הדגים לברכה מפני כי צדין מהם, ולכך אסר להם. וכאשר יצא נח מן התיבה נתברכו הבהמות ואז הותר לבני נח הבשר. אבל מפני מה נאסרו הדגים עד לבני נח, שהרי לא התיר להם אלא דוקא פרי העץ ועשב השדה. אבל דבר זה רמזו חכמים במה שאמרו (פסחים מ"ט ב') עם הארץ אסור לאכול בשר, והטעם הוא כי עם הארץ שהוא חמרי לגמרי אין ראוי שיהיה על הבהמה החמרית. כי גם עם הארץ הוא בהמי, ואין האחד ראוי שיהיה גובר על השני לאכול אותו. ואדם הראשון נקרא אדם על שם שנברא מן האדמה, וכל הדורות עד נח מתיחסים לאדם הראשון שנברא מן האדמה עד שבא נח כי הוא היה איש האדמה שהיה מושל על האדמה, ולכך אין ראוי שיהיה מושל על הבהמה וכל בעלי חיים עד שבא נח שהוא איש האדמה ואליו הותר לאכול בשר" מבואר מדבריו דוודאי דגים נאסרו הגם שלא ה' צורך מצד חסרון ברכה אל מצד דע"ה אין לו לאכול בשר וכל בעלי חיים כולל דגים.

בשר לאדם הראשון כלל גם הדגים דלכן פריך משם ועוד מבואר דשייך עבודה בדגים, וכ"כ שם ביד רמ"ה להוכיח, דגם דגים נאסר לאדם הראשון. [והוסיף להוכיח כן מדכתיב בסוף הפסוק "ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה" הרי כל נפש חיה אמור נקט דקאי גם על דגים.] וכ"כ להוכיח בחזקוני וכן הדגיש הספורנו עה"פ ורדו בדגת הים דהיינו לעבודתו, דכנראה היה קשה לו הרי עדיין לא הותר לו באכילה ולכן פירש דקאי על עבודה, וכן משמעות הפסוק "ומוראכם וחיתכם וגו' ובכל דגי הים בידכם ניתנו": "כל רמש אשר הוא חי לכם יהי לאכלה" [ט' ב' ג'] משמע דקאי גם על הדגים, וכמפורש ברמב"ן ואבן עזרא שם, ובערוך לנר סנהדרין שם כ' דמצד המקור לאיסור בשר ה' אפשר'ל דלא נכללו דגים כיון דבפסוק זה לא הוזכרו רק ח' ועוף ורמש, אלא דממה דמקשה בש"ס מורדו בדגת הים מוכח דגם בשר דגים לא הותר לו, וצ"ל דיליף כן מדכתיב הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע לכם משמע אבל דבר אחר לא עכ"ד ערל"נ.

ומצד עצם הגמ' דחה ידידי הרב יצחק קונינסקי שליט"א דיתכן דעיקר כוונת הגמ' להוכיח דרדו הכוונה לאכילה, וממילא גם המשך הפסוק הוא כן ולא דהדגים נאסרו לאכילה, שו"מ כן בספר משמרות כהונה [להג"ר אברהם יצחקי מגדולי תוניס] על סנהדרין שם דנקט בפשיטות דדגים לא נאסרו והק' על קו' הגמ' מדגים ותי' דעיקר כוונת הגמ' להוכיח שכל המשך הפסוק לאכילה, גם בספר ברכת יצחק רצה לדחות גמ' זו באופן אחר, אשר לפ"ז אינו כ"כ פשוט לומר דנאסר לאדם, עוד ראיתי בספר אחד שהעיר דלפי הסברת המהר"ל בענין איסור אכילת בע"ח לפי שיש להם מציאות, א"כ לפי הסברת מהר"ל בענין דגים שאין להם מציאות כלל כיון שהם במים ה' צריך להיות מותר. ואכמ"ל יותר.

שו"מ במשך חכמה שעמד בזה ותי' שלא יהי' קנאה במעשה בראשית, וכדאיתא בברכות האומר על קן צפור וכו' שלא יהא מטיל קנאה במעשה בראשית. וצ"ב למה יהי' קנאה הרי מגיע להם שלא יהי' עליהם שליטה לאכילה.

ובשפתי צדיק מביא ששאל כן להשפ"א והשיב לו, ע"פ מדרש דבאמת נצטווה נח לאספם, רק שהם ברחו לאוקינוס ולפ"ז ניצלו רק בזכותו, וצ"ע אם לא חטאו למה ה' צורך לאוספם למה לא ינצלו בלא"ה.

ובשם הג"ר חיים שאול קויפמן זצ"ל שמעתי⁴⁸ לתרץ ע"פ מה שהק' מהרש"א זכחים שם דאיך התקיימו הדגים

⁴⁸ מידידי הג"ר נפתלי מאנטל שליט"א.

מים יהי' טהור וכל שבים טהור וכל טהרה נעשית ע"י מקוה מים, ושמעתי מהג"ר אליהו דיסקין שליט"א להציע דכל ענינו של המבול הי' לטהר את העולם ע"י מקוה מים דסגולתו של מקוה הוא לקבל הווי' ומציאות חדשה ויש להוסיף דכתוב אצלינו כמה פעמים מלת היקום שזהו אותיות מקוה, וא"כ יתכן דהדגים שכל מציאותם והווייתם במים הם מופקעים מהשחתת וקילקול האדם אבל השפעת הטהרה והצדקות של העולם מגיע גם לשם.⁵¹

[עוד נוסח יש בכלי חמדה, דהא דכל שבים טהור כיון דכדי לקבל טומאה בעי' גמרו בידי אדם ובשאר בעלי חיים ע"י שקרא להם אדם שם, הוי גמרו בידי אדם ושייך טומאה אבל דגים שלא נקרא להם שם ע"י האדם וכנ"ל בשם החזקוני ולכן ל"ש טומאה ולהנ"ל א"ש דבאמת לא חל עליהם שליטת האדם כ"כ].

ובזה מתיישב ג"כ קושיית הגה"צ רבי יהודה זאב סג"ל ראש ישיבת מנצסטור זצ"ל⁵² שהקשה דלמה הותרו בע"ח לאכילת האדם לפי שניצלו בזכותו, הרי כל עיקר מה שנתקלקלו הוא לא הי' אלא בעוון האדם וא"כ בדין הוא שניצלו כשהאדם ניצל, ולהנ"ל א"ש דאלו שניצלו הי' רק ממה שלא התקלקלו, וזה הי' רק מכח עבודתו של צדיק, ולכן הותרו לו לאכילה.

האם דגים כשרים לקרבן בן נח

והנה יל"ע אי דגים כשרים להקרבת קרבן בן נח כמו שחיות כשרות להקרבה, ומרן הגר"ח זצ"ל בטעמא דקרא הסתפק בזה ובספר משנת חיים להג"ר חיים שטיינברג שליט"א דן בזה טובא בחילוף מכתבים עם הגר"ח זצ"ל, והגר"ח זצ"ל נקט בפשיטות דפסולין להקרבה מדלא נקטינהו בברייתא דזבחים, אולם ר"ח שטיינברג מצדד דכשרים, ולכן הי' צריך אדם הראשון למסור לבניו סימני טהרה של הדגים ע"י בתוס' חולין ס"א ע"א ד"ה כל.

ויל"ע למה באמת לא הוכשרו דגים להקרבה, דאין לומר דל"ש שחיטה דהרי מנחות כשרים להקרבה, ואולי ל"ש כפרה לאדם רק במין הדומה לו השייך לחלק הארץ אבל מה ששייך לחלק הים ל"ש לו כ"כ וכנ"ל. עוד י"ל דמצינו דלדגים יש זוהמא כדאי' בשבת קח. מהו לכתוב תפילין על גבי עור של דג טהור, א"ל אם יבוא אליהו ויאמר אי פסקא זוהמא מיניה אי לא וכו', ובחי' הר"ן שם פי' דכשבא נחש על חוה הטיל זוהמא עלי' ועל כל

במים הרי היו רותחים, וכדהק' שם בגמ' על עוג וכן על עצם התיבה, ומהרש"א תי' דרק במקום שהי' חרבה מעיקרא נהפך לרותחין, ולא מקום הדגים, ותי' הגר"ח דגם הדגים היו צמודים לתיבה ששם הי' צונן וכדמשני התם בגמ' שם לענין עוג ותיבה עצמה, ולפ"ז נמצא דגם הדגים עצמם ניצלו רק בזכות נח. וצ"ע למה לא פריך בגמ' שם על הדגים הרי הגמ' שם הביא גם הא דלא נגזרה גזירה על הדגים וצ"ע]

גודל ענין אכילת דגים

וע"פ דרוש הי' אפש"ל, דהנה ידוע גודל הענין ע"פ קבלה⁴⁹ לאכול דגים דוקא בסעודת שבת, כדאיתא בקיצור של"ה ועו"ס, והביא שם דבכתבי אריז"ל איתא דנשמות הצדיקים מגולגלים בדגים, [ע"י בני יששכר חודש סיון אות י"ח] ובפרי עץ חיים כתוב דיש הסבר ע"פ סוד שלדג עינא פקחא בלי עפעפים, ועוד כיון דהדגים לא חטאו בדור המבול וכנ"ל, ויש שנהגו לאכול דגים באצבעות על סמך הפסוק "וכל דגי הים בידכם ניתנו" [דרכי חיים ושלום אות שצ"ח וע"י כ"ז בספר פסקי תשובות סי' רמ"ב וסי' רנ"ן וא"כ י"ל דאדרבה מחמת גודל מעלתם נתייחדו שעל ידיהם יהי' עליה גדולה לנשמות ישראל בסעודות שבת, וכן לנשמות הצדיקים, וא"כ אינו חסרון להם אלא מעלה שקיבלו, דוקא ע"י מה שלא חטאו בדור המבול.

רק השפעת הטוב מגיע לים ולא הרע

עוד יש להוסיף, דהנה באמת קשה הרי הבעלי חיים שנכנסו לתיבה לא השחיתו דרכם כדפירש"י וא"כ בלא"ה לא הי' מגיע להם שימותו,⁵⁰ ובהכרח דזה רק ע"י כח הצדיק שהשפיע על חלקו בבריאה, וצ"ל דבהמות אלו שייכים לחלקו. [וכ"כ בספר אמרי דבש להגאון רבי דוב שטרנבוך זצ"ל] וא"כ י"ל דכל הדגים הושפעו ממנו ד"ל דרק השפעת הרע לא מגיע לים שהוא מקום מובדל, אבל השפעת הצדיק מגיע בכל מקום, וא"כ נתעלו הדגים מחמת צדקותו של נח וממילא שוב יש לו שליטה עליהם, וזה גופא הענין לאכול דגים בשבת ולכן נשמות צדיקים מתגלגלים בהם דרק השפעת הצדיקים מגיע להם ולא של הרשעים.

המים הוא מקום מובדל לעצמו

וביותר י"ל, דחוץ מזה דהים הוא מקום מובדל לעצמו הרי הוא גם מקום טהור בעצם, דאך מעין ובור מקוה

⁵¹ שו"ר בספר יוסף אור על ליקוטי או"ש שביאר כן בכוננת המשך חכמה הנ"ל דכיון דהא דלא חטאו הי' מחמת המצאם במקום נבדל ומקום טהרה לכן יש קנאה במעשה בראשית דלמה הם זכו להיות במקום זה יותר מבע"ח אחרים.
⁵² שמעתי מנכדו הרב אהרן הכהן ארנטרבי שליט"א.

⁴⁹ גם ע"פ הלכה יש ענין גדול באכילת דגים דוקא כמבואר בגמ' שבת ק"ח, ושי' הגר"ז הוא דחיוב דגים בשבת דאורייתא. והארכנו בזה בפורים בענין מזל אדר דגים והתנגדות המן לדגים.
⁵⁰ ובמשך חכמה החדש הובא מכת"י דבמקרה הם לא חטאו ולכ' בא ליישב קושיא זו.

ובאמת מבואר **בביצה כה**. דהסוכר אמת המים מעיו"ט ולמחר השכים ומצא בה דגים מותרים הרי דגם בדגים יש מציאות דכבר ניצודים, ובאמת זהו טעם הרמב"ם פ"ב משביתת יו"ט ה"ז שלא חילק כלל בין דגים לחיות ועופות, הגם דבמשנה חילקו דדגים אין צדין וחיות ועופות יש אופנים דצדין, ופי' מ"מ הטעם דס"ל דרשב"ג חולק על ת"ק, וס"ל דאין הבדל בין דגים וחי' ועוף, אולם הראב"ד חולק וביאר טעם החילוק כיון שהדגים מכוסים במים ממילא הם תמיד מחוסרים צידה, והא דסוכר אמת המים כבר תי' הב"י בסי' תצ"ז דמקום צר כ"כ פחות משה טפחים גם הראב"ד מודה.

ובפשטות נמצא דראיית העין מתרת הצידה ובמקום צר כ"כ גם במכוסה מים מותר, וכן מבואר לפ"ז דבמים צלולים מותר דליכא איסור צידה וגם מותר להאכילם וכ"כ המג"א (תצ"ז סק"א) אבל הט"ז סק"א הק' דאי מצד כיסוי המים מאי נ"מ במקום צר. לכן פי' דוודאי הראב"ד בעצם מסכים לרמב"ם, דגם דגים שווים לחי' ועוף, דהכל תלוי אם צ"ל הבא מצודה ונצידנו ובתיבה קטנה גם יותר משה טפחים וכדו' כבר ל"ש איסור צידה כשאין צריך להביא מצודה, אלא כוונת הראב"ד בכיסוי המים הוא לענין מוקצה דכיון דמכוסים במים ה"ה מוקצה ואסור לאוכלו, אבל בעשה מעשה לפני שבת שסכר אמת המים אז גם במכוסה מותר שאינו מוקצה. ולא נתבאר בדברי הט"ז אי מחלק אם המים צלולים או עכורים.

ובשעה"צ סק"ו הביא מח' בזה דד' הגר"ז דלענין מוקצה אין מקום כלל לחלק בעכורים או צלולים, כנראה שהבין דברי הראב"ד דמכוסים במים גורם שיסיח דעתו מהם שהם נמצאים המקום אחר לגמרי, אבל ד' הפמ"ג דגם לד' הט"ז במגולה מותר. וביאר שעה"צ דרק אם מכוסה חסר בהכנה, אבל כשהמים צלולים ורואה תמיד הדג מרחוק כמאן דמנח בקופס' הוא וא"צ כלל הכנה.⁵³

עכ"פ מבואר לדעת הט"ז, דגם באופן דליכא איסור צידה עדיין יש לאסור מטעם מוקצה, וע"ז אמרי' דאסור להאכיל לדגים ומטעם דאסור לטרוח למוקצה כרש"י ור"ן, ולא מצד חשש צידה, או דע"י איסור צידה נחשבין אין מזונותן עליך, דהרי דגים בביבר קטן ליכא איסור צידה, ואעפ"כ אין צדין אותן משום מוקצה ומטעם זה אין מאכילין אותן.

בריות שבעולם, ישראל שעמדו על הר סיני נפסקה זוהמא מהם ומן הבריות שהיו שם, חוץ מדגים שלא היו שם ולהכי אצטריכי לאליהו להודיענו אי פסקה או לא, וא"כ א"ש דלא כשר למזבח, ומאידך עי' בטור או"ח סי' קפ"א בשם שאילתות דכל דבר שאין קרב ע"ג המזבח נקרא מזוהם וכו'.

איסור צידת דגים והאכלתם בשבת ויו"ט

הנה בביצה בריש פרק אין צדין, כ"ג: מבואר איסור צידת דגים ביו"ט וגם האיסור לתת להם מזונות, ויל"ע בטעם הדבר, והאם איסור צידה ואיסור האכלה תלויים זה בזה.

ונחלקו בזה הראשונים דד' רש"י שם דאיסור האכלה הוא כיון דבלא"ה יש להם מזונות משרשי העשבים וקטן אוכל את הגדול, **ובשבת ק"ו:** פי' דכיון דהם מוקצה לא מצי למיטרח עלייהו וכן הסכים הר"ן **בביצה ע"פ ד'** הירושלמי דאין עושין תקנה לדבר שאינו מן המוכן. ותו' **בשבת** הקשו ע"ז מאוויזן ותרנגולין ויונה הרדיסאות וכן ק' מכלבים ועורבים דאין ראויים כלל ומותר להאכילן, ותו' הר"ן דמ"מ הם מוכנים לצורך האדם ומאתמול הי' דעתו עלייהו כיון שהם ברשותו וה"ה חי' ועוף בביבר קטן דדעתו עליהן וכאילו הם ברשותו של אדם, משא"כ בדגים חי' ועוף כשמחוסרין צידה שכיון שאינן מזומנין לאדם אין נותנין לפניהם מזונות. ועד"ז כ' התוס' **בשבת בשם ר"י** דתלוי אי ניצוד ועומד מדאורייתא הגם דמדרבנן אסור לצודן חשיב טפי מזונותיהן עליך, אבל אי מה"ת אין ניצודין לא חשיב מזונותיהן עליך נמצא דתלוי אם יש איסור צידה דאורייתא ויל"ע אי זה גם כוונת הר"ן בד' רש"י דבתוס' משמע דר"י בא לחלוק על רש"י ובתוס' ביצה פי' דכיון דיש איסור צידה אסור להאכילם מחשש צידה.

נמצא דלטעם א' דרש"י איסור האכלה ל"ש לצידה כלל רק אם יש להם מזון בלא"ה, וא"כ אם הם נמצאים במקום שאין להם אוכל מותר להאכילם, אבל לשאר פירושים הכל תלוי אם יש איסור צידה אלא דלרש"י ור"ן איסור צידה גורם חלות שם מוקצה מסויים לענין איסור האכלה ולתוס' זה מגזירת איסור צידה.

אי שייך בדגים ענין ניצודים ועומדים

והנה לענין איסור צידת חי' ועוף מבואר בכל הסוגיא שם דתלוי אם זה בביבר גדול או קטן או אם צ"ל הבא מצודה ונצודנו כרשב"ג, אבל בדגים משמע דאסור בכל גווני וצ"ב למה לא יתכן דגים במקום קטן מאוד שניצודים ועומדים.

⁵³ ראה עוד בשו"ת ר"י מסלוצק סי' י"ח ביאור חדש ונפלא בדברי הרמב"ם והראב"ד.

בהא דאסור להאכיל את הדגים

ובעיקר הדבר דמבואר בר"ן דאסור להאכיל לדבר מוקצה קשה הרי מבואר בר"ן סוף ביצה נא: מדפי הרי"ף ד"ה ל"ל דמה דאיתא שם אין משקין את המדבריות הכוונה לשחיטה אבל עצם ההשקאה מותרת הגם שהם מוקצים כיון דמזונותיו עליך, מבואר דמוקצה בעצמותו איננו סבה לאיסור, וכבר העיר כן הב"י סי' תצ"ח והמג"א [שם סק"ב] בסתירת הר"ן בדבר זה דבאין צדין פי' טעם איסור האכלה כרש"י דאסור לטרוח למוקצה ובסוף ביצה התיר להאכיל למדבריות, ותי' הב"י בתי' ראשון ע"פ טעם ראשון דרש"י דדגים א"צ למזונות כלל דהרי הם אוכלים שרשי עשבים ולפ"ז צריך לדון בכ"מ אם יש להם באמת מזונות, עוד תי' לפי שני ברש"י דיש איסור טירחא למוקצה לא אמרינן הכי אלא בדבר שהוא מוקצה מחמת שאינו ניצוד לגמרי, אבל בדבר שהוא ניצוד ומצוי אצלך כבהמות המדבריות כיון שמזונותיו עליך מותר להשקותן. ולשון המג"א בתי' הוא "דבבהמה כיון דמזונותיו עליך אע"פ שהיא מוקצה ואין דעתו עליו מותר להאכילה אבל דגים אין מזונותן עליו", ובפשוטו צ"ע דאם החיוב מזונות תלוי אם זה שלו מאי פסקת דהדגים אינם שלו ולמה אין מזונותן עליך וצ"ל בד' המג"א דכיוון לא' מתירוצי ב"י.

וצ"ע בהגדרת ד"ז דדגים נקראים אינו ניצוד לגמרי, דהרי בד' ר"ן ורש"י אזלינן דאין איסור האכלה מצד איסור צידה רק מצד דאינם מוכנים לו ומוקצה הן וגם בגווני דלא יהי' איסור צידה עדיין יהי' אסור וכמ"ש הט"ז, וצ"ל כהסברת הט"ז בראב"ד דכיון דמכוסין הן הרי דעת האדם מנותק ממנו יותר.

הזכירה של הבהמות והחיות

ויזכר אלקים את נח ואת כל החי' ואת כל הבהמה וגו' [ח' א']

וברש"י מה זכר להם לבהמות זכות שלא השחיתו דרכם קודם לכן ושלא שימשו בתיבה. אולם ברמב"ן כ' דזכירה שאמר בבהמות וחיות אינה בזכות שאין בבעלי הנפש זכות וחובה זולתי באדם לבדו שיש לו בחירה, ולכך פי' הרמב"ן דענין הזכירה הוא שזכר את דבר קדשו שאמר והי' העולם, והרצון שהי' לו בבריאת העולם ורצה בקיום המין. אבל לד' רש"י הזכירה קאי על הזכות של בהמות וחיות. וצ"ל פ' בדבריו דאין הכוונה שמגיע להם שכר ע"ז, אלא שרק אלו שלא השחיתו דרכם ראויים להיות ניצול לקיום המין כיון שבמציאות הם המין הטוב והיפה כיון שאין בהם פגם.

ומה שהוסיף רש"י ג"ז שלא שמשו בתיבה וע"ע פסוק י"ז דבהמה וחי' נאסרו בתשמיש, וצ"ע כקו' הרמב"ן דהרי אין להם בחירה, וצ"ל דזה נכנס בעצם טבעם דכמו שהי' בטבעם לא להזדקק לאינו מינו ה"נ נכנס בטבעם להרגיש צער העולם, וזה גופא סבה שיהיו ראויים לקיום המין, ויל"פ ע"פ משנ"ת לעיל בביאור ענין הדגים שלא השחיתו דרכם דזה הי' מכח עבודתו של צדיק, ה"נ י"ל דאותם בהמות וחיות שלא השחיתו דרכם היו שייכים בעצם לכוחו של נח שלא השחית דרכו ולכן הי' משפיע עליהם, וא"כ ה"נ לענין איסור תשמיש דזה הי' הענין להרגיש בצער העולם השפיע האיסור ממילא על בהמות אלו שג"כ לא ירצו להזדקק, וזה גופא הטעם שניצלו.

ואמר הגר"א ברזל זצ"ל דכתוב כאן דבר נפלא כמה גדול הענין להצטער בצרת הציבור, שהקב"ה הראה שאף אצל בהמות וחיות יתכן שיהי' להם בטבע ענין זה שמצטערים בשעת צרה וכן מצינו ביונה שגם הבהמות לא טעמו מאומה והתכסו בשקים.

ובאמת מצינו זכות ועונש לבע"ח לקמן ט' ה' במש"כ מיד כל חי' אדרשנו, ובסנהדרין קח: ג' שמשו בתיבה חם כלב ועורב ונענשו ומה שייך עונש לבע"ח, ובפרשת משפטים [שמות כ"ב ל'] ובשר בשדה טריפה וגו' לכלב תשליכון אותו וברש"י שם שאין הקב"ה מקפח שכר כל ברי' שנא' ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו ומ' ששייך שכר לבע"ח. ע"ע בפרדס יוסף שהאריך בזה. אבל עכ"פ זה ברור דבהמה שאין בתכונתו להרגיש הצער של הציבור מהווה פגם כמו שראינו בכלב ועורב.

הפסק עליית נח אחר המבול

ויחל נח איש האדמה ויטע כרם: [ט' כ']

וברש"י עשה עצמו חולין שהי' לו לעסוק תחלה בנטיעה אחרת. ואמר הג"ר שלמה וולבה זצ"ל [בשיעוריו לחומש] דוודאי אין לנו השגה בגדלותן של ראשונים ובפרט על נח שהעיד עליו הקב"ה שהוא צדיק תמים, ופשוט שכוונתו הי' לצורך נסכים, אך כיון שהיין הוא גם לשתי' הי' על נח להעלות על הדעת שיוכל להיות מזה מכשול, ולעסוק תחלה בנטיעה אחרת, נמצא דרך שינה מהסדר הנכון לא יותר, ומזה אפי' נביא יכול להתהפך מקודש לחול, וזה חידוש גדול שהרי נח כבר הי' בן שש מאות שנה והי' נביא, ואחרי החיים הרוחניים שחי בתיבה עשה מעשה לא נכון ובזה עשה עצמו חולין.

זה כלל גדול - שאחרי עלי' גדולה כגון במוצאי יו"כ אחרי שהתקדש עצמו למשך כל הימים הנוראים, אם עושה מעשה לא נכון, עושה עצמו חולין ולכן יש

על האדם לדעת בדיוק כמה בנים יש לכוש ומצרים ומה הם שמותם יותר משמות וסיפורי צדיקים.

להורות על אמיתות חידוש העולם

וכבר עמדו בזה הראשונים, הרמב"ן [פסוק ה'] כתב כי רצה להודיע ייחוס אברהם משם, ותולדות חם, להודיע העמים שזכה אברהם בארצם בעון אבותם, ולכן סיפר גם ביפת והפלגה להודיע סבת שינוי הלשונות ופזורם בקצוי ארץ לזמן מועט אחרי אדם הראשון, ועוד להודיע חסדי ה' ושמרו את הברית לנח כי לא כלה אותם.

עוד הביא מדברי הרמב"ם במורה נבוכים ח"ג סי' נ' כי זה יאמת לשומעים חידוש העולם, כי אברהם יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ויעיד להם על נח ובניו שראו המבול ועד רביעי על היצירה כי נח ראה אביו שראה אדם הראשון ויצחק ויעקב ראו שם העד במבול ויעקב מגיד כל זה ליורדי מצרים, גם לפרעה ואנשי דורו, והאנשים בכל דור יודעים מאבותם ד' וה' דורות מגידים מעשיהם ותולדותיהם.

אולם המעיין בד' הרמב"ם בפנים יראה⁵⁴ שעיקר כוונתו דכיון דעיקר התורה הוא להודיע שהעולם מחודש והתחלתו הוא עם אדם אחד ועד משה יש 2500 שנה בקירוב, ואילו נאמרה רק הודעה זו בלבד הי' האדם מסתפק בזה במוצאו את בני האדם נפוצים בכל העולם ועמים שונים וריבוי לשונות רחוקות זו מזו מאד וזה הי' מחזק הדעה שהעולם עומד כבר מזמן רב ולא התחיל עם אדם אחד, לכן סילק את הספק ביחסו את כולם ואיך הסתעפו והשמות שלהם וימי חייהם ומקום מגוריהם והסיבה שנפוצו ע"פ תבל, והסבה שגרמה לשינוי לשונותיהם ושבתאמת היתה ראשיתם במקום אחד ושפה אחת שכך צריך להיות כיון שכולם מבני אדם אחד. ע"כ דברי הרמב"ם.

ורמב"ן בדרשת תורת ה' תמימה ד"ה ועוד פי' דבריו יותר דמתחלה הביא מהלך שלו, ורק בסוף הביא ד' הרמב"ם. וזה תו"ד: דהתורה מאירת עיניים אפי' בסיפורים ומעשיות שבה שכולם חכמה גדולה ושורש אמונה שהרי אתה יודע מפשטי הכתובים שעמרם אבי משה ראה לוי, והוא למד תורה משם בן נח, כי בן חמישים הי' יעקב כשמת שם בן נח, ומשה רבינו הי' מכריז במצרים לעם ישראל עם עצום ורב שגדל בין החרטומים והמכשפים והוברי שמים ואמר בפרסום "אבי הגיד לי כי אבי אביו או זקינו של אבי אביו ראה בריאת העולם" והיינו שהמבול נחשב כמו בריאת העולם

להתעסק בסוכה מיד אחרי יו"כ, דאם עושה אדם מצוה מיד, הוא נשאר בקדושתו, וכן אחרי כל מעשה מצוה שאדם מתקדש בו, כגון תפלה, או אחרי שבת, יש ליהדר במעשה שעושה שח"ו לא יעשה עצמו חולין.

והנה ברמב"ן ורבינו בחיי כתבו דכאן בפרשת זו יש אזהרה יותר גדולה על שכרות מכל נזיר, כיון שגם בנח שהי' צדיק גדול נכשל כש"כ לאנשים פחותים, וא"כ כיון דפרשת זו בא להורות רוע היין א"כ אדרבה מבואר מזה גדלותו של נח שעל ידו יהי' לימוד המכשול של יין.

והגרא"י ברזל זצ"ל אמר דכאן מבואר א' החילוקים בין נח לאברהם, דבנח נרמז ענין הפסק בעלייתו, אולם באברהם הי' כסדר מתעלה, וגם בזקנותו חידש לו הקב"ה עבודה חדשה וא"ל התהלך לפני והי' תמים דאתה עדיין בעל מום לפני ונתחדש לו שם חדש אברהם. [וראה מש"כ להלן בריש פרשת לך לך בענין הליכתו ועלייתו של אברהם ממדרגה למדרגה]

ולדברי החת"ס שהבאנו לעיל [ו' י"ג עה"פ כי מלאה הארץ חמס מפניהם] דנח התנהג בחמס לעניני גופו כדי שלא יושפע מאנשי דורו, והקב"ה לא הי' מרוצה מזה, י"ל דהבין מזה דכוונת השי"ת שיהנה יותר מן העולם דע"י הנאתו ואכילתו ישפיע בזה ברכה על העולם, וכמ"ש עה"פ והי' לך ולהם לאכלה, וכיון שידע כוחו של יין החליט ליהנות מזה בתחלה כדי להכניס כח הברכה ביין, אולם מה שלא ידע הוא כפי שהי' אומר הגרי"ד סולובייצקי זצ"ל בשם השפ"א "נישט דער גלעזל איז גרעסער געווארן נאר די קאפ איז קלענר געווארן" [שלא הכוס נתגדל רק הראש נתקטן], ואחרי המבול גם שתי' מועטת כבר הי' בכוחו לשכר.

טעם אריכות תולדות בני נח

ואלה תולדות בני נח שם חם ויפת וילדו להם בנים אחר המבול: [י' א']

הנה כל קאפיטל י' שיש בו שלשים ושתיים פסוקים הוא רק לפרש תולדות משפחת בני נח וכמ"ש בפסוק האחרון "אלה משפחת בני נח לתולדותם בגויהם ומאלה נפרדו הגוים בארץ אחר המבול" ופסוקים אלו הם המאריכים לנו יותר את פרשת נח.

ואנחנו לא נדע למה לנו לדעת כל השמות האלה של בני נח בפרטות, הרי מספיק הי' לדעת בנו של שם כדי לדעת ייחוסו של אברהם, וכן באופן כללי שמצרים וכנען הם מחם, ושיפת הי' לו בנים וא"צ לדעת בפרטיות כל אחד ואחד. ועכשיו כל זה נעשה חלק מתורה הקדושה וחובה

⁵⁴ הערת הגרי"ד שלזינגר שליט"א.

כאן כתוב המספר של שבעים אומות

והנה רבינו בחיי כאן מאיר את עינינו בענין זה, שכתב דבאמת אם נמנה מס' האומות נראה שכתוב כאן שבעים אומות [י"ד בני יפת ⁵⁷, ל' בני חם, כ"ו בני שם] וא"כ יש ללמוד כי שבעים אומות יש בעולם וכל אומה ואומה יש לה לשון בפני עצמו שהרי הכתוב הזה בא ולמד שנתפרדו כל אחד איש ללשונו, כלומר שקבעו כל אחד לשון לעצמו, ולכן תמצא תולדות הפרשה הזאת שבעים כנגד שבעים נפש שירדו אבותינו למצרים, וזה מה שאמר הכתוב בפרשת האזינו [דברים ל"ב ח'] "בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם" ביאורו מעת שנפרדו בני אדם בעולם הוא מש"כ כאן ומאלה נפרדו, מאותו העת יצב גבולות עמים, הש"י הציב בעולם שבעים אומות למספר בני ישראל הם יורדי מצרים שהיו שבעים נפש וע"כ לא אמר למספר בני יעקב כי ה' במשמע י"ב שבטים.

קיום שאל אביך ויגדך וגו'

ונמצא דבעיון בפסוקים אלו אנו מקיימים מש"כ שם [פסוק ז'] שאל אביך ויגדך ויאמרו לך בהנחל וגו' היינו שיש לנו להתבונן בד"ז מה שהקב"ה קבע בתחלת הבריאה שבעים אומות כפי מספר שבעים נפש של כלל ישראל, וע"ע ברש"י בפרשת האזינו שם כתב דקאי ע"ז שאחרי שהציף ה' את דור הפלגה לא העבירן לגמרי מן העולם אלא העמידן בשביל מספר בני ישראל שעתידין לצאת מבני שם, אלא שסיים רש"י "ולמספר שבעים נפש של בני ישראל שירדו למצרים הציב גבולות עמים ע' לשון". ומשמע דכדי שיוכל הקב"ה להעמיד כלל ישראל הוצרך להשאיר מדור המבול ודור הפלגה שבעים אומות מבני חם שם ויפת. וצ"ב דל"ל שבעים אומות בשביל להעמיד כלל ישראל וכי בשביל שלבני"י יש שבעים נפש צריך שבעים אומות אצל הגוים. וגם מה יש כ"כ יש להעמיק בזה שצריך לשאול את אביך וזקניך.

שבעים נפש לשלוט על שבעים אומות

והביאור בד"ז הוא כמ"ש באור החיים הק' שם עה"פ בהפרידו בני אדם היינו שלא עשה ה' כל האומות ביד שר אחד אלא הפרידם ונתן חלק לכל שר ושר ואופן החלוקה היתה למס' בני"י, והטעם כי כל מעשה ה' עשה זה לעומת זה טוב ורע, וכל נפשות שבנבראים נטע ה' מב' אילנות אילן א' טוב ואילן אחד רע, אילן הטוב הוא

ומי שמודה במבול בע"כ מודה בבריאת העולם, ועוד שהי' שם בן נח שראה אדם הראשון ⁵⁵ היודע בעצמו שהי' יחיד בעולם בלי אב ואם, ובוודאי אם הי' הדבר שקר ידעו הכל כן והי' מוכחש וכלנו נדע מפי זקיננו המעשים המפורסמים שהי' לפני ב' וג' דורות ויחוסינו ובתינו ונחלתינו, ומי בנה בית פלוני, ואפי' הסיפורים אנחנו מספרים מהם תמיד וא"א לכזב בדברים גדולים כאלה, ועוד שפירסם הכתוב כל האומות ויחוסיהם ובני המדינות כללו של דבר כל סיפור ספר בראשית מאיר עינינו באמונת החידוש וכמ"ש הרמב"ם במורה נבוכים.

ע"כ ד' הרמב"ן. [והובאו חלק מדבריו בשו"ת חת"ם יו"ד שניז [התשובה האחרונה ביו"ד] ⁵⁶ שכתב "דכל מש"כ בתורה אנחנו עידי ראי' [חוץ מפרשת בלעם] דגם חידוש העולם ומעשה נחש בג"ע ומבול והפלגה כבר כ' רמב"ן בס' דרשות הרמב"ן הרי ראה אדה"ר את עצמו יחידי בלי אב ואם ומעשה ג"ע וגירושו, והוא דיבר פא"פ עם שם בן נח רבו של יעקב אבינו והוא סיפר לבניו ועמרם שמע מלוי ואמרו לבניו משה ואהרן וכל הדור ההוא קיבלו כן מאבותיהם ובכל הדורות כל הנעשה לזקן זקנים הרי הוא כאילו נעשה בפניהם ממש וא"א להכחיש זה במעשיות וסיפורי התורה ע"ש עוד]

הרי דגם רמב"ן וגם רמב"ם כתבו דנכתב כדי לחזק אמונת החידוש, אבל מטעמים שונים, דלרמב"ן זה כדי שנוכל לדעת סדר השנים ושלכן יתכן דמשה רבינו העיד מזקיניו שראה אחד שראה את המבול, ולרמב"ם זה לפרש איך נתפזרו כ"כ הרבה גוים בכל העולם, וגם הרמב"ן הוצרך לד' הרמב"ם דלטעם רמב"ן הי' מספיק אם נדע הייחוס של אברהם בעצמו וסדר השנים ונדע שיתכן שיעקב ראה שם ועבר שהם ראו את המבול ושנח ראה את אדם הראשון, ולא הי' צורך לשלשים ושתיים פסוקים שנמנו כל שמות בני חם ויפת בפרטות, אבל לרמב"ם א"ש דע"ז ידענו מאין היו ריבוי הגוים והלשונות שנתפזרו בכל קצוי תבל.

⁵⁵ מש"כ כאן רמב"ן דנח ראה אדם הראשון, [ובחת"ם שהובא לקמן כ' עוד יותר דאדם דיבר עם שם בן נח] כ"כ גם הטור עה"ת י' ה' בשמו, וכ"כ בספר צדה לדרך בהקדמתו, ובדרשת הר"י בן שועיב פרשת נח ד"ה ואמר שלמה, והקשו בקובץ עיון הפרשה דצ"ע טובא דהרי אדם הראשון נפטר בתתק"ל לאלף הראשון ונח נולד בשנת נ"ו לאלף השני כמבואר לפי חשבון השנים וא"כ איך ראה נח את אדם, ובאמת ברמב"ן עה"ת כאן שהעתיקו בתחלת דברינו כתב כי נח ראה אבינו שראה את אברהם וצ"ע.

⁵⁶ בתוך מאמר המוסגר אביא מה שראיתי בספרו של אאמור"ר שליט"א סופרי המלך על מן החת"ם עמוד תקמ"ט שהעתיק ממאמר לתולדות ר"ש סופר אב"ד קראקא שהופיע בעתון מחזיקי הדת שכותב על ייחוסו של רבינו שהי' נכד הגה"ק בעל ילקוט שמעוני עד מאורן של ישראל הרמב"ן הקדוש. וכתב אאמור"ר שליט"א דאמנם ידוע מש"כ בס' תהלה למשה [ובס' הגה"ק בעל ישמח משה עמ' של"ד] בשם הייטב לב שזקיניו בעל ישמח משה אמר שמן החת"ם הי' שורש נשמתו נשמת הרמב"ן. אולם פרט זה שהחת"ם הי' נכד הרמב"ן לא מובא בשום ספר מתולדות מרן ופרט נאה כזה הי' מן הצורך להביא והשמטה זו מוכיח שאינו נכון לכ' ובלא"ה יש שיבושים במאמר הנ"ל.

⁵⁷ הנה בטור או"ח סי' תרס"ג כשמבאר כמה קרבנות מוספין צ"ל בכל יום דסוכות שהפרים מתמעטין והולכים, כתב סימן שלא תטעה, דלעולם הפרים והימים ביחד הם י"ד, ופשוט מס' י"ד שווה לכבשים, אולם הגרי"ד שלזינגר שליט"א הציע דמרמו ליי"ד הראשונים של הע' אומות שהם בני יפת.

אדם הראשון אילן הרע הוא ס"מ אדם בליעל, וכשחטא אדם הראשון ונתערב רע בטוב חזרו להיות יוצאים מאדם הראשון גם נפשות רעות עד שיצאה נפש אחת טהורה שבה כלולות כל הנשמות הקדושות ונתברר האילן הטוב מחדש וזהו יעקב אבינו עליו השלום, ואילן זה יש בו שבעים ענפים, והם ע' נפש שירדו למצרים וע"כ כאשר הפריד ה' האומות הציב גבולם למספר בני ישראל עשה מהם ע' נגד ע' ענפי הקדושה והכוונה בזה כדי שיהי' כל בחינה ובחינה של כל ענף מענפי הקדושה מושלת על שכנגדה בחלק הרע וזה סוד רגלים יורדות מות שרגלים של הקדושה דורכים על ראשי הקליפה ונמצאים ענפי יעקב שולטים ומולכים על האומות. וע"ז כתוב "כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו" כי כיון שהאומה אשר בחר לו ה' שיהי' הוא המושל עלי' הם ישראל לזה נתכוין ה' והמליך ונישא את בני ישראל על כל הגוים, וזהו יעקב חבל נחלתו דחבל הוא ראש הנחלה ע"ש עור. ע"כ דברי האור החיים הק'.

ובשם משמאל שם בשנת תרע"ו כתב "דכל נפש משבעים נפש הי' בידה לתקן את האומה שהיא דוגמת נפשה, היינו שבמה שהיא עצמה נמשך אחר השי"ת בכל כוחות נפשו המשיך ג"כ האומה שהיא דוגמת נפשו בלי אומר ובלי דברים. וכן אח"כ כשנתחלקו ע' נפש לס' ריבוא נתרבו נמי האומות ונתחלקו כעפרות תבל, וכל איש ואיש מישראל תולין אלפים ורבבות מהאומות שהם שייכים לשורש נשמתו לתקנם, או כאשר לא יאבו לשמוע ינטל מהם הניצוץ הקדוש המחי' אותם וישובו כלא הי', וע"כ במה שאמר זכר ימות עולם וגו' היא מצוה לזכור זאת כמו שאר המצוות שיש בהן זכירה כמו שבת ומחייית עמלק, והיינו שמצוה על האדם לזכור מה שתלוי בו, ואם יזכה אשריו שהכריע את עצמו ואת אלפים ורבבות נפשות או נצוצות קדושים לכף זכות, ואם לאו אוי לו שהכריע וכו' וכאשר האדם ישים זאת תמיד אל לבו יהי' בהכרח נוטה תמיד לזכות.

ודברים נפלאים כ' שם במאור ושמע [נד"ה או יאמר] דאחרי דור המבול ודור הפלגה חשב ה' עצה שלא יוכלו הרשעים לסלק שכינה מתחתונים, לכן נתן ע' נפש דיעקב עליון על כל ע' אומות וע' שרים שלהם תחת ע' נפש ושכל אחד מיוצאי ירך יעקב ישלוט על אומה אחת וע' נפש רמוזים בע' רבתי של שמע, וע' רבתי של תיבת "ועד" של ברוך שם כבוד וכו' וזה כוונת חז"ל שבני יעקב אמרו שמע ויעקב ענה ברוך שם וכו' וזה נרמז בעולם חסד יבנה, כי בכל דור גם אם יתרבו הרבה הם כולם בכללות ע' נפש, ויש בכל דור ע' צדיקים נגד ע' זקנים ומשה ואהרן על גביהם דבל דור יש צדיקים בבחי' משה ואהרן, ועולה מס' ע"ב כמס' חס"ד ועליהם קיים

בנין העולם, ויש להם כח להכניע האומות ושריהם, שלא יוכלו להרע ולעכב כבוד שמים. ונגד זה חיבר רבינו הקדוש ס' מסכתות כי כשחברו כבר היו מוכנעים עשרה אומות והכנע בהם הס' הנשארים⁵⁸ ובחז"ל יש לעולם ל"ו צדיקים ככ' בזה"ק [תיקו"ז נ:] וכמרומז בפסוק אשרי כל חוכי לו. וכמננין זה עולה ש"ס בבלי להכניע בהם האומות בחז"ל אשר צריך להכניעם. וזה נרמז בפסוק ע"כ קרא שמה בבל כי שם בלל ה' שפת כל הארץ שכל האומות נכללו בשם בבלי ובסנהדרין כ"ד. דקאי על תלמוד בבלי. וזה"פ בהנחל עליו גוים כשהחלו הגוים להפרידו בני אדם היינו להפרד מאתו ית', אז יצב גבולות עמים למס' בנ"י שיהי' בני יעקב ע' נפש והם חלק ה' וא"א להפרידן מאחדותו ית' בשום אופן שהרי הם קשורים כמו חבל ועי"ז יכולים למשוך אל הקב"ה כל הע' אומות. ע"כ דברי המאור ושמע.

הרי דכתוב כאן יסודות העבודה שלנו בחיים, שכל עיקר קיום כל שבעים אומות בעולם, הוא כדי שנוכל לשלוט עליהם, ועצם התחלקות בני ישראל לשבעים בחינות הוא גופא כדי שנסלוט על שבעים בחינות של האומות. ועכשיו כבר נתחלק כל בחינה לאלפים ולרבבות כמ"ש בשם משמאל וכל אחד מאתנו אחראי על בחינה מסויימת של האומות העולם. ויתכן דלכן נתפזרו ישראל בגלות לכ"כ הרבה מקומות כדי שיגיעו כל השבעים בחינות של כלל ישראל לכל השבעים בחינות של הגוים, ובכל מקום שהם יתקנו אותה בחינה ולכן כשגרים שם הם נעשים חלק מן האומה ויש להם המהלך המחשבה והשפה והמנטלטי של אותה מדינה, כמו שיש יהודי אנגלי ויהודי אמריקאי ויהודי שווייצרי שיש לכל אחד מהם טבעים מיוחדים, וכ"ז כדי שבהתחזקם בתורה ועבודה במקום ההוא, הרי הם מגבירים הבחינה הקדושה ההיא על הטומאה.

מציאות וקיום כל הגוים הוא מפרשה זו

ויש להוסיף דכיון דאסתכל באורייתא וברא עלמא כל עיקר קיום שלהם בעולם הוא ע"י שכתוב השמות שלהם בתורה, דעי"ז יש להם יניקה רוחני אבל אילו הי' כתוב בתורה רק באופן כללי שנשארו תולדות לשם חם ויפת לא הי' קיום כלל לשבעים אומות מחולקים, ונמצא דפרשת נח הוא המעמיד של כל הגוים עד היום הזה ולא בחנם נקראו הגוים "בני נח" חוץ ממה שהם נכדים מנח דעיקר קיום שלהם בא מפרשת נח בתורה.

⁵⁸ בזה יש ליישב מה ששינוי במדרש הגדול כאן שיש שישים אומות בלבד שנא' שיה"ש ר' ח' שישים המה מלכות, ובפשטות כיון שעשרת האבות היינו אלו שנזכרו בניהם אינם מן המנין, אולם למאור ושמע י"ל כיון שעשרה אומות עומדים להתקן מהרה.

ביאור מה שנקראו ישראל עברים

ולשם ילד גם הוא אבי כל בני עבר אחי יפת הגדול: [שם כ"א]

וברש"י אבי כל בני עבר הנהר הי' שם. יל"פ דבריו ע"פ הרמב"ן כאן דמש"כ כאן עבר אינו שם אדם שהוא אביו של פלג, כי למה יזכירו הכתוב יותר מכל בני שם אלא הכוונה לעבר הנהר שמשם בא אברהם אבינו כמבואר ביהושע כ"ד ב' וכלומר שאביהם של כל היושבים בעבר הנהר הי' שם. עוד פי' הרא"ם דנתק' לו דלמה דוקא בשם כ' שהי' אבי משפחה הרי כאו"א אבי המשפחה היוצאת ממנו.

אולם לפי פשוטו הכוונה ששם הי' אבי כל בני עבר היינו עבר אביו של פלג, וכ"פ הרד"ק, והראב"ע פרשת משפטים [שמות כ"א ב'] עה"פ כי תקנה עבד עברי כשהאריך בביאור מש"כ בכל מקום בתורה עברי דקאי על ישראל דוקא כתב "ובלי ספק כי פירוש אברם העברי [לקמן י"ד יג] שהוא מבני עבר עליו כתוב אבי כל בני עבר" דאי הכוונה מעבר הנהר הול"ל "עברי נהרי" אי לא דנקט דרך קצרה בעבור שמצינו ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר. ולדבריו קשה למה נקט עבר דוקא מכל בני שם.

בני עבר החזיקו בשפה וצורת החיים של

הסבא עבר

ופי' בזה מוח"ז הג"ר יצחק צבי שרייבער זצ"ל⁵⁹ בספרו שוקל וסופר סי' כ"ג די"ל דעבר הי' האחרון שבשלשלת היוחסין לאברהם אבינו אשר בימיו עוד דיברו לשה"ק שהרי בזמן בנו פלג נפלגה הארץ ונתבלבלו הלשונות, אולם פלג הוא זה שהחזיק בלשון עברי של אביו ומסרו לבניו ובני בניו עד אברהם אבינו אבל יקטן וכל דור הפלגה עזבו לשון אביהם ודיברו בלשונות חדשים. ויש להוסיף דברי הספורנו כאן דכל המחזיקים בדעות מציאות הקל ויכולתו והשגחתו נקראו עברים, ע"ש עבר שהשתדל להבין ולהורות בזה, ולכן גם שם נקרא אבי כל בני עבר, היינו שהוא מלמד כל בני עבר כי המלמד נקרא אב והתלמידים נקראו בנים. ועד"ז כ' בתוס' השלם אות א'. עכ"ד.

ויש להמתיק דברי מוח"ז זצ"ל דהצורה איך יכלו להחזיק מעמד נגד הזרם שדיברו בשפה אחרת והי' להם

השקפות אחרות, הוא במה שנקראו ע"ש עבר ותמיד השרישו בבניהם אחריהם שאנחנו מבני עבר שדיבר בשפה אחרת מכל העולם ותמיד דמות הסבא שלהם "עבר" הי' נגד עיניהם, ועי"ז גם נפרדו מכל העולם בצורת החיים והחזיקו מעמד נגד הכפירה והע"ז ששררה בעולם, נוי"ל בדרך צחות ששם משפחתם הי' עברין וזה הי' ענינו ושורשו של בית המדרש של עבר איך להחזיק מעמד נגד כוחות הרע וכדכ' ר"פ ויצא בשם הגר"י קמינצקי זצ"ל דלכן הלך יעקב לשם לפני שהלך ללכן. וא"ש לפ"ז הא דנחלקו במדרש לך לך פמ"ב ח' בביאור "אברהם העברי" דלד' ר' יהודה היינו דכל העולם מעבר אחד והוא מעבר אחר ולר' נחמיה שהוא מבני בניו של עבר, ולהנ"ל שניהם ביסודם אחד, דמה שהתייחס אחר עבר ושפה שלו זה גופא נתן לו הכח והאומץ להחזיק מעמד נגד כל העולם.

וי"ל עוד דלכן קרא עבר לבנו פלג "כי בימיו נפלגה הארץ", ומבואר ברש"י דזה הי' בגדר נבואה למה שיקרה בימיו, וצ"ע וכי נביא גדול כעבר יתן שם סתם ע"פ מה שיקרה בתקופה שלו, ולהנ"ל י"ל דרצה להשריש בו שידע "כי רק בימיו נפלגה הארץ" דהיינו שיחי' תמיד עם ההכרה דענין ההפלגה הוא דבר שנתחדש בימיו אבל פעם לא הי' כן וא"כ יש לו להחזיק במסורת אבותיו ולא להתפתות אחרי דרכי ההפלגה והפירוד, ולזה זכה באמת להעמיד דורות שממנו יצא אברהם אבינו וכל בני ישראל.

וכמה נאים הדברים למי שאמרם מוח"ז זצ"ל אשר תמיד הקפיד לדבר דוקא בשפה האידיש ולהתרחק מכל סממני והשקפות של הגוים, וכשהי' מבקר בא"י לא הי' ניח"ל גם בשפה ה"עברית" וזה הי' רק סימן לכל השנאה שהי' לו לכל ה"גויאישקייטן" שנכנס למחנינו, וכאב לו זה שאוהבים לחקות את הגוים והי' אומר הרבה "מה צריך את זה למה זה חסר בכלל", והי' חוזר על מה שאמו ע"ה היתה אומרת ש"גוי הוא פושע" "הוא הדבר הכי גרוע שיכול להיות". וסיפר בנו הג"ר ישכר שליט"א בהספידו שעשרות שנים הי' אומר פרשת האזינו כל יום אחר שחרית, וסיפר הטעם כיון שגדל בילדותו בוועץ לפני המלחמה ולא היתה לו ברירה והי' צריך ללמוד בכיתה אחד עם גוים שחיו חיי פריקת עול דלית דין ולית דיין, ואע"פ שלא הי' לו קשר אתם שהרי שנאו אותו כי הי' יהודי, אבל עצם המציאות שהי' אתם הכניס אצלו קרירות בדקי דקות לכל החיים. ולכן הרגיש צורך לומר פרשת האזינו כל יום, שהוא עדות על שכר ועונש ויסודות האמונה ובטחון בה', וכל יום הי' מרגיש צורך להכניס יסודות הללו כדי לשרש את הגויאישקייטן, לשרש את הכפירה דלית דין ולית דיין.

⁵⁹ דור חמישי למרן הכתב סופר ודור שישי למרן החת"ס גלב"ע ח' כסלו תשפ"א ומנו"כ בהר הזיתים. ובנו הג"ר ישכר שליט"א חתן מרן הג"ר משה שטרנבוך שליט"א הו"ל ספר שוקל וסופר אחר פטירתו ע"פ צוואתו ואמר שהרגיש בעת עריכתו שרוח אביו עומד עליו.

הנה זה ממש ענינו של "עברים" שמרגישים כסדר שצריך להתרחק מכל העולם ולדבר בשפה אחרת ומזה גופא נולדים בנים ונכדים כאברהם אבינו.⁶⁰

חטא וענין דור הפלגה

ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים וגו' ויאמרו איש אל רעהו וגו' ויאמרו וגו' [י"א א' והלאה]

הנה פשטות הכתובים מורה, דהיי' להם מעלה שכולם ידעו לשון אחד והבינו איש את רעהו, ולכן אמרו איש אל רעהו עצות, וכל כוונתם הי' שרצו להשאר ביחד שלא יהיו נפוצים ע"פ הארץ, ולכן חיפשו מקום להיות ביחד, ורצו לבנות מגדל גבוה אחד שיהי' להם לשם ושכולם ישארו שם. אבל הקב"ה לא הי' מרוצה מזה לכן בלל את לשונם ועי"ז לא הבינו איש את רעהו וממילא נפוצו ע"פ הארץ.

ולא מובן איזה חטא הי' להם בזה, ומה כ"כ רע להיות ביחד, והרי חייבים אנו להתבונן מה הי' חטאם דהרי כן אמר לנו משה רבינו בפרשת האזינו "זכר ימות עולם בינו שנות דור ודור וגו' בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם" וגו' [דברים ל"ב ז'] ופירש"י דקאי על חטא דור המבול ודור הפלגה. וכבר הבאנו לעיל מדברי שם משמואל פרשת האזינו שנת תרע"ו דזה מ"ע דזכירה כמו זכירת שבת וזכירת מעשה עמלק.

ורמב"ן כתב דרודפי הפשט [היינו אבן עזרא ורד"ק] אכן פירשו כן שכל כוונתם היו להיות יחד מחוברים ולא יפוצו, כיון שלא סיפר עליהם ענין אחר. והק' הרמב"ן דא"כ היו טפשים, כי איך תהי' עיר אחת ומגדל אחד מספיק לכל העולם, אי לא דלא כווננו להרבות זרע, ולכן פי' דכוונתם הי' לקצץ בנטיעות והוא ע"פ סוד.

גם **הרשב"ם** נתק' איזה חטא הי' בזה, ותי' לפי שצוים הקב"ה פרו ורבו ומלאו את הארץ, והם לא רצו למלאות את הארץ, וספורנו פי' שהם רצו להמליך את נמרוד שיהי' למלך על כל מין האנושי, והמגדל מחמת גודלה יצא לה שם, שתחשב לאלהי האלהים אצל כל בני האדם ואלי' ידרשו כולם, ועי"ז מי שימלוך שם ימלוך על כל

⁶⁰ ובענין לענין באותו ענין, יש להזכיר מלחמת רבותינו שלא לערב בשיבה לימודי חול, גם מו"ז הגר"י בנציון זצ"ל ביחד עם רבני אנגלי' נלחמו נגד איזה רב שרצה לפתוח באנגלי' ישיבה עם לימודי חול, ושמעתי שגם ערך מכתב לרבני בית ספר הזמונים בלונדון שעיקר לימודם לימודי חול, והוסיפו הרבנים דשם עוד שעה וחצי בסוף היום ללימודי קודש כדי להכניס לישיבה, וקראו לאותם שעות stream yeshiva [- זרם ישיבת] וכתב להם מו"ז שאסור לקרוא כן כיון דסו"ס זה בצירוף לימודי חול, ושם ישיבה הוא רק כשהוא על טהרת הקודש בלי שום תערובת חול.

מין האנושי, והקב"ה חשש שאם יהי' ע"ז אחד כללית לא יפנה אף אחד מהם אל הבורא, משא"כ כשכל א' יחשוב שיש אלוקי האלהים שמסכים לדעתו א"כ יהי' מח' ביניהם, ואולי יהי' א' שיגיע לאמת. וכ' הספורנו [בפסוק ו'] יסוד גדול כי הצורה איך הקב"ה מפיר עצת הגוים ומניא מחשבות עמים הוא ע"י שעושה ביניהם מחלוקת אם לסבת הדתות או לסבת הלשונות.

וברש"י מבואר דחטאם הי' שרצו לעלות לרקיע ולהלחם עם הקב"ה דלא כל הימנו שיבור לו את העליונים, או שרצו לעשות סמוכות לרקיע שלא יתמוטט.

עכ"פ עיקר מכוון הפי' הוא שהי' כאן גדר מרידה וכפירה בהקב"ה וכחטא ע"ז וכך התבאר בדברי ב"י הובא בחיד"א, שהבאנו בתחלת הפרשה דדור המבול הי' חטאם בעריות, ודור הפלגה בענין עבודה זרה, ועי"ז רומז נח צדיק תמים צדיק לענין עריות, ותמים לענין ע"ז.

מהפסוקים משמע דהעיקר בענין פגם הדיבור

אולם צ"ב דלשונות הפסוקים מורה דהכל סובב והולך בענין הלשון. דמתחלה הי' שפה אחת וכתוב ויאמרו איש אל רעהו הבה נלבנה וגו' ויאמרו הבה נבנה לנו עיר וגו' ולא כתוב כלל שעשו משהו, וכ' וירד ה' לראות מה שבנו והרי לא כתוב כלל שבנו, ואח"כ בלבדם לשבעים לשונות הרי דעיקר הנקודה הוא הדיבור והלשון.

עוד צ"ב דממש"כ שפה אחת, ופירש"י לשון הקודש, מ' דעצם הדיבור בלשון הקודש הי' חלק מהעצה והאפשרות לעשות מה שרצו, וצ"ב מאי נפק"מ איזה שפה דיברו, העיקר הוא שהבינו אחד את השני, וכן מה איכפ"ל אח"כ שבלבל לשונם הרי מסתמא אח"כ יכול כ"א ללמוד שפת השני ולדבר ביחד ולהתאחד לעשות מה שירצו.

דור המבול ודור הפלגה ברית מילה וברית הלשון
והשפ"א מאיר בזה את ענינו, דדור המבול ודור הפלגה הם ענין שתי בריתות ברית המעור וברית הלשון, וכיון שנקראו בריתות יש להם התקשרות באחדות, וצריכין לסיוע להוציאן מן הכח אל הפועל, וצריכין שמירה ולא לחנם נכשלו הראשונים בזה, והקב"ה נתן לנו ברית מילה לסיוע לתיקון המעור והתורה לתיקון הלשון, כי כח הדיבור עושה תולדות והתחדשות כמו המעור שמוליד וממשיך נשמה מן השמים, כן הדיבור אם הוא כראוי בדחילו ורחימו כמו שהיו בראשונים. ודור הפלגה הי' להם שפה אחת והי' להם כח הלשון, שנק' מדבר מלשון מלכות והנהגה שיש בכח הפה לגזור ולעשות

לשון הקודש הוא לשון בעצם

ובזה א"ש מה הי' ההבדל אם ידעו לשון הקודש או אח"כ שבלבל שפתם, וכדביאר היטב הגרא"י ברזל זצ"ל בספרו **עיוני רש"י** דהרי חלוק לשון הקודש משאר לשונות דכל הלשונות אינו לשון בעצם רק הסכמת האומות על כל דבר לתת לו כינוי, משא"כ לשה"ק הוא בעצמותו לשון והיינו שאם אומרים **לחם** בלשה"ק אי"ז רק כינוי לדבר מאכל שנקרא לחם, אלא שיש במלת לחם כל השורש והקיום של מציאות הלחם, ואפשר לדעת מזה כל הסגולות והנפלאות שהטביע ה' בלחם, וכן מבואר ב**פוסקים** **סי' ס"ב וסי' ק"א** דתפלה בכל לשון הוא רק אם מבין, אבל בלשה"ק גם באינו מבין, ועי' לשונו של ה**ביאור הלכה** **סו"ס ק"א** בטעם ד"ז, וכן בנדרים ונזירות כתבו הראשונים ריש נדרים וריש נזיר דכינויי נדרים ונזירות בלשון הקודש מהני גם באינו מבין. ועי' **רשב"א ואורח מישור ריש נזיר**, וע"כ דור הפלגה שדיברו בלשון הקודש הרי החכימו לדעת סודות הבריאה ועי"ז רצו לעשות מה שרצו, וגם הדיבור בלשה"ק מביא לאחדות מכיון שיסודו אינו מצד הסכמת בני אדם אלא שזה לשון שהקב"ה ברא בו את העולם ודיבר בו עם נביאיו, וממילא יכלו לעשות מה שרצו. ובפרט אי נימא דגם ידעו את הסודות שבאים מצירופי לשה"ק.

ונראה דהמסכתא בש"ס היותר מסוגלת לענין זה הוא מס' נדרים, שעיקר ענינה בפרט בהתחלת המס' הוא כוחה של דיבור ולשון הקודש והלשונות שבדו חכמים, ולמדנו שגם התחלה של דיבור יהודי הוא כבר יד לדיבור שלם, וי"ל בדרך צחות דלכן דוקא בנדרים יש פי' ר"ן שהוא מסתמא יחיד בראשונים שכ"כ עשיר בהסברת הדברים, [באמת גם רשב"ם ב"ב] כיון שע"י מס' נדרים מתקנים הלשון והדיבור.

הפטרה לפרשת נח**החובה להתפלל בעת צרה גם אם לא יועיל**

כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ וגו' [ישעי' נ"ד ט']

ובזוה"ק **פרשת נח** "אמר לו נח ולי מה אתה עושה וכו' ולא ביקש רחמים על העולם, ירד מבול והכרית בני העולם ולפיכך מי נח כתיב מי נח וודאי שבו הי' תולה שלא ביקש רחמים על העולם". [עי' בדברינו בתחלת הפרשה שצטטנו כל דברי הזוה"ק ומש"כ בזה]

התחדשות, כמ"ש הבה נבנה וגו' [שרק דיברו להכין עצמם לזה] ואח"כ כ' וירד לראות אשר בנו, ולא נזכר עדיין הבנין, מ' שבזה הדיבור עשו בנין וכו' וכוונתם לא הי' לטוב ולכן ניטל מהם כח הדיבור וניתן לבני' בכח התורה וכו'. [תרנ"ד]

עוד כ' במקו"א דהנה כח הדיבור הוא עיקר מעלת האדם וכ' השמים כסאי והארץ הדם רגלי איזה בית אשר תבנו לי וגו' אל זה אביט וחרד אל דברי וגו' והקב"ה הרי רוצה שיהי' לו דירה בתחתונים, ולזה נתן הקב"ה כח הדיבור שנא' ואשים דברי בפיו וכו' לנטע שמים וליסוד ארץ, והכל בכח כ"ב אתון דאורייתא, אביט הוא כ"ב דהקב"ה הביט בתורה כמ"ש כמ"פ וירא אלקים כי טוב ואין טוב אלא תורה, ושמים הוא תורה שבכתב וארץ היא תורה שבע"פ, ועי' **התורה יכולין לבנות ביהמ"ק להיות שורש למעלה ופרי למטה**, כמו שקיימו אבותינו במשכן ובית הבחירה, ודור הפלגה שלא הי' כוונתם לש"ש ניטל מהם כח הדיבור ונתבלבלו הלשונות, מוכח מזה דכשהי' הלשון מסודר דברים אחדים היו יכולים לבנות הבנין להיות ראשו בשמים, ובני' בכח התורה כתיב ואשים דברי בפיו שימה הוא לשון סידור, שבני' יכולין בכח התורה להוציא הדיבור בשלימות, ולעתיד יהי' באמת הבנין נגמר בשלימות, ולכן בשבת להשתחוות דשבת היא בחי' תורה שבכתב, לכן בשבת ניתנה תורה וקריאת ג"ן סדרים דאורייתא המתגלין בשבת, וחודש היא בחי' תורה שבע"פ ישראל דקדשינהו בזמנים, ובכח אלה הבנינים יבואו להשתחוות. [תרנ"ו]

עכ"פ הרי מבואר היטב דעיקר פגם דור הפלגה הוא שהשתמשו בכח הדיבור שניתן להם כדי לבנות בנין שראשו בשמים לעשות דירה לשכינה בתחתונים, לצורך עצמם ולהיפך ולבנות בנין כדי לנתק עצמם מהקב"ה, ולכן ניטל מהם כח הדיבור וניתן לכלל ישראל כדי לבנות ביהמ"ק ודירה בתחתונים ע"י כח תורתם, מכח שני בריתות המתבארות בפרשת נח, והם ברית מילה וברית הלשון, ובריתות אלו הוא מה שכרת הקב"ה עם אברהם אבינו וכמ"ש בספר יצירה.

וא"ש לפ"ז דעיקר הדגשת הפסוק הוא זה שהי' להם כח הדיבור, ושאמרו איש אל רעהו הבה נבנה בנין, דעיקר הפגם הי' הדיבור, וההכנה לבנות בנין ע"י דיבור זה, ולזה סילק הקב"ה מהם את כח הדיבור והנחילו לכלל ישראל שיוכלו לבנות בנין ומגדל אמיתי המחובר לשמים.

דברי הגר"ח שמואלביץ במלחמת יוהכ"פ

[כיון שבשנות תשפ"ד-ה היו כל דבריו נוגעים ממש למעשה לכן העתקתם]⁶¹

אחרי מלחמת יוהכ"פ [תשל"ד נדפס בשיחות מוסר עמ' תנ"ו] דיבר הגר"ח לבני ישיבת מיר בענין מה שמוטל עלינו בעת כזאת והביא יסוד הנ"ל של מי נח, דחזינן שנקרא שנה גרם למבול, ואם זה לענין תפלת יחיד על דור שכולו חמס, ק"ו לתפלת רבים של ישיבה שלמה שגדול כח תפלת רבים. ובמלחמת מדין כ' ב"פ אלף למטה אלף למטה [במדבר ל"א ד'] דאלף למטה מכל שבט למלחמה ואלף השני מכל שבט ושבט לתפלה הרי שצריכין חד נגד חד אחד המתפלל נגד אחד הלוחם וזהו חידוש גדול בתורת חיוב התפלה בנדון זה. גם משה רבינו תבע את כלל ישראל שלא התפללו בעדו שיחי' ויביא אותם לא"י [דבר"ר פ"ג י"א] הרי שבכח תפלת רבים להועיל יותר מתקט"ו תפלות של משה רבינו שלא הועילו לו.

עוד הביא אז מש"כ בברכות סג. כל המרפה עצמו מד"ת אין בו כח לעמוד בעת צרה, הרי שהכח לעמוד בעת צרה הוא חיזוק בלימוד תורה ועל בני הישיבות מוטל חיוב זה ביותר, ועל האברכים לומר לנשותיהם ד' הגמ' ברכות יז. דעיקר זכות נשים גם בזמן רגיל הוא רק במה דנטרן לגבריהו שחוזרים מביהמ"ד ומוליכין בניהם לת"ת וכש"כ בעת צרה כזאת. וגם המן הרשע הבין דעיקר נצחון מרדכי עליו הי' ע"י לימוד תורה כמבואר במדרש ויק"ר פכ"ח ו' לענין הל' עומר. ובעירובין סג: דהמלאך התגלה ליהושע בעת מלחמה על שביטלו ד"ת ואז לן יהושע בעומק של הלכה הרי דבעי' לימוד התורה בעומק להצילם מסכנת המלחמה.

עוד שתי יסודות אמר א: מה דמבואר בב"ב י: דהרוגי לוד אין כל ברי' יכול לעמוד במחיצתן כיון שמסרו

והנה נח מסר נפשו לקיום העולם, כמו שאמרו חז"ל [תנחומא נח אות ט'] א"ר לוי כל אותן י"ב חודש לא טעם טעם שינה לא נח ולא בניו שהיו זקוקים לזון את הבהמה ואת החי' ואת העופות וכו' ובאור החיים הק' [לעיל ט' ג'] דלכן הותר לנח לאכול בשר בעלי חיים הואיל וטרח ויגע בהם בתיבה וכ"ז מורה על גודל מסירות נפשו של נח לקיום העולם ובכל זאת לא התפלל על בני דורו, ותמוה מאוד מדוע באמת לא התפלל?

ובאמת בזה"ק בעצמו חילק בין מה שאברהם התפלל על סדום ונח לא התפלל, דאברהם לא התפלל אא"כ יש עשרה צדיקים אבל בדורו של נח לא הי' עשרה צדיקים, ולזה גופא לא התפלל אברהם אם לא יהי' עשרה כיון שמדור המבול נשתיירו שמנה ולא נתלה העולם בזכותם, וא"כ א"ש מה שנח לא התפלל שידע שתפלתו לא יתקבל, אלא דא"כ תק' למה יש תביעה עליו על שלא התפלל והרי טעמו עמו שבלא"ה לא יעזור?

וביאר בזה הגר"ח שמואלביץ זצ"ל [שיחות מוסר מאמר ז] ע"פ מש"א חז"ל סוטה י"א דאיוב ששתק בעצת פרעה נידון ביסורים, דכבר נתבאר דיסוד יסורים ותכליתם אינו לעונש רק ללמד ולהורות אדם שחטא, והנה מה ששתק איוב י"ל דלא ידע אם יועיל בכלל אם ימחה, וראי' מיתרו שברח ולא מחה כנר' הבין שלא יועיל אם ימחה, ולזה באו עליו יסורים להורות על טעותו וכמפורסם בשם הגרי"ז מבריסק זצ"ל שהמתייסר זועק מחמת יסורים הגם שידע שהצעקה לא יועיל לו, אבל כן הוא טבע האדם לצעוק כשכואב לו והשותק בהכרח שאינו כואב לו וע"כ באו היסורים לאיוב להורות לאיוב כי הצרות של כלל ישראל לא היו אצלו כיסוריו שלו שאם הי' מרגיש בצרתם הי' צועק ומוחה.

וכן הוא ממש במי המבול, כי בוודאי טעמו של נח שלא התפלל שידע שתפלתו לא תתקבל כי אין תפלה מועלת בפחות מעשרה צדיקים, ואעפ"כ נקראים מי המבול מי נח דהי' לו להתפלל כי אם הי' כואב לו אבדן העולם וחורבנו הי' מתפלל וזועק לה' לבל יחרב העולם הגם שידע שאין תפלתו מועלת, ואם לא התפלל הרי שלא הי' כואב לו כ"כ אבדן העולם. [ומה שאברהם לא התפלל על פחות מעשרה כיון שאברהם כבר צעק והתפלל על יותר מ' וכיון שבפחות מ' לא יעזור א"צ להתפלל עוד אבל נח לא התפלל כלל]

⁶¹ כתוב בקהלת י' יד "וְהַסֵּקֶל יִרְקָה דְּכָרִים לֹא יֵדַע הָאָדָם מֶה שִׁיְהֶיָּה וְאֲשֹׁר יִהְיֶה מֵאַחֲרָיו מִי יֵגִיד לוֹ:" וברש"י שם פי' "לא סוף דבר שאינו יודע מה יהי' לאחר זמן אלא אף ההווה עכשיו מאחוריו שלא כנגד עיניו אלא מאחורי ערפו מרחוק צריך הוא שיהא מי יגיד לו" והנה בשנות תשפ"ד-ה שעבר עלינו התחלפו החדשות בכל עת, עד שאחד טרח לכתוב כתבה שלמה איך הוא חושב שצריך לעשות במלחמה כעת ועד שכבר הי' מוכן למסור לדפוס נאמר לו שכבר נשתנו הדברים וכל מש"כ לא נוגע כלל ואפשר לזרוק לפח, וכן הוא בכל העיתונים שהחדשות שלפני כמה ימים כבר לא נוגע שכבר נחדשו כמה דברים, ובכן נתבטל הרבה זמן על דברים שאינם מתקיימים, וזה כוונת שלמה שהסכל מרבה דברים כשאינו יודע כלל מה יהי' ברגע הבא וגם מה שקורה כעת נעלם ממנו, וכ"ז בגשמיות, אבל עניני חיזוק הנאמרים בשעת צרה נוגע בכל עת דהתורה וחיזוקיה הם נצחיים, וכן י"ל לענין דברי החיזוק ששמענו בתחלת שנת תשפ"ד אחרי האסון הנורא בשמחת תורה נוגע גם כעת, כגון שלא להסחף לכוחי ועוצם ידי, והחובה לישא בעול ולהרגיש צרת אחרים, ובכן אעתיק לקמן חלק ממש"כ אז עם כמה וכמה הוספות שנחדשו. ואז גם הבאתי באריכות הרבה מדברי חיזוק של מו"ר הגרמ"י רייזמן שליט"א אבל מחמת אריכות הדברים השמטתי.

בסכנה, וגם אם יפתה לנו היצר שתפלה שלי לא יעזור, מ"מ יש להתפלל מצד מה שכואב לו, וכש"כ שזה לא נכון שזה לא עוזר דפשוט דכל תפלה של איש ישראל יש לו איזה השפעה. ואם לא נתפלל יהי' נקרא הצרה על שמינו כמו "מי נח". עוד יש לנו להתחזק בלימוד תורה, ולבטוח בה' ולא לפחד כלל.⁶⁴

והנה במש"א הגר"ח על החיילים להשוותם להרוגי לוד שנוגע גם לזמנינו שהרבה חיילים נהרגו רח"ל ויש מהם גם שומרי תורה ומצוות, הנה גם אי לא נפליג כ"כ לומר שהם במדרגת הרוגי לוד שהיו יהודים יראים ושלמים שבאו מעצמם למסור נפשם להצלת ישראל, מ"מ וודאי שיש להם כפרה ואפשר לקרות עליהם נקום נקמת דם עבדיך השפוך וחובה עלינו להשתתף בצערן, ויש אלפי משפחות בישראל שאיבדו יקיריהן במשך שנתיים האחרונות, ובכן חובה עלינו להשתתף בצערם,⁶⁵ ואולי כאן המקום לחזור על דברים שאמר מו"ר הגרמ"י רייזמן שליט"א באסרו חג שמיני עצרת תשפ"ד יום אחרי הטבח הנורא בענין חובת השתתפות בצערן של ישראל אפי' על אלו הרחוקים מתו"מ ובמדרגת אלו שנהרגו על קידוש ה':

"המצב קשה ומר מאד, אחרי ככלות הכל כולנו כלל ישראל, בשעה שנתבשר לאברהם אבינו על הפיכת סדום התחנן אברהם כמה וכמה פעמים, אולי יש אולי יש, וחז"ל אומרים שאברהם יצא לדורון תפילה ומלחמה, מה היתה המלחמה, הדיבורים שאמר כלפי מעלה 'חלילה לך', על מי הוא לוחם, על אנשי סדום הרעים והחטאים לה' מאד. וכש"כ שמדובר כאן בבני אברהם

נפשם בעד ישראל, וכזה י"ל על אלו שמוסרים נפשם עבור הצלתנו שאין כל העולם יכול לעמוד במחיצתם, והחיוב שיש עלינו להתפלל בעדם הוא בלי גבול שהרי רק עבור פותח פתח לחבירו אמרו חז"ל שמו"ר פ"ד ב' נפשו חייב לו ק"ו למי שמוסר נפשו בעדנו החיוב עלינו בלי גבול הוא.⁶²

ב: יסוד הב' שלא לפחד שזה עיקר סכנת המלחמה ואמרו סוטה מ"ד שתחלת נפילה ניסה ולכן אמרה תורה כמה לאוין שלא לפחד במלחמה, ובחז"ל שיש תביעה על יעקב על שפחד מעשיו.⁶³ אך תנאי למה שאינו ירא הוא כמאמר הבעל תשובה [הושע י"ד ד'] אשור לא יושיענו [הכוונה אצלינו לארה"ב] על סוס לא נרכב [הכוונה אצלינו למטוסי קרב] ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו [זה הצבא] אשר בך ירוחם יתום, שאין לו שום משענת רק ד' לבדו יצילנו. "ע"כ דברי הגר"ח שמואלביץ זצ"ל.

עד כמה היו הדברים נכונים גם בשנים האחרונות, ובכן היה עלינו להתחזק להתפלל לשלום אלו הנמצאים

⁶² י"ל"ע אם יש להכיר טוב לאלו מחילונים השונאים אותנו וכל מה שלוחמים הוא לטובת עצמם ומי שהולך עם השקפה שלהם, האם מגיע להם הכרת טובה, והנה לענין כלל המדינה אמר הגר"ר דוד סולובייצק זצ"ל הרבה פעמים [ראה שיעורי הגרמ"ד הלוי עה"ת דרוש ואגדה עניני השעה עמ' תקנ"ח בדבריו לרב מזרחי וכן כמ"פ בספר שם] שעצם המדינה הוא צרה גדולה לכל ישראל והוא חלק מחבלי משיח שכבר נשפך הרבה דם ישראל מחמת הקמת המדינה וכל המציאות שהערכים מאורגנים עם מדינה שלהם ושיש להם צבא ונשק הוא רק ע"י הקמת המדינה וזה גורם כל השנאה אלינו ע"י"ש באריכות וא"כ לפ"ז אין לנו להכיר טובה בכלליות כיון שהם גרמו לנו הסכנה, ומ"מ יש לדון דעתה אחרי שכבר יש מציאות המדינה ואנו נמצאים במצב סכנה, ואנו צריכים איזה הגנה ע"פ דרך הטבע מחמת חובת השתדלות, ואם יבוא אחד מן הצבא לשאול רב ופוסק האם עליהם להגן על עיירות מפני הסכנה לכאורה יפסקו שכן, ולא נימא דכולנו נכנס לבית המדרש ונסמוך על נס, וא"כ אולי מגיע להם הכרת הטוב דסו"ס לולא שילכו לשם לא נוכל לחיות ולשבת וללמוד, וי"א שכיון שהשונאים באים מחמת עוברי עבירה וכמ"ש ולא תקיא הארץ וגו' א"כ הם אשמים בכ"ז, [ע"י מש"כ להלן בשם הגר"ר יחיאל יעקבזון שליט"א שאנחנו באמת לא אשמים - לא אמר שהם אשמים אבל עכ"פ אנחנו לא אשמים]. ומ"מ יש סבה להכיר טובה דע"י מכתב מאליהו ח"ה עמ' 79 על מה שהתורה אסרה לתאב מצרי כי גר היית בארצו וזה פלא גדול שהרי עבדו בנו עבודת פרך ושחטו את הילדים שלנו, והיו כפויי טובה אחרי שהחיי אותם יוסף ברעב, ואעפ"כ כיון דסו"ס ה' לנו שם איזה מגורים אנו חייבים להכיר טובה. וי"ל דהתם סו"ס מתחלה קיבלו את פנינו יפה.

⁶³ כדאי לצטט דברי מרן הגר"ח זצ"ל בספרו ארחות ישר, ערך פחד ודאגה, "יש אנשים שמפחדים תמיד ומתיראים מכל מיני פרענויות כגון ממחלות וממלחמות ומאנשים רעים וכו' והם כל ימיהם בפחדים ודאגות מכל מיני דברים שמא יהי' כך שמא יהי' כך, ויש שמרוב פחדים מתיראים לנסוע למקום אחר, וזו הנהגה מאד לא טובה כמ"ש ברכות ס. שהי' תלמיד שהי' מפחד וא"ל רי"ש ברי"ה שהוא חוטא וכ"ז בא ממינוט אמונה, שאם ה' מאמין באמונה שלימה שהכל בא מהקב"ה ואין אדם נוקף וכו' א"כ מה לו לפחד... ואנחנו תמיד כל רגע ביד ה' בין בזמן מלחמה ובין בזמן שלום, והרבה דרכים למקום, ואין לפחד רק מהקב"ה, ולפחד שמא יעבור על אחת מהעבירות ח"ו או לא יקיים המצוות וחורן מזה אין לפחד כלל, ואע"ג שצריך זהירות זה מדין השתדלות בכ"ד מה שאפשר אבל הפחדים והדאגות אין להם מקום כלל".

⁶⁴ ואף שיהי' טענה עלינו אם לא נתפלל ולא נישא בעול מ"מ אין לומר שאנחנו אשמים במה שקרה, ודברים כדרכונות אמר בזה הגר"ר יחיאל יעקבזון שליט"א מה שיש תולים אסון שמחת תורה תשפ"ד בכל מיני דברים ששייכים במחנינו או שלא התפללנו מספיק ברי"ה ויו"כ או שחסר בכח התורה שלנו, מה שקיבל מגדולי ישראל בעת מלחמת יוה"כ שהי' ממש מצב כזה, והיו שתלו במכשולות אצל שומרי תורה ומצוות ורב אברמסקי זצ"ל והגר"א שן זצ"ל ועוד כעסו מאד ע"ז, ואמרו שהנוסח הנכון הוא שהי' כאן חסד גדול שהקב"ה גלגל המלחמה דוקא בזמן רצון כיו"כ שאנו עוסקים בתשובה ותפלה כדי שיהי' לנו הרבה זכויות ויצטמצם הנזק, [וכן הבאנו ממו"ז הגר"ר יעקב סניידערס זצ"ל] וכן י"ל מה שסיבב הקב"ה שיהי' בשמיני עצרת כדי שיום עצום כזה יגן עלינו שלא יהי' נזק כ"כ גדול, ויש להדגיש שאנחנו לא אשמים כמו ששמעתי בזמנו מפי מרן הקה"י זי"ע דלא יתכן שאדם אשם כשלא התכוון במזיד לגרום רע, רק שיש נסיון שאנו צריכים לעמוד בו ולהתרומם על ידו ולהשתנות עי"ז, וגדולי תורה אמרו שעיקר הנסיון הוא אמונה ובטחון ולעקור ההשקפה של כוחי ועוצם ידי. ועיקר פחד גדולי הדור אז, היה בשעה שהתחילו לבטוח בצה"ל, ואז במלחמת ביוה"כ אמרו שהי' חסד גדול שהתנפץ הכוחי ועוצם ידי, וביחס למה שהי' יכול לקרות ה' חסד גדול. ועיקר מה שהעצים אצלינו ההרגשה של כוחי ועוצם ידי הוא העיסוק בחידושות, ולכן אני ממליץ לא להתעסק בחידושות שבלא"ה אין לנו שליטה במצב והכל מתנהל ע"י הקב"ה. ע"כ מדברי הרב שליט"א.

⁶⁵ נתפרסם על הגה"צ ר' יצחק קולרצקי שליט"א חתן מרן הגר"ח זצ"ל שמאז שמחת תורה תשפ"ד הוא ישן בלילה על קרש קשה.

דאי"ז רצון ה' לומר שאנו מרגיש רק היימישע יידען, דענין כנסת ישראל הוא מושג הרבה יותר רחב. וכשאמר ישעי' הנביא **"ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב"** [ישעי' ו' ה'] לקח המלאך רצפה מעל המזבח ויגע על פיו, ואחז"ל **"שהשר' א' לית"** שאמר הקב"ה רצון פה שדיבר דלטוריא על בני.⁶⁷

ועצם מה שצריך להרגיש בצרת ישראל גם אם אינו נמצא בצרה ממש ידועים ד' הרמב"ם פ"א מהל' תענית ה"ג ופ"ג מתשובה ה"א שמי שלא איכפ"ל ופורש מן הציבור ה"ז אכזרי ואין לו חלק באלקי ישראל ואין לו חלק לעוה"ב, ובחת"ס בספרו תורת משה פ' בהעלתך [במדבר י"א י'] עה"פ **וישמע משה את העם בכה למשפחותיו וגו' ובעיני משה רע**, כי מה שהי' איכפ"ל למשה הוא זה שהצטערו רק על עצמם ועל משפחותיהם איש לפתח אהלו, ולא פנו כלל לצרת חביריהם. ועצם זה שאתה מרגיש בצרת חבירך מועיל להקל לו בסבלו, וזה כענין צדקה שמקרבת את הגאולה. ויש שו"ע שלם איך להתנהג כשיש צרה [עי' סי' תקע"ד ס"ד שמצוה להרעב עצמו בעת רעבון ואסור לשמש מטתו] וא"כ יש למעט במוזיקה ונוחות, ואם מתחיל להקשות איפה בדיוק כ' בשו"ע שאין לשמוע מוזיק וכדו' זה גופא מורה שאינו מרגיש בצרת ישראל, ור' יהודה הלוי אמר איך יערב בפי לאכול ולשתות בעת אראה שגויות שלך נגררים. וסתם להגיד פרק תהילים אחר שחרית ברגל א' לחוץ זה לא נקרא להשתתף בצרת ישראל, היו צדיקי פולין שהיו בא"י

שאפשר להלביש בדרכי הטבע הקב"ה עושה על ידם וי"ל רבזמן הסתר פנים הקב"ה משאיר מקום לנסיון דכוח ועוצם ידי, ועוד כדי ששומרי תו"מ יוכלו לשבת וללמוד ולא יצטרכו להתעסק במלחמות אז הקב"ה משתמש בחילונים, וע"ע לשון שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ד סי' ח' [ובדבר יהודי שנחטף באוגנדה וניצל משם ע"י החיילים שבאו לשם, מסתבר שיש להחשיב זה לנס גלוי, כי בדרך הטבע לא היה אפשר להיות דבר כזה. וכל מה שנעשה בעולם הוא רק יד השי"ת בין הטוב ובין ח"ו להיפוך, והוא המכה והמרפא. והוא עשה שנשבו, והוא עשה ההצלה בזה שנתן אומץ ורצון שילכו להציל, ואשר הצליח דרכם שהצילו. ודרכי השי"ת שעשה הנס ע"י פרשעים נעלמו ממנו. ואסור לשום אדם להתחכם בקושיות על הקדוש ברוך הוא, אלא תמים תהיה עם ה' כמפורש בתורה].

⁶⁷ ומשל לאב שבנו ירד מן הדרך רח"ל, וכועס עליו מאד, ומ"מ אם יארע לו תאונה יבוא מהרה לעזור לו ואם ימות מיתה משונה וודאי יצטער ויבכה מאד, וא"כ למה כ"כ קשה להבין שהקב"ה אביהם של ישראל מצטער ובוכה על הריגת מחללי שבת ובעלי עבירה ובפרט אם הם תינוקות שנשבו. ועוד וכי מה לך להתגאות אם אתה זכית להיות נולד בתוך משפחה שומרי תו"מ והוא לא זכה לכך וכי הוא אשם בכך ?? וכי אם היית נולד במצב כמותו היית יותר טוב ממנו? - מוריני הג"ר אפרים רוטשילד שליט"א בשמעו מאלו האומרים מה איכפ"ל הרי בין כך אלו לא שמרו תו"מ ומגיע להם. וכן אמר מו"ר הגרצ"מ זילברברג שליט"א שכלל ישראל היא קומה שלימה וצריך להיות איכפ"ל מה שקורה לכל סוג יהודי, ובפרט יש לרחם עליהם על אלו שלא מתו מתוך תשובה, ומי שלא מצטער עם הציבור כבר נאמר בגמ' **תענית יא**. דאבני ביתו וקורות ביתו של אדם מעידים בו, וכן שני מלאכים המלוים אותו מעידים בו, והאחריות הוא עלינו, ובכן יש לנו להתחזק בתורה ותפלה ולהתפלל במיוחד מתוך הרגשה לכלל ישראל הנמצאים בצרה, ואין להתחבר כלל לדברים החיצוניים.

יצחק ויעקב שהרבה מהם הם בבחי' תינוקות שנשבו אשר אין יודעין בין ימינם לשמאלם, ושכינה אומרת קלני מראשי קלני מזרועי, ובמדבר רבה שמות נפ"ב פ"ן עה"פ **"ויקרא אליו אלקים מתוך הסנה ויאמר משה משה"** [שמות ג' ד'] בלא פסיק טעמא כמו ב"אברהם אברהם ויאמר הנני" [בראשית כ"ב י"א] משל לאדם שנתן עליו משוי גדול וקורא פלוני פלוני קרובי פרוק מעלי משוי זה, שביקש ממשה רבינו שיפרוק המשוי מעליו כביכול מצערן של ישראל, [כמו מי שקורא הצלה הצלה בכפילות בלי פסיק באמצע] והרי התם במצרים מדובר במגדלי בלורית ולא שומרים ברית מילה מעת פטירת יוסף הצדיק, והולכים בלילה לטרטיאות וקרקיסאות, וא"כ היו נראים יותר כאותם שגרים בעוטף עזה, ועליהם צעק הקב"ה **"הצילו הצילו"** והגה"ק מקלוזנבורג זי"ע צעק באמצע ההושענות, הושענה פדוי' טובי', שאם תאמר שאין אנחנו ראויים לגאולה, הרי אלו שנפדו ע"י משה הנקרא טוביה היו מגדלי בלורית ולא שומרי ברית, וא"כ לא נימא למה יהי' איכפ"ל באותם יישובים שמחללי שבת, [דשני יישובים ששמרו שבת ניצלו⁶⁶

⁶⁶ זה באמת פלא גדול איך שאף שהצליחו המחבלים ליכנס ברוב יישובי עוטף עזה מ"מ באלו השומרים שבת לא הצליחו, כאשר שערי הכניסה היה סגורים מחמת שמירת שבת, כן ביישוב פתח שיערי' היו סגורים, [והי' נראה במצלמות שעברו דרך שם ולא נכנסו מחמת השער] וכן בעיר אופקים נתבלבלו ולא נכנסו לבתי כנסיות כפי שנתברר שכן הי' התוכנית שלהם, רק הלכו לחלק החילוני, והיישוב שהי' בה עיקר הטבח רח"ל הי' מאד יוקרתי ובדווקא נגד שמירת שבת, ולא עזר כל מה שניסו לדבר אתם. וכבר הבאנו בעניני ר"ה בשם הערל"נ ועוד, שבשנה שר"ה חל בשבת השבת היא שפועלת במקום השופר, וא"כ עד כמה שחסר בשמירת שבת יש סכנה גדולה. ובמשך שנת תשפ"ד נתפרסמו סיפורים רבים על שומרי שבת או אלו שקיבלו לשמור שבת שניצלו באופן פלאי.

עוד ראינו ניסים גדולים איך שאויבינו לא מצליחים לפגוע בנו בפרט לפני פסח תשפ"ד ולפני ר"ה תשפ"ה שנשלחו מאירן מאות טילים ולא נפגע ממנו איש יהודי, ושוב אח"כ נתגלו מסמכים שחמאס בעצם התחנן לחיובאללה ואירן שיצטרפו לתקוף את ישראל בבת אחת מכל הצדדים שאז ע"פ דרך הטבע לא הי' שום סיכוי ליניצל, וכן התגלה שבעומק לבנון כבר הכינו אמצעי לחימה רבים מאד שע"פ דרך הטבע היו יכולים ליכנס לכבוש את הארץ מצפון, אבל שומר ישראל הכניס בלבם שלא יסכימו ובוזה ממילא השתבש כל התוכניות שלהם, ועדיין לא ניטלה הבחירה ולכן נתן הקב"ה מקום למי שרוצה לתלות הכל בכוחי ועצם ידי, אבל אנחנו יש לנו להתבונן איך שאין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים בפרט אחרי שהצבא יש לו כעת כמה הצלחות מתעורר שוב הסכנה ממחשבת כוחי ועצם ידי לזה צריך הרבה לחזור על כל הנסים שעושה אתנו הקב"ה ואם הי' לא ישמר עיר שוא שקד שומר.

ומה שרואים שהקב"ה שומר עמו ישראל גם דרך רשעים שאינם שומרים תו"מ ואף שאין הקב"ה עושה ניסים ע"י רשעים כמבואר ברמב"ם סו"פ בחקותי ובשו"ת הרשב"א ח"ד סי' רצ"ו לענין יונתן דבזה פדו את יונתן מן המיתה שהוכיחו שהי' רק שוגג באכלו מן הדבש דאל"כ אין הקב"ה עושה נס ע"י רשעים, וכבר העיר בזה הגה"ק מסאטמר זי"ע בקו' על הגאולה ועל התמורה, הרי מאידך מצינו שהקב"ה הציל את ישראל ע"י ירבעם בן יהואש מלך ישראל שעשה הרע בעיני ה' [מלכים ב' כ"ג] ואחז"ל [סדר אלי' זוטא ט'] דזכות מצוה אחת שלא קיבל לשה"ר על עמוס עמדה לו, וכן אחאב שהי' רשע ועובד ע"ז ודורו עובדי ע"ז ניצחו במלחמות, ובהכרח שיש חילוקים בענין זה, ועוד דבזמננו גם הניסים עצמם לא קורים על ידיהם כגון מה שנופלים הרבה טילים בשטחים פתוחים שלא תולה בהם כלל, ורק איזה הצלחות

בעת המלחמה וראו איך שבכו והתפללו כ"כ חזק, ואמרו שאם היו מתפללים בכה"ג בשאר מקומות היו יכולים לעצרו המדת הדין, ויש שפוטרים עצמם בנתינת צ'ק כשלא קשה לו כ"כ רק שרוצה להרגיע המצפון.⁶⁸

האם הנרצחים החילונים יש להם כפרה

ונקראו קדושים

ואלו הרחוקים מתו"מ שנהרגו יתכן שנקרא שמתו על קידוש ה' שא"א לעמוד במחיצתם, וגם אי נימא דלא נקרא על קידוש ה' דאולי לא נהרגו על עצם היותם יהודים רק מצד הכיבוש הישראלי, מ"מ כפרה מיהת אית להם כיון שנהרגו ע"י גוים גם אם ה' מתוך רשעם, וכמבואר בסנהדרין מז. דגם באינו עושה מעשה עמך ונהרג מתוך רשעו הו"ל כפרה מיד גם לפני קבורה וד' רוב ראשונים ואחרונים דגם במתו בלי תשובה [ע"י ש"ך יו"ד סי' ש"מ סק"ט דאומרים עליו קדיש ומתאבלים עליו וע"י בשו"ת דובב משרים סי' כ"א אולם ד' המאירי דדוקא שמת בתוך תשובה], וראי' ממש"כ בתהילים ע"ט ב' נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידך לחיתו ארץ דעבדיך קאי בנהרגו ע"י גוים דהו"ל כפרה, כיון דלאו כי אורחי' מת, [וברש"י תהילים שם ע"פ שוח"ט דגם חסידך קאי על נהרג מתוך רשעו] ובח"א מהרש"א דגם דבטל ד' מיתות ב"ד דין מיתות ב"ד לא בטל והרי כל הנסקלים ניתלין ואז בשרם לעופות, וא"כ במחלל שבת שחייב סקילה יהרג ע"י גוים וישאר בשרם לעוף השמים, ואכן בשו"ת חת"ס יו"ד של"ג פסק עפ"י סוגיא זו דבנהרג מתוך רשעו שאפשר לקברו בקברי אבותיו, וא"כ אלו שנהרגו בבוקרו של שמחת תורה באותה מסיבה נוראה של חילול שבת ותערובות, יתכן שכבר לא ה' להם תקוה לשוב, ואבות אבותיהם בעולם העליון בכו והתפללו עליהם שיזכו לא להדחות, והקב"ה זיכה אותם שימותו בצורה שיהי' להם כפרה כזה ויתכן שזכו להגיע לתיקונם מיד, ולא יצטרכו כלל לגילגול, ועליהם י"ל נקום נקמת דם עבדי השפוך וכן יש לכתוב על מצבתם, וע"י שו"ת מהרי"ל סי' ע"ב דהני שנהרגו מתוך רשעם

⁶⁸ ואכן יש להדגיש שלא יאומן איך שכלל ישראל מכל קצוות תבל השתתפו בצרת אחינו שבדרום, או בעצרות תפלה, או בשליחת עזרה וסיוע בשיווי מליוני שקלים, וכן סתם לעזור בכל מיני אופנים וכן לאלו שממשפחתם נלקחו לשרת במילואים, [דוגמא א' מיני אלף, אשה שבעלה נלקח לשרת בצבא בשמחת תורה העידה, שבמוצ"ש באו שני חסידים והציעו לפרק הסוכה בשבילה אח"כ בא אחר והציע לבשל להם אוכל, ובשדה התעופה בארה"ב עמד אחד ושילם מכיסו הפרטי לכל אלו שהיו צריכים לטוס לא"י לשרת במילואים] גם אנו עדים להתעוררות רבתי בקרב החיילים אשר רבים מהם לבשו מאז ציזית בפעם ראשונה ומאז נעשה התעוררות רבתי בקרב הרבה מציבור החילוני להתקרב ליהדות. ואין לנו מושג איזה רעש נעשה מכ"ז בשמים.

מקרי קדושים וחסידים ע"פ גמ' הנ"ל⁶⁹ ומזה מנהג ישראל לקרוא כל מי שנהרג ע"י גוי "קדוש", ובשו"ת מהר"ח או"ז סי' י"ד דמי שאומר על נהרג מתוך רשעו שאין מתאבלין עליו יש בזה משום הוצאת לעז וצריך כפרה ותענית שני וחמישי עד ר"ה⁷⁰ ובזה יישב ספר עטרת צבי [נכד ההפלאה] עמ"ס סנהדרין שם, מה שדוד התפלל על שונאים שלו שירדו חיים שאולה היינו שלא ימותו מיתת עצמם דאסור להתפלל על רשע שימות דאז לא יהי' לו תיקון דיתמו חטאים ולא חוטאים, אבל אם יהרג יהי' לו תיקון, ואולי לכן נפתח פרק זה במזמור לאסוף דזה אושר גדול לנפש הרשע בנהרג, ובכן הגם שאנחנו צריכים להצטער מאד מ"מ בשביל הנפש שלהם עדיף, ומ"מ המבט שלנו עליהם צריך להשתנות, ועיקר מלחמת עמלק ה' עבור נחשלים שנפלטו מענני הכבוד וכמבואר בחת"ס סו"פ בשלח דע"ז תמה יהושע ובאמת לד' מהר"ם שיק או"ח קמ"ג דבמצבים שגוים מתנפלים על יהודים יש לנקוט דמסתמא עשו תשובה, וא"כ גם כאן כשראו שגורל היהודי רודף אחריהם יש לנקוט שהיו בעלי תשובה ג"כ⁷¹ וי"א דזה כוונת רש"י שהובא לעיל דגם מש"כ חסדיך קאי עליהם, ואכן מסופר שהיו ג' צעירים שהיו באותה מסיבה שהתקשרו בדקות האחרונות שלהם לאביהם להפרד ואמרו שיש יריות ויש לנו רק כמה דקות לחיות "שמע ישראל ה"א ה' אחד" ולפ"ז הם בוודאי במדרגה עצומה שהרי כבר נעשו בעלי תשובה לפני מותם וא"צ לכל הנ"ל ונקווה שאנחנו בחיינו נגיע למדרגה שלהם. ע"כ מדברי מו"ר הגרמ"י רייזמן שליט"א. [ופשוט שאי"ז סתירא כלל למה שההשקפה שלנו הוא שיש להתרחק מללכת לצבא כיון שאפשר לבוא לעבירות חמורות שבתורה, דעתה הנושא הוא לאלה שכבר נמצאים שם ונהרגו, דאין סבה שלא נאמר עליהם לפחות דין נהרג מתוך רשעו דגמ' סנהדרין, וכש"כ שלעת עתה יש שם גם הרבה

⁶⁹ למעייין בשו"ת מהרי"ל בפנים יראה דנקרא קדוש כיון דכל ישראל קדושים ולא מצד שנהרג על קידוש ה'. וז"ל "ומה שכתבת בהני דנהרגו מתוך רשעו דמיקרי קדוש וחסיד, אין ה"נ קרא נמי כתיב נתנו נבלת עבדיך וגו' ומוקמינן בהני דנהרגים מתוך רשעו וכל ישראל קדושים הם".
⁷⁰ למעייין בפנים יראה דבא לשלול מאחד שסבר דגם בנהרג מתוך צדקו לא יתאבלו עליו כנר' סבר דאם נהרג יש תביעה עליו, ולזה השיב לו מהר"ח והלא הדברים ק"ו דאם בנהרג בתוך רשעו יש חיוב להתאבל ע"פ הגמ' דסנהדרין "מעשה כ"ש וכ"ש עד סוף כל העולם שנהרג מתוך צדקו בידי גוים, כגון אלו הקדושים שנהרגו בידי גוים על קידוש הבה" ונתקדשו על יחוד שמו יתברך שמתאבלין. ומי שאמר שאין להתאבל, א"כ הוא מוציא לעז עליהם ומדמי להו"ח מת מתוך רשעו, פשיטא שזה עצמו צריך כפרה וסליחה. ולא להוכיח באתי, כי מי אנכי, ומי חיי, ... כ"א היה שומע לעצתי, היה נראה לי על הדבר שיצא מפיו, שלכל הפחות היה מקבל עליו תעניות שני וחמישי עד ראש השנה. ועל כל זאת חס לי להרהר אחריו, כאשר אמרו רבותינו אם ראית ת"ח וכו' אל תהרהר אחריו, והוא יודע בטוב מה לעשות, אך כתבתי את אשר עם לבבי ועצתי".

⁷¹ וכנר' רוב רובם מאלו שנרצחו לא ה' ממש בפתע פתאום רק מתוך מדרף ואיזה שהות, וא"כ בוודאי יש לנקוט שהי' להם היראה תשובה, וכמו שהתפרסם על הרבה מאלו שניצלו שכשהי' המוות מול עיניהם פנו אל הקב"ה מעומק לבם.

שומרי תורה ומצוות כיון שלמילואים חייבו לבוא כל מי שהי' אי פעם בצבא, ויש שכבר מאז התחזקו לגמרי בתורה ויר"ש כמו ששמעתי מאחד שמכיר כאלו, וא"כ על אלו בוודאי י"ל שהם במדרגה גדולה.⁷²

⁷² הנה מצד אחר יל"ע אם אלו שנרצחו ע"י המרצחים הישמעאלים נקראים שנהרגו על ק"י ה', דאולי כל קנאתם רק מחמת הכיבוש הציוני וגם אילו הי' אומה אחרת כובש את הארץ היו הורגים בהם, והנה אחרי מש"כ בפנים הראני הרב זיו צילקה שליט"א לד' הגרביץ קוק שליט"א בספרו ציוני הלכה על ה' אבילות עמ' רי"ג ש"י מדברי מרן הגריש"א זצ"ל בענין זה, ומחמת חשיבות הענין אצטט דבריו בקצרה.

הביא מהגר"ש דבלצקי זצ"ל בספרו זכרון בצלאל עמ' ט"ז שהסתפק בהא דסנהדרין מז. דבנהרג ע"י גוי יש לו כפרה, האם עיקר הנקודה בזה שלא מת על מטתו כדרכו וכלשון הגמ' דכיון דמת שלא כאורח' הו"ל כפרה, וא"כ גם בנהרג בשוגג בתאונת דרכים יש לו כפרה, ולפ"ז אולי גם בנהרג ע"י ח' או ע"י ברק וכל אסון טבע יש לו כפרה, או דנימא דדוקא אם נהרג ע"י גוי מחמת היותו יהודי יש לו כפרה. ובארחות רבינו ח"י עמ' קי"ט מבואר דד' הקה"י ה' דגם בנהרג בתאונת דרכים נכלל בגמ' סנהדרין וצוה להודיע כן לאבל. וכן נקט ספר "מילואים ליו"ד סי' ש"מ" שכנהר' ה' ת"ח מופלג. אלא שמסיים שם דזה דוקא מי שיש לו רק חטא אחד, אבל מי שחטא בעוונות רבים חילול שבת ניאוף ורציחה לא מתכפר לו בהריגתו. והגרמ"מ קארפ שליט"א השיג ע"ז מגמ' שם דמבואר כן גם בחייב שתי מיתות, וענה הגריש"א דעיקר נקודת החילוק דלא מסתבר שמומר שעבר כל ימיו על כה"ת כולה בשאט נפש והתחמול מזול שנרצח לאחרונה נתכפר לו כאילו לא חטא מעולם, ורק מי שאינו פורק עול רק שבמקרה יש לו כמה חיוב מיתות מתכפר. ומשנ"ת בשו"ת הרד"ך בית שלשים ד"ה דאפשר דגם בעבר ג"ע חמורות בלי תשובה נתכפרו, י"ל שלא היו פורקי עול לגמרי רק שגבר עליהם יצרם ותאותם. ומה שפסק הש"ך ש"מ ט' דגם מומר שנהרג מתאבלין עליו מירי ג"כ דומיא דהורגין ב"ד שלא עמד בנסיון ועבד ע"ז או חילל שבת.

עוד נקט שם הגריש"א בפשיטות דכל הנרצחים גם כשאין להם בחירה להמיר דתם נקראים שמתו על ק"י ה' וכדמוכח מעשרה הורגי מלכות, ונפק"מ בנרצחים במלחמת עולם השני, והח"ח פסק במלחמת עולם הראשונה שיש לנרצחים לברך המקדש שמו ברבים הגם דבשלה"ק מבואר כן רק במי שניתן לו בחירה להמיר דתו, כנהר' הפ"י ע"פ מכתב מאלהיה ח"ג 348 דהנסיין היה לברר מי אשר אמיתי בלבו ויקבל דין שמים באהבה.

וכ"ז בנהרג בשביל שהוא יהודי, אבל מי שנהרג בפיגוע טרור פה בא"י הסתפק הגריש"א דאולי לא נהרג מצד שהוא יהודי רק מצד לאומנות דהיינו מצד מלחמה על שליטת הארץ וא"כ אולי לא נקרא קדוש, מאידך י"ל שהלאומיות הי' תירוץ לשנאתם בגלל דת יהדות, דהרי כל המתאבדים צועקים גיהד כלומר מלחמת קודש להשלת אמונתם, ועל יהודי שנהרג בשווייץ ע"י מוסלמי פסק הגריש"א דבוודאי אפשר לכתוב על מצבתו "קדוש" דמה שייכות יהודי חו"ל למלחמתם על אדמת א"י. ע"כ מספר הנ"ל.

שוב שמעתי מפי הרב ישראל גולדווסר שליט"א השתלשלות קבוצות חמס וחזיבאללה, דלפני 1500 שנים קם מוחמד ועשה קבוצה חדשה וחשב שיהודים ימשכו אחריו וכשלא הי' כן כעס מאד ורצח הרבה יהודים וכתב הרבה כתבי שטנה עם עלילות שוא ושקר על עם היהודי ומכח זה סבלו כלל ישראל רבות בתקופה ההיא וכמ"ש הרמב"ם באגרת תימן, אבל מאות שנים לא סבלו מהם והנצרות הוא זה שרדף אותנו, ורק לפני מאה שנה בהצהרת בלפור נתעורר לתחי' כעס הישמעאלים על עם היהודי מצד כיבוש ארצם שהרי הערבים היו כבר בארץ מאות שנים לפני זה, ושני קבוצות אלו חמס וחזיבאללה יש להם שתי כוונות שגוה א' מצד שגאות הדת ממה שכבר הי' פעם וזה כבר הדת שלהם ואדוקים בזה ב' מצד כיבוש הציוני, ולכן הם מסוכנים מאד. עכ"ד. ולפ"ז כשהם רוצחים יהודים הוא מחמת היותו יהודי וא"כ בוודאי נקרא שמתו על קידוש ה'.

ולדברינו בפ' לך לך שיש לישמעאל טענה על א"י וזה יתעורר באחרית הימים, א"כ א"ש דעד עתה לא הי' שנאתם מצד הארץ רק מצד עצם דת היהודי, אבל כעת שאנו נמצאים באחרית הימים נתעורר טענת ישמעאל מצד כיבוש הארץ, ולדברינו שם שנאתם מצד כיבוש הציוני מוצדקת מצד שיש להם זכות בעצם בא"י כ"ז שכלל ישראל אינם שלמים, אבל אילו ישראל לא היו כובשים כאן לפני הגאולה באמת לא היו מצירים את ישראל, ולפ"ז מיושב מה שהערנו שם למה לא נמנה גלות ישמעאל

והתפרסם סיפור נורא על בחור משיבת תפוח לשעבר,⁷³ שנפל לגמרי מדרך התורה והמצוות, והיה שם במסיבה הנוראה בשמיני עצרת ונרצח בידי הישמעאלים ימ"ש, ואביו לא ידע כלל שהוא נמצא שם כיון שלא הי' לו כ"כ שייכות אתו לדעת מה עושה כל יום, ולכן כששמע מה שקרה לא העלה בדעתו שכנו הי' שם, והגיע אליו בנו בחלום בליל א' והיו פניו מאירות בשלימות, עם גמרא גדולה בבא בתרא עם כריכה של זהב, ואמר שכ"כ שמח שיכול שוב להתחיל ללמוד עוה"פ מס' ב"ב ואני זוכה ללמוד מפי הקב"ה, ורק אח"כ נתברר לאביו שכנו נהרג, והגיעו אליו חבריו שניצלו מן התופת לנחמו, והעידו שבדקות האחרונות שלו נעמד בפינה ובכה בדמעות שליש ואמר ויודי ושמע ישראל. ולפ"ז א"ש גודל מדרגתו דהרי מסתמא עשה תשובה במדרגה גדולה וכעין ר' אלעזר בן דורדיא.⁷⁴

עם ד' מלכויות דדניאל, כיון דזה גרמו לעצמם, ומ"מ דוד מתנבא ע"ז כיון דסו"ס ידעו בנבואה שכן יהי' בסוף.

⁷³ כפי הנוסח ששמע מו"ר הגרמ"י רייזמן שליט"א בעצמו מן האבא. ⁷⁴ סיפורו שתי חסידי חב"ד, שבסוכות תשפ"ד הסתובבו בעוטף עזה כדי לזכות יהודים בסוכה וד' מינים והגיעו לאיזה קיבוץ ולא הי' אף אחד שהסכים וא' זלזל כ"כ לומר שינדנד בידי הטלפון שלו במקום ד' מינים, וכמעט שעזבו בפחי נפש, עד שראו שתי אחים צעירים יוצאים מאיזה בית, והתחננו אליהם שיכנסו לסוכה שלהם ומתחלה לא רצו, אלא שהתחננו כ"כ עד שעשו להם טובה ונכנסו לסוכה, והלבישו אותם בכיפה גדולה וכיבודם באכילה ושתי' וברכת לישב וגם ד' מינים, וביקשו החסידים אם יכולים להסריט אותם והסכימו בטוב לבם, אח"כ עזבו, ויצאו משם בעגמ"נ על שלא זכו לזכות יהודים במצוות חוץ משני צעירים אלה, אחרי כמה ימים ביום שמחת תורה שמעו על הטבח הנורא שהי' בקיבוץ זה, מיד נסעו לשם אותם חסידי חב"ד לראות מה קרה לאותם הצעירים, [ידעו השם שלהם] והגיעו לאולם גדול שישבו שם כל המשפחות השכולות ופגשו את ההורים שאכן לא ידעו איפה הבנים שלהם, בתוך כדי שהיו שם הגיעו מהצבא להודיע להם שנמצאו גופות שני בניהם שנרצחו רח"ל, ואחרי שעכלו הבשורה הקשה נשאלו איך הם רוצים לעשות לוויי' ולאיזה בית קבורה, ענו ההורים אנחנו לא מאמינים בשום דבר לא בתחיית המתים ולא בהשאת הנפש, ולכן מבחינתנו תוכלו לשורפם, כששמעו זאת חסידי חב"ד נבהלו מעומק נשמתם וידעו שכעת הגיע זמנם להתערב, ואמרו אנחנו יודעים שצעירים אלה הי' להם שייכות ורצון לידישקייט, ובוודאי היו רוצים קבורה יהודית, תמהו ההורים מנא לכם זה? ענו "הרי היינו כאן בסוכות והם ישבו בסוכה שלנו ונטלו ד' מינים בשמחה" משלא האמינו כלל לדבריהם הוציאו את המצלמה שלהם והראו סרט חי איך ששני בניהם נוטלים ד' מינים עם חיוך גדול וכיפה גדולה בראשם, וא"א לתאר גודל ההלם של ההורים כשראו זה, ותיכף ומיד הוחלט שיהי' להם לווי' וקבורה יהודית. נורא למתבונן בסיפור זה, איך הצעירים האלה לא העלו על דעתם שמה שחשבו שהם עושים טובה לאיזה חב"דניקים מסכנים, באמת הם עושים טובה גדולה ועצומה לנשמתם לנצח נצחים, לעוד תוך שבוע ימים, ואם ההורים שלהם הי' כ"כ רחוקים מתו"מ עד שכפרו בהשאת הנפש א"כ מסתמא לא הי' להם שום שייכות לאיזה מצוה קלה כל ימי חייהם, וכשהגיעו לב"ד של מעלה הי' להם מצוה אחד ויחידה של סוכה וד' מינים, אוי! כמה הם שמחו והיו מכירים טובה לאותם חסידי חב"ד על שבזכותם יש להם לנצח המצוות היקרות האלו. ואין לנו השגה איזה זכות הי' להם שבדיקו יצאו אז מן הבית שלהם וזכו במצוה זו, אולי הם עשו איזה חסד לפני זה, או שהי' להם איזה אבות בעולם העליון, מדורות הקודמים שידעו את אשר נגזר עליהם והתחננו לה' שיזכו לפחות במצוה אחד ושע"ז יזכו לקבורה.

עוד יש לנו להתבונן מזה עד כמה מאושרים אנחנו גם ע"ז לבד שאנו זוכים ללכת לביהכ"נ כל יום ולהגיד ק"ש דעי' זוהר חדש אחרי עז.

אולם באמת עיקר תפקידנו בעת מלחמה הוא לימוד התורה, דזהו עיקר הנצחון במלחמה כמבואר בסנהדרין צד: דחובל עולו של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו שהי' דולק בבתי כנסיות ובתי מדרשות כדי לעסוק בתורה, ואכן צבא האדיר של סנחריב הובס בלילה אחד, ומרן הגרי"ג אדלשטיין זצ"ל הי' תמיד מדבר בענין זה שעיקר השמירה הוא ע"י התורה, ופעם בעת שהצבא רצו לעשות איזה התקפה מסוכנת על האויב, התייעצו עם הבבא סאלי זי"ע שאמר להם לא לעשותו בשעות בין הסדרים דאז הוא מצב מסוכן שיש פחות לומדי תורה, ור' יחזקאל אברמסקי זצ"ל הי' תמיד מפחד בימי בין הזמנים ונרגע כשהתחיל הזמן, וכן יש להתחזק בתפלה דבעת כזאת שהתפלה הוא מתוך צרה הוא מ"ע דאורייתא גם לשי' הרמב"ן ויוצא דהפרקי תהילים אחרי התפלה הם יותר חשובים משמו"ע דתלוי במח' אי זה דאורייתא, ובחינוך סו"פ עקב דמי שלא מתפלל בעת צרה הסיר השגת ה' מעליו, ולפ"ז נמצא דעיקר החזית של המלחמה אינו בלבנון ובעזה, רק בבתי כנסיות ובתי מדרשות ואם יש נס מתייחס הנס לבתי מדרשות ושם יש לברך ברכת הנס וכמבואר להדיא בגמ' ברכות נד. דברואה אבן שישב עליו משה בעת מלחמת עמלק מברך ברכת שעשה לי נס וכמבואר שם במהרש"א נד: ד"ה ואבן.

שמראים הנשמה לפני רדתה לעוה"ז גודל השכר למי שקורא ק"ש כל יום ואח"כ מראים לה היכלות של חושך ומדורי גיהנום וכלבים עזי נפש וכמה גוברין בשלשלין בצואריהון ואסורין מן ידיהון ומן רגליהון ואינן צווחין ואמרין ווי ווי, ווי לן שהלכנו בהבלי עוה"ז ולא הלכנו לבתי כנסיות ולא קרינו ק"ש ולא למדנו אותו עי"ש באריכות.